

2

5 - 3

BARTHOLOMAEI FACII

DE VIRIS ILLUSTRIBUS

LIBER.

BARTHOLOMAEI FACII

DE VIRIS ILLUSTRIBUS

LIBER

NUNC PRIMUM EX MS. COD. IN LUCEM ERUTUS.

RECENSUIT, PRAEFATIONEM, VITAMQUE AUCTORIS

ADDIDIT

LAURENTIUS MEHUS

ETRUSCAE ACADEMIAE CORTONENSIS SOCIUS,

QUI NONNULLAS FACII, ALIORUMQUE

AD IPSUM EPISTOLAS ADJECIT.

FLORENTIAE. ANNO MDCCXLV.

Ex Typographio Joannis Pauli Giovannelli.

PRAESIDIBUS ADPROBANTIBUS.

Prostant apud CAJETANUM TANZINI Bibliopolam Florentinum.

NAPOLI

NOBILISSIMO, ATQUE AMPLISSIMO DOMINO

C A R O L O

S. R. I. LIBERO BARONI DE FIRMIAN

CELEBERRIMAE ETRUSCORUM ACADEMIAE

CORTONENSIS SOCIO,

PROPTER EXIMIUM IN LITTERAS AMOREM,

AC BONARUM DISCIPLINARUM CULTUM

MEMORIA DIGNISSIMO,

QUEM FELICI, AC MAGNA ILLA INDOLE

AD GRANDIA QUAEQUE ADSURGENTEM

IPSAE

IPSAE MUSAE PRONO FAVORE AMPLEXAE
AD AUGENDAM PROPRIA VIRTUTE A MAJORIBUS
ACCEPTAM GLORIAM,
AD TUTELAM LIBERALIUM STUDIORUM,
AD DECUS PATRIAE, AC SUI NOMINIS AETERNAM FAMAM
EDUCARUNT:
HUNC LIBRUM BARTHOLOMAEI FACII
DE VIRIS ILLUSTRIBUS
EX OBLIVIONE, ATQUE INTERITU NUNC PRIMUM
RECEPTUM, VINDICATUMQUE
BONARUM ARTIUM PATRONO COMMENDAT, ET
CONSECRAT
AETERNUS FIRMIANAE VIRTUTIS, AC MUNIFICENTIAE
FUTURUS TESTIS, AC CULTOR HUMILLIMUS

CAJETANUS TANZINI BIBL. FLORENTINUS.

CANDIDO LECTORI

LAURENTIUS MEHUS

S. P. D.

Ostquam humaniores litterae ex interitu, atque oblivione praestantissimorum hominum operâ, & labore ereptae, vindicataeque meliorem, nitidioremque cultum prae se ferre coeperunt, non defuerunt eruditissimi homines, qui litterariae historiae jam tum jacenti, ac prope intermortuae opis aliquid afferre conarentur. Inter hos principem sibi locum jure suo vendicat Gulielmus Pastrengus Veronensis Francisci Petrarchae auctor synchronus, quem Pastregicum aliqui perperam appellant, qui saeculo decimoquarto libellum elucubravit de Originibus rerum *inscriptum, & a Michaele Angelo Blondo in lucem editum, in quo* de fundato-

datoribus urbium, de inventoribus rerum, *& potissimum* de scripturis, *ut legitur*, virorum illustrium *tractat. Saeculo vero decimoquinto in historia litteraria contexenda ceteris antecelluit Bartholomaeus Facius Spediensis, qui libellum de Viris Illustribus elaboravit, & quamvis Benedicti Accolti, Paulique Cortesii Commentaria de hominibus doctis breviter, jejuneque agentia lucem aspexerint, nullus adhuc inventus erat, qui dextram Facio porrigeret, ejusque fetum in lucem produceret. Delitescebat itaque utilissimus hic liber in tenebris sordidus inglorio pulvere, tineisque, ac blattis quotidie obluctans, neque adhuc in dias luminis oras proditurus esset, nisi Nobilissimi, atque Excellentissimi Viri auctoritas, qua est humanitate, atque in litteras, liberalesque disciplinas amore, huic fetui prope sepulto opitulata esset. Gratiae itaque habendae Viro amplissimo, qui iniquam hujus libelli sortem miseratus praestantissimo suo patrocinio eum tutari haud dedignatus est, ut publicae luci traditus saeculi decimiquinti historiam, quae quidem ad litteras spectat, magis, atque magis illustrare, atque locupletare posset.*

In hoc vero opusculo, quod nunc primum in lucem produco, id tantum sibi negotii dedit clarissimus auctor, ut excellentes illos viros recenseret, qui aetate, memoriaque sua claruissent, quod ipsemet hisce verbis pag. 1. *innuit*. Ex multis autem, quae mihi occurrebant digna, quae posteritati mandarentur, illud prae ceteris jucundum fore existimavi, si de Illustribus Viris aetatis, memoriaeque nostrae scriberem. *Et paulo infra pag.* 2. Meum vero institutum fuit de cujusque facultatis, atque ordinis viris claris memorare, qui tempestate mea claruerunt. *Hoc itaque temporis spatio, quasi limitibus quibusdam laborem suum circumscripsit Facius, qui non solum illos sibi proposuit recensendos homines, qui litterarum gloria floruerunt, sed cujusque facultatis, atque ordi-*

ordinis viros claros commemorare instituit. Ut autem perspicua quadam methodo procederet hic libellus, praestantes in unoquoque genere homines in quasdam classes distribuit, quarum prima Poetas recenset, altera Oratores continet, tertia Juris-consultos complectitur, quarta Medicos comprehendit, quinta Pictores commemorat, sexta de Sculptoribus tractat, septima de Privatis quibusdam Civibus agit, octava de Copiarum Ducibus loquitur, nona de Regibus, ac Principibus edisserit. Animadvertit ipsemet Auctor in bisce classibus distribuendis aliquantulum peccasse. Nam pag. 43., tum quum de Pictoribus tractare incipit, haec habet: Nunc ad pictores veniamus; quamquam fortasse convenientius fuit, ut post poetas pictores locarentur. Est enim, ut scis, inter pictores, ac poetas magna quaedam affinitas. *Et pag. 52. de quibusdam civibus privatis verba facturus:* Consentaneum, *inquit*, videbatur, ut post Medicorum mentionem de paucis quibusdam privatis civibus, qui duce virtute, comite fortuna ad amplissimam dignitatem evecti sunt, verba faceremus. *Immo nec temporum ordinem in unaquaque classe digerenda servavit Facius. Nam in ea, qua Oratores recensuit, Guinifortum Barzisium Gasparino Bergomensi praeposuit; filium scilicet patri, ita ut Oratoribus finem imponat Gasparinus, qui utpote major natu omnibus praeponendus erat. Sed haec, & alia multa, quae hujus opusculi methodo objici possent, praevidit, refellitque ejus libelli auctor, qui haec praefatus est:* Ego tamen (*inquit pag. 2.*) neque dignitatem, neque excellentiam hominum in suo genere in iis commemorandis observabo, sed ut quisque mihi prior occurrerit, ita a me litteris mandabitur. Unum illud curae fuerit, ut de singulis quibusque ordinibus, ac generibus seorsim scribam. *At dicet fortasse aliquis, hoc opusculum mancum esse, quum nonnullos praestantissimos homines omittat, quorum memoria*

posteris tradenda erat. Is tamen perpendat, quae pag. 2. opponat eruditus Auctor. Ait enim: Quod si fortasse quempiam per oblivionem, vel per inscientiam omisero, ne sit quaeso, qui mihi succenseat. Post enim, ubi commeminero, vel admonitus fuero, in alterum librum conferetur. *Quamobrem dicendum est, hoc opusculum* de Viris Illustribus *in duos libros a Bartholomaeo Facio distributum fuisse, quorum primus ab eo confectus nunc prodit, alter vero, in quo claros homines, quos in priore omiserat, recenseret, casu nescio quo nuspiam ab eo elucubratus est.*

Declarato operis instituto, Auctorisque consilio, animadversisque nonnullis maculis, quae laudes hujus opusculi bona fruge referti, eleganterque scripti deterere possent, operae pretium est, ut tempus inquiramus, quo a Facio elaboratum fuit. Maxima, atque meridiana luce clariora sunt indicia, quae Calisti III. Pontificatum nobis innunt. Scribit enim Facius pag. 1. Quum ab historiae componendae diuturnis laboribus aliquando requiescerem absolutis libris decem Alphonsi Regis, nec possem pro ingenio meo nihil agere, ne desidiae reprehensionem incurrerem, aliquid hoc tempore scribere institui, quod & fastidium levaret, & nostri saeculi hominibus probari posse videretur &c. *Libros decem de gestis Alphonsi Regis absolvit Facius anno* 1455., *ut constat ex epistola XIII., quam pag.* 102. *edidi. Ea scripta est a Bartholomaeo Facio ad Poggium Florentinum* Ex Neapoli die XIIII. Aprilis 1455., *in eaque legitur pag.* 104. Quod autem scire expetis de rebus meis, scito decimum librum rerum a Rege gestarum mihi nunc in manu esse, qui liber omnia continebit, quae usque in hanc diem ab eo facta, vel per Duces suos administrata sunt, qui decimus liber huic operi modum imponit. *Ex his colligi potest anno* 1455. *elabente, idest Calisto*

Ter-

Tertio Pontifice hoc opusculum a Facio inceptum fuisse: In eadem, quam diximus, epistola a Bartholomaeo ad Poggium data die XIV. Aprilis 1455. *scribitur, novum Pontificem paratissimo animo in bellum contra Turcas esse.* Ego quidem, *ait Facius pag.* 104., Regem omnia facturum puto, quae possit adversus hunc Christiani generis perniciosissimum hostem, & prospere cessura omnia; si ceteri Principes, ac Reges Christiani in id consentiant potissimum nunc, quum Pontifex novus paratissimo animo in id bellum esse perhibeatur &c. *Nullus dubitandi locus est, quin* novus *ille* Pontifex *sit Calistus Tertius, qui sexto idus Aprilis, ut testatur Platina, ejusdem anni* 1455. *ad Summum Apostolatus apicem evectus est*, atque in aedibus S. Petri Pontifex creatus Calisti nomen de more suscipiens Turcis bellum statim indixit. *Alia quoque animadverti possunt, quae hunc librum ad Calisti Tertii Pontificatum referunt. Nam in ea classe, in qua de Copiarum Ducibus tractat, quum pag.* 64. *de Joanne Hunnacio Blanco loqueretur, haec habet.* Quotiescumque ipse exercitus Dux fuit, prospere rem gessit, & nunc, dum haec proderem, Maomettum Ottomannum ab Albae Graecae, quam vulgo Belgradum vocant, obsidione depulit, multisque militibus hostium caesis fudit, ac fugavit ejusdem classe apud Danubium profligata, atque exusta, tormentisque omnibus ereptis. *Hanc vero victoriam sub Calisto Tertio Pontifice retulit Joannes, ut testatur Platina; qui postquam indicasset indictas quam maximas supplicationes, ut exitium illud, quod a rubeo, crinitoque cometa portendi sibi fingebant inepti homines, averteret Deus, haec addit:* Crediderim tum ego precibus omnium Christianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes, duce Joanne Vajovoda viro clarissimo, astante etiam Joanne Capistrano Ordinis Minorum, Crucemque pro vexillo hostibus inferente eos Bellogra-

dum oppugnantes ingenti clade superasse. Ad sex enim hominum millia ex hostibus interfecta sunt cum parva nostrorum manu, ut Carvagialla Sancti Angeli Cardinalis ad Pontificem, & ad Dominicum Capranicum Sanctae Crucis Cardinalem scripsit. Hostium quoque commeatus omnes ad centum, & sexaginta bombardae captae sunt, qua clade perterritus Turcus Constantinopolim propere se receperit. *Tandem Calisto Tertio Ecclesiae gubernacula moderante hunc librum se scripsisse aperte nos edocet ipsemet Facius, qui in elogio Alphonsi Regis* Calistum *Pontificem nominat tamquam Ecclesiae praesens caput, Christianisque rebus jam tum praesidentem, qui unum Alphonsum ad bellum contra Turcas elegisset:* Magnus, *inquit pag.* 78. *de Alphonso*, opibus, major auctoritate a Calixto Pontifice unus ex omnibus Regibus delectus est, cui bellum adversus Maomettum Turcarum Principem maximum, & opulentissimum demandet. *Alphonsus autem se in Turcas iturum Calisto pollicitus est, ut tradit idem Platina, qui:* Alphonsus autem Rex, *inquit*, & Burgundiae Dux Crucis signum suscipientes ituros se quoque in hostem profitebantur, vel armatos milites eo missuros.

Ex his, quae diximus, satis constat hoc opusculum ab eruditissimo, atque eloquentissimo Auctore compositum fuisse, tum quum Calistus Tertius Romanus Pontifex Ecclesiae regimen teneret. Sed quum Calistus per tres annos, mensesque aliquot Petri Cathedram impleverit, inquirendum est, quonam anno hic libellus a Facio elucubratus sit. In elogio Joannis Hunnacii Blanci pag. 64. *ait:* Dum haec proderem, Maomettum Ottomannum ab Albae Graecae, quam vulgo Belgradum vocant, obsidione depulit &c. *Si Matthiae Palmerio in temporum, & historiarum continuatione ad an.* 1456. *credendum est, mense Augusto ejusdem anni hoc bellum gestum fuit*. Bellum au-

tem; *inquit ille*, gestum est die Sancti Sixti, qui est VIII. idus Augusti. *Itaque mense Augusto an.* 1456. *ad finem vergebat Facii opus. Sed ulterius progrediamur. In ea classe, quae Oratoribus recensendis inservit, mentio fit Aeneae Senensis, postea Pii Secundi, qui nondum Cardinalis, Senarum tantum Episcopus nominatur. Nam de Aenea verba faciens doctissimus Facius pag.* 26. *ait, eum trium Pontificum Secretarium fuisse, Felicis, Eugenii, ac Nicolai, subditque porro a Friderico Imperatore Romanorum in Secretarium, & Cancellarium receptum fuisse. Mox alia adjiciens:* Secretarius, *inquit*, trium Pontificum Felicis, Eugenii, ac deinde Nicolai a Friderico Romanorum Imperatore in Secretarium, & Consiliarium receptus est. Germaniam, quae natio diu Romanis Pontificibus minus obsequens fuerat, obsequium Eugenio primum, ac mox post Eugenii mortem Nicolao Quinto ipse Legatus a Germanis detulit. Inter ipsum quoque Fridericum, atque Alphonsum Regem affinitatem junxit. In Conventu apud Germanos acto causa expeditionis in Turcas Imperatoris locum tenuit. *Vides hic de Aeneae Cardinalatu ne verbum quidem fecisse Facium, ita ut colligi possit librum* de Viris Illustribus *scriptum ab eo fuisse, antequam Aeneas ad Cardinalatus dignitatem evectus esset, quam quidem dignitatem quum mense Decembri anni* 1456. *adeptus fuerit, hinc sequitur hoc opusculum elabente anno* 1455. *fortasse inchoatum, tum quum scilicet libros decem de gestis Alphonsi Regis absolverat Facius, perfectum ab eo fuisse ante Decembrem an.* 1456., *quo mense sacris Ecclesiae Cardinibus Aeneas adjunctus fuit. Quod autem, eo, quo diximus, mense, eodemque anno Cardinalium ordini adscriptus fuerit Aeneas Senensis, probari facile potest ex illius epistolis, quas ad Imperatorem, aliosque summos Viros exaravit. In epistola* Divo Imperatori Federico Augusto Domino suo *inscripta*,

pta, *dataque* ex Urbe vicesima secunda Decembris MCCCCLVI. Quod, *inquit*, jamdudum, optasti, procurastique Caesar in persona mea, nunc demum completum est. Habes tota quod mente petisti. Nam quod Sanctae memoriae Nicolaus Papa Quintus tuae mansuetudini saepe pollicitus est, Beatissimus Pontifex Calixtus III. implevit, qui non meis meritis, nulla enim me virtus honore dignum efficit, sed sua incredibili bonitate, quae usque ad indignos protenditur, & tua potissimum intercessione his diebus ad Cardinalatus ordinem cum quinque aliis venerabilibus, & magnae auctoritatis Episcopis me provexit &c. *Huc referenda*, *quae scripsit* Serenissimae Imperatrici Leonorae Augustae Dominae suae, & Serenissimo, & potentissimo Principi Ladislao Hungariae, & Boemiae Regi ex Urbe Roma die vicesima secunda Decembris MCCCCLVI., *ut omittam alias epistolas*, *quae nocturna*, *diurnaque manu a doctis versantur*. *Sed quid circuitionibus opus est? Quum ipsius Auctoris verba habeamus*, *quae ineunte anno* 1457. *libellum* de Viris Illustribus *jam completum fuisse nobis ostendant? Siquidem Facius in Epistola missa* Aeneae Cardinali Senensi *ex Neapoli circiter Mensem Martium anni* 1457. *ei Cardinalatus dignitatem denuo gratulatus*, *haec ferme ad calcem habet*: Librum, quem de Viris Illustribus scripsi, Regi dedicavi, ac tradidi. In quo opere, ut aliquando videbis, si non quantum virtutum tuarum magnitudo postularet, at quantum ingenii mei parvitas potuit, quantumque res ipsa passa est, tibi a me tributum cognosces. *Quamobrem paulo ante suo labori modum imposuerat Facius*.

Perfecto itaque, *atque elaborato jam ante Decembrem anni* 1456. *hoc libello* de Viris Illustribus, *vix pauci menses elapsi sunt*, *ex quibus per ora doctorum hominum volitare coepit*. *Nam hujus opusculi notitiam evulgare*

gare coeperat ipsemet Auctor, qui, ut nuper vidimus, ipsum Aeneae Senensi in suis ad eumdem litteris notum fecerat. Huic adjungendus idem Aeneas Cardinalis, qui in Epistola Bartholomaeo Facio Genuensi *scripta* ex Urbe Roma die XXV. Martii 1457. *ei gratias agit, quod nomen suum in libello* de Viris Illustribus *collocasset:* Quod, *inquit*, scribis in eo, quem de viris illustribus aevi nostri composuisti, libro, datum nobis esse locum, non meritis nostris, sed tuae caritati ascribimus. Et in hoc quidem fatemur imbecillitatem nostram. Non tam inviti supra meritum laudamur, quam vituperamur. Ita enim natura comparatum est, ut nulli laus onerosa videatur. *Obtestatur deinde Bartholomaeum, ut libellum ad se mittat.* Nos eum librum, cum volueris, cupide videbimus, legemusque. *Post Aeneae Cardinalis Piccolominei mentionem nullus uspiam est ejusdem aetatis scriptor, qui libelli* de Viris Illustribus *a Bartholomaeo Facio elucubrati meminerit. Hos subsecutus est, sed longo proximus intervallo Oldoinus, qui pag. 9. Athenaei Ligustici hoc opusculum commemorat. Tandem Apostolus Zenus Vir Clarissimus quum de Facio erudite dissereret Tom. IX. Ephemeridum Venetarum hunc libellum inter Facii scripta recenset, meminitque illius epistolae ab Aenea Cardinale scriptae, in qua eumdem commemorat. Ex eadem, quam laudavimus, epistola notus etiam fuit Cl. Joanni Alberto Fabricio, qui Tom. 2. Bibl. Latinae mediae, & infimae aetatis de Bartholomaei vita, scriptisque tractans hoc opusculum non omisit. Apographum quoque hujusce operis nactus est Eminentissimus Quirinus, qui pag. 543. eruditissimae suae Diatribae Praeliminaris ad Francisci Barbari, & aliorum ad ipsum epistolas conscriptae hoc opus Bartholomaei Facii de* Viris sui aevi Illustribus *commemorat, animadvertens typorum luce nunquam fuisse donatum, fateturque se ejusdem*

ope-

operis exemplar habuisse ab Erudito viro Benedicto Bandinello Benedictini Monasterii Senis Praeposito, qui opus illud duobus tantum ab hinc annis, *ut ait*, in Senensi nobilis viri Bibliotheca repertum, & diligenter exscripsit, & mecum nuperrime summa cum humanitate communicavit. *Subdit deinde elogium, quod Francisco Barbaro texuit in hoc opusculo Facius, ut specimen esse illius breviloquentiae, quam sectatus est Bartholomaeus, quamvis fateatur non ita jejunam esse, ac illam, quam coluit Paulus Cortesius in suo* de hominibus doctis *Dialogo. Elogium Francisci Barbari ab Eminentissimo Quirino productum legitur pag. 151 hujusce editionis, atque hujusmodi est:* Franciscus Barbarus Venetus Latinis, ac Graecis litteris praeditus Philosophiae quoque, ac Logicae operam dedit. Scripsit de re uxoria librum unum. Epistolarum, in quibus scribendis multam curam adhibuit, libros aliquot reliquit. Traduxit ex Plutarcho Aristidis, & Censorii Catonis vitas. Omnes in Republica Veneta honores summos est consecutus. Legationibus multis honestissimis aditis non solum pacis, sed etiam belli muneribus. *Sed omnium industriam, ac diligentiam longo post se intervallo reliquit vir Cl. Josephus Antonius Saxius Ambrosianae Mediolanensis Bibliothecae Praefectus, qui quum historiam Litterario-typographicam Mediolanensem, quae aut jam prodiit, aut propediem proditura est, maximo totius Reipublicae litterariae commodo, atque ornamento contexeret, epistolam Nonis Febr. an. 1744. ad me dedit, in qua petebat, ut elogia* Antonii Panormitae, Francisci Philelphi, Petri Pauli Vergerii, Nicolai Nicoli, Leodrisii Cribelli, Poggii Florentini, Jacobi Bracellei, Georgii Trapezuntii, Laurentii Vallae, P. Candidi Decembrii, & Pauli Veneti *a Facio elucubrata eidem transmitterem. Morem gessi Viro eruditissimo, ut laborem suum exornaret,*

locu-

locupletaretque iis cimeliis, quae nunquam in lucem prodierant.

Haec sunt, quae de operis argumento, ejusque aetate, ac memoria apud doctos homines dicenda duxi. Ad calcem vero hujus libri pag. 79. seq. nonnullas Facii, & aliorum ad ipsum epistolas adjeci, quarum aliquae quum in Codd. MSS., quibus usus sum, lacerae essent, earum lacunas exhibui, nec Oedipum esse volui. Epistola Facii ad Robertum Strozam, quam edidi paulo infra pag. XXXIV., impressa fuit post Libellum de Humanae vitae Felicitate *subjunctum ad Epitomen Felini Sandei* de Regibus Siciliae &c. *pag. 147. seq. Epistola VII, quae est Francisci Barbari ad Facium, & VIII. Facii ad Barbarum prodiere inter epistolas Ant. Panormitae Venetiis 1553. in 4. pag. 104. seq., recusaeque fuerunt ab Eminentissimo, atque Amplissimo S. R. Ecclesiae Cardinale Quirino inter Francisci Barbari, & aliorum ad ipsum epistolas pag. 158. seq. num. CXIX., & CXX. Epistolam vero Facii ad Aeneam Cardinalem Senensem, & Aeneae Cardinalis ad Facium accepi ex Basileensi editione Operum Pii Secundi fol., quarum prima exstat Num. 233. pag. 778., altera vero Num. 251. pag. 784. Quae supersunt, nuspiam adhuc prodierant.*

Ut autem doctissimi Auctoris vita, scriptaque magis, atque magis innotescerent, fabellisque abjectis, atque obscurioribus quibusque majori luce perfusis multa, quae de eo dici poterant, litteris mandarentur, huic Facii opusculo ejus vitam praefixi, in eaque elucubranda id tantummodo seligendum duxi, quod ex illius, aliorumque ejusdem aetatis auctorum scriptis eruere licuit, omissis plerumque animadversionibus recentiorum Biographorum, qui fere nihil habent, praeter nugas canoras. Videbis inter alia pag. XXXIX. seq., quanta argumentorum vi contra Cl. Apostolum Zenum probaverim emortualem Facii diem in annum 1467. incidere non potuisse, ut ex Laurentii Vallae paulo ante Fa-

 cium

cium defuncti obitu in Lateranensi ejusdem epitaphio ad annum 1465. posito perperam conjecerat. Nam Jacobi Curuli auctoritate suffultus ostendi Facium ante Alphonsum Regem, qui an. 1458. obiit, decessisse, ideoque fieri non posse, ut Valla, qui paulo ante Facium obierat, anno 1465. moreretur. Jovii quoque verba produxi, quae Vallae mortem ad Cal. Augusti an. 1457. referunt. Nunc autem adjiciam auctoritatem Joviani Pontani, qui Vallae aetate adolescens floruit. Is enim in epistola Calendis Januariis anni 1460. ad Petrum Salvatorem Vallam, & Joannem Ferrarium Neapoli scripta de Vallensi Herodoti versione tractans, postquam dixisset Vallam ab Alphonso Rege rogatum fuisse, ut Herodotum sibi latinum redderet, haec addit: Quod quum ille Regi de se benemerito, ac honesta praesertim petenti non denegasset, ne operam suam, ut erat pollicitus, omnino praestaret, immatura mors effecit. Quo mortuo Rex libros eos, ut erant, Roma sibi deferendos curavit; & in Bibliotheca sua diligenter adservari jussit. *Ex his Pontani verbis liquet non anno 1465., ut legitur in corrupto epitaphio, sed ante Alphonsum Regem, idest anno 1457. Kal. Augusti, ut ait Jovius, obiisse Vallam, ideoque Facium, qui haud multos post dies decessit, mense Novembri ejusdem anni mortuum esse. Pontani verba, quae produxi, observavit Apostolus Zenus Tom. XI. Ephem. Venet. Art. XIII., qui errorem suum fassus pag. 323. epitaphium Vallae correxit; & pag. 324. Facii obitum ad an. 1457. retulit.*

Hanc autem Facii vitam operum ab eo editorum recensione locupletavimus. Scribit Valla Invect. I. in Facium nostrum pag. 461. Opp. historiam quoque de bellis Genuensium cum Catalanis ab eo fuisse scriptam, suppressamque. Addit etiam, Facium ad se misisse invectivam adversus nescio quem Genuensem contumeliis, ac conviciis plenam, quod diceret sibi ab illo objectum in quadam

 epi-

epistola, quod esset ingratissimus, & totus ex invidia factus, & dignus suo genere, suisque majoribus. *Hanc, quamvis ibidem testetur Valla se audiisse a Facio fuisse emissam, nuspiam vidimus. Poggius Inv. II in Vallam:* Bartholomaeus, *inquit*, Facius eos solos (*errores*) comprehendens, quos in historia illa tua praeclara de gestis Regis Aragonum a te edita, & in Bibliothecam posita, quam tamen jam vermes, & mures ob ejus celebritatem corroserunt, in testimonium ignorantiae edidisti, magnum volumen contexuit &c. *Haec quum produxisset Cl. Zenus Tom. IX. Ephem. Art. III. pag. 193. hoc Facii opus aut a Poggio fictum, aut amissum fuisse scribit. At postquam animadvertisset Vallam in Recriminationibus contra Auctorem nostrum historiam suam ab erroribus sibi objectis defendere, Tom. X. earumdem Ephem. Art. X. pag. 423. revera illud opus a Facio fuisse scriptum asserit. Hanc Zeni sententiam probat idem Poggius in epistola hactenus inedita ad Bartholomaeum Ghiselardum Bononiensem, ubi:* Bartholomaeus Facius vir eloquentissimus unico libello errores complexus est Laurentii Vallae, quibus refersit nescio quam historiunculam ineptam, quam de vita Regis Aragonum conscripsit. Hujus errata tot sunt, ut pluribus libellis essent exprimenda. *Hic autem libellus, de quo verba facit Poggius, nihil aliud est, quam libellus Invectivarum, quas libros nominat etiam Valla; in quibus Vallae ejusdem errores complexus est, ut patet tum ex Vallae Recriminationibus, tum ex Facii Invectivis, sive Invectivarum reliquiis, quae in Miscellaneis a Bettinello editis impressae sunt, ubi multi hujusmodi errores Vallae objiciuntur. Si Invectivarum a Facio compositarum argumentum ab ipso Auctore Epist. II. pag. 82. exhibitum, & a me tibi denuo paulo infra pag. XXXVIII. ob oculos positum animadvertes, rem ita se se habere fateberis. In Bibl. MSS. testatur Labbaeus, & Bernardus Montfauconus delitescere in Bibl.*

Regia Parisiensi: Bartholomaei Facii Genuensis de differentiis verborum latinorum. *Sed idem cum Invectivis esse arbitror. Zenus vir Cl. observat Tom. IX. Ephem. pag.* 192. *ex Tom. I. Bibl. Barberinae pag.* 393. *adservari in eadem Bibl.* Facii Historiam suorum temporum Basileae *editam anno* 1597. *in* 8., *quod Tom. XXI. Mem. pag.* 321. *animadvertit etiam Niceronus. Ea vero anno* 1566., *non* 1597. *edita est, quamque ejusdem prologus incipiat*: Etsi nonnullos Viros &c. *historia vero in decem libros distributa*: Martinus Quintus Pontifex Maximus &c. *patet eamdem esse, ac Commentariorum libros decem de rebus ab Alphonso gestis. Ex eadem quoque Bibliotheca Barberina producunt tam Zenus, quam Niceronus* Historiarum, & Chronicarum Mundi epitomen Lugduni impressam an. 1533. *Sed aut hic fetus alium parentem agnoscit, aut unum, idemque est cum Commentariis, quod etiam suspicor de alio opere in Bibl. Regia Parisiensi Num.* 221. *adservato, inscriptoque*: Bartholomaei Facii de Rebus Siculis. *Librum vero* de immortalitate animae *a Leandro Alberti pag.* 18. *Descript. Italiae Facio tributum idem puto cum libello* de Excellentia hominis, *in quo de eodem argumento tractatur. Nihil moror Oldoinum, qui in suo Atheneo Ligustico Commentarium in Persium a Bartholomaeo Fontio compositum Facio nostro acceptum refert. Illud tantum dicam librum hunc de* Viris aevi sui illustribus *acephalum esse, quum desit Facii epistola, qua in litteris ad Aeneam Cardinalem Senensem datis pag.* 107. *hujus opusculi laborem suum Alphonso Regi se nuncupasse testatur. Nunc Auctoris nostri vitam, scriptaque aggrediamur.*

VITA

VITA
BARTHOLOMAEI FACII.

Artholomaeus Facius natus est Spediae *intimo Lunensi in porta Liguriae oppido*, ut ait Jovius in Elogiis Virorum Doctorum pag. 197. Se Genuensis ditionis fuisse innuit ipsemet, quum de Oratoribus tractans, Jacobumque Bracelleum Genuensem iis adjungens hunc *Conterraneum suum* appellat. *Jacobus*, inquit pag. 19., *Bracelleus conterraneus meus in hoc numero non in postremis censetur*. Et paulo infra pag. 20. de eodem Bracelleo verba faciens Genuenses *cives suos* nominat: *Moderatione animi civibus meis carus, & jucundus*

dus. Hubertus quoque Folieta in elogiis Clarorum Ligurum Facium cum Bracelleo conjungit. Spediensem extitisse Bartholomaeum nostrum colligitur ex ejusdem Lib. IV. Rerum gestarum Alphonsi Regis his verbis: *Abeunte in Liguriam Alphonso nonnulli clari copiarum Duces comites a Philippo adhibiti, a quibus per Placentinum, deinde per Parmensem agrum Pontremulum, quod oppidum in radicibus Apennini situm est, atque inde Spediam, unde mihi origo est, emporium portu, ac mercatu nobile deductus postridie cum lembis ad se accersitis Veneris portum mari petiit, &c.* Facio accedat Blondus, qui in Italia Illust. de Liguria, ejusque oppidis pag. IX. verba faciens: *In sinuque*, inquit, *Lunensis*, *sive Veneris portus intimo Spedia est novum oppidum circa annos LX. muro circumdatum, secus quam inspecta Italiae descriptione, ac pictura a majoribus facta Tigulliam fuisse conjector*, *idque oppidum Bartholomaeo Facio Viro doctissimo est ornatum*. *Genuensem* appellat Aeneas Cardinalis Senensis in epistola ad eundem data *Ex Urbe Roma die XXV. Martii MCCCCLVII.* Quo nam anno natus sit, incompertum est. Humanioribus litteris deditus praeceptorem habuit Guarinum Veronensem latine, & graece eo tempore doctissimum. Hinc de Guarino verba faciens pag. 17. eum praeceptorem suum nominat: *Guarinus*, inquiens, *Veronensis praeceptor meus latine, ac graece juxta doctus non soluta modo oratione, sed etiam carmine commendatur*. Et in epistola ad *Joannem Jacobum Spinulam* pag. 80. *Nam ut ait Guarinus clarissimus praeceptor meus, & balbutientes infantuli diserti plerumque parentibus videntur suis propter delectationem, quam ex ipsis percipiunt.* Et in altera ad Robertum Strozam, quam paulo infra pag. XXXVI. produxi: *Guarino praeceptori nostro ostendas*. Multum quoque se Guarino debere fatetur in litteris *ad Hieronymum Guarinum* scriptis, quem *fratrem*

sua-

suavissimum appellat. Eas *ex Roma* missas huic Opusculo *de Viris Illustribus* Num. V. adjunxi, ubi pag. 86. *Ego enim pro paternis in me beneficiis illis quidem maximis, & immortalibus, proque tua in me pietate mihi perspecta, & cognita tantum tibi debere me sentio, quantum ipse persolvere nullis officiis possem*. Et paulò infra Guarinum *patrem suum* appellat: *Mittam vero tibi propediem, ut spero, invectivas quasdam, quas nuper confeci in illum insanum, Laurentium Vallam, qui patris mei auctoritatem aspernatur, ac pro nulla habet &c.* Praeterea Hieronymus Guarinus Facio scribens Epist. IV. *eum suum fratrem amantissimum* pag. 85. nominat, quumque noster Auctor pag. 87. memoret Dialogum suum *de vitae felicitate*, animadvertatque a Guarino fuisse probatum, de eodem Guarino loquens ait mirum sibi non esse, si Guarino fructus sui suaviores videantur. *Placuit*, inquit, *videre clausulam illam, qua mentionem facit de opusculo ipse pater, & si scio multum amori tribui, fructusque suos sibi suaviores videri*. Quamobrem amplissimam bonarum litterarum cognitionem, quâ imbutus erat, omnem ad Guarinum praeceptorem referebat Facius. Genuae per aliquod temporis commoratus est, atque in pervestigandis latinis auctoribus se se appulit, ut colligitur ex Epist. III. scripta *Antoniotto Grillo Claro Viro*. Ibi pag. 84 *Et sane mirabar illum* (Cornutum) *penes te esse, & me id nescire, praesertim quum diligentissime non perquisierim modo, sed indagaverim, quum Genuae eram, num ullus in tota urbe esset, & nullum esse comperi*. Ferrariam quoque apud Guarinum aliquandiu commoratus fuit, ut constat ex libello *de Humanae vitae Felicitate* pag. 107., ubi: *Cum Antonius Panormita clarus, & singularis poeta, jureque consultus Ferrariam se se aliquando contulisset, & forte apud Guarinum Veronensem eloquentissimum virum essemus ambo, cujus hominis vi-*

sen-

ſendi gratia in eam urbem profectus eram &c. Scribit Petrus Niceronus Tom. XXI. *Mem. Virorum litteris Illuſtr.* pag. 316. Bartholomaeum noſtrum a Republica Genuenſi Legatum miſſum fuiſſe ad Alphonſum Aragonum Regem: ſed re infecta domum rediiſſe. An res ita ſe habeat, incompertum mihi eſt, quum praeſertim Niceronus ſcriptoris auctoritatem nullam afferat, qua opinionem ſuam probet. Illud quidem conſtat Bartholomaeum Facium ab eodem Alphonſo ad ſe accitum, magnoque in honore habitum fuiſſe. Hinc in epiſtola ad *Jo. Jacobum Spinulam* Genuenſem miſſa teſtatur ipſemet Facius pag. 80. ſe jam rem ſuam conſtabiliviſſe cum inclyto illo Rege, futurumque, ut penes hunc Principem aetatem ſuam claudat. *Quod ſcire cupis, rem meam conſtabilivi cum inclyto Rege. Accepi jam ſalarii partem, & domum conduxi. Spero Dei ope rem melius, & felicius mihi in dies ſucceſſuram. Si effecero unum, quod ſpero, perpetuum mihi apud Majeſtatem ſuam domicilium pacatum fore non dubito, & quidem cum dignitate, & emolumento non exiguo.* Cogitaverat aliquando Romam ſe conferre, ut Poggio ſcripſit in Epiſt. II. *Factum etiam, ut quum antea cuperem Romam videre, nunc vehementius id cupiam tui videndi, & cognoſcendi cauſa.* Mox conſilium ſuum amico aperiens ſubdit pag. 82. *Volo enim propter amicitiam tuam, & per te Pontifici Maximo notus, caruſque fieri, quod mihi perſuadeo tua opera me facile, qua es humanitate, impetraturum.* Sed quum res ab Alphonſo geſtas litteris tradere juſſus eſſet, ut eidem Regi morem gereret, Neapoli ſedem fixit, liberalitatemque illius Principis expertus eſt. Quamobrem ad Poggium ſcribens Epiſt. XIII. *ex Neapoli die XIIII. Aprilis* 1455. *A Rege vero (inquit) mecum perliberaliter agi ſcito.* Stipendium, quo a Rege conductus fuerat, *liberale* etiam dicitur ab Jovio in Elogiis Virorum doctorum pag. 197., ubi teſtatur

ftatur ideo ab Alphonfo fuiffe conductum, ut fcilicet res a fe geftas litteris mandaret. *Sed Alphonfus Rex*, ait, *verae gloriae cupidus eum ideo liberali ftipendio conduxerat, ut res fuae bello geftae, quae erant abfoluto fcriptore dignisfimae, pofterorum memoriae mandarentur*. Tradit Folieta auctore nefcio quo fuffultus eum ab Alphonfi epiftolis fuiffe. Inter hos, qui Facii ftudia, doctrinamque apud Regem fovere, recenfendus eft Francifcus Raimus vir fpectatiffimus, ad quem exftant Antonii Beccatelli litterae. In litteris Facii ad eumdem datis *ex Neapoli*, quas pag. 88. feq. hic edidimus, colligitur, quantum Raimo acceptum referret. Scribit enim: *Nihil praeterea dulcius fignificatione tui erga me amoris, etfi mihi erat perfpectiffimus, & luce meridiana, ut dici folet, clarior. Is enim mihi in meis rebus, in quibus de honore, & de utilitate mea agebatur, experimento notus erat*. Antonii quoque Panormitae opem praecipue fenfit, atque, ut arbitror, ea potisfimum de caufa eum doctorum hominum fautorem in hoc opufculo appellat. *Legationibus*, inquit pag. 4. de Panormita, *ac fummis honoribus Regis functus, quibufcumque viris doctis, & probis poteft, enixiffime femper favit, ac favet*. Nam quum inter Laurentium Vallam, & Bartholomaeum noftrum levi ex cauffa maximae inimicitiae exortae effent, virulentifque orationibus, quas Invectivas, & Recriminationes indigitarunt, fe mutuo impeterent, Antonius Panormita Bartholomaei partes fequutus ei femper praefto fuit. Hoc colligitur ex perbrevi Laurentii Vallae Elogio, quod Jo. An. Vigerius Abbas compofuit, quodque ex Cod. Vaticano in lucem edidit doctiffimus Praeful Dominicus Georgius Num. IV. Appendicis Monumentorum, quae fuae difquifitioni *de Nicolai V. Pont. Max erga litteras, & Litteratos Viros patrocinio* adjunxit. In eo legitur pag. 207. feq. *Multis in urbibus Italiae Rhetoricam, ac Grammaticam do-*

cuit (Valla) *Genuae*, *Papiae*, *Mediolani*, *Neapoli*, *ubi propter contentionem ortam inter ipsum*, *& Bartholomaeum Fatium Spediensem*, *qui Antonii Panormitae fovebatur patrocinio*, *sub Alphonso Aragonum*, *& utriusque Siciliae Rege*, *qui mortem obiit an. MCCCCLVII* (lege VIII.) *quum Regnum plures annos obtinuisset*, *diutius esse non potuit*, *&c.* Et quidem Alphonsus Rex prae ceteris ejusdem aetatis, suique Regni Viris Illustribus Facium dilexit, fovitque, ut ipsemet Panormita testatus est Lib. II. *de Dictis*, *& Factis Alphonsi Regis*, ubi Facium *suavis*, *& priscae eloquentiae virum* nominat hisce verbis. *Inter doctrinâ vero*, *& ingenio insignes amplexus praecipue Bartholomaeum Facium*, *suavis*, *& priscae eloquentiae virum*, *&c.* Quo nam anno Facius diem suum obierit, incertum est. Si Caesari Engenio *in Neapoli sacra* pag. 65. credendum est, anno 1447 obiisse dicemus. Nam epitaphium Facii profert jam deletum, quod ita se se habet. *MCCCCXXXXVII. Bartholomaeus Facius historicus egregius hic situs est.* Sed quînam fieri potuit, ut anno 1447. obierit, quum *anno* 1451. *XV. Kal. Septemb. Venetiis* ad eum Barbarus scribat? Vide epist. VII. hujusce voluminis. Barbaro respondet Facius epistola VIII. *ex Neapoli* 26. *Septembris* 1451., qua scribit, se libros septem de gestis Alphonsi Regis jam edidisse, & tunc Bellum Picenum in manu habere. Tantum abest, ut anno 1447. obierit. Anno quoque 1452. vixisse Facium patet ex alia epistola, quam scripsit Franciscus Barbarus *clarissimo Iurisconsulto Barbono Mauroceno Legato Venetiis. V. Kal. Octobris MCCCCLII.*, ubi prope finem: *Clarissimo Viro Antonio Panormitae salutem dic*, *& illum roga*, *ut sicut mihi coram promisit*, *historiam ad me mittat*, *quam disertissimus Bartholomaeus Facius scripsit de rebus gestis a Rege Alphonso*. Inter illas epistolas, quas huic opusculo subje-

ci-

cimus, extat Num. XIII. epistola Facii ad Poggium, data *ex Neapoli die XIIII. Aprilis* 1455., ex qua colligitur anno quoque 1455. vitam duxisse. Multa sunt in hoc Libello *de Viris sui aevi illustribus* a me nunc primum edito, quae Facium anno 1455., atque insuper an. 1456. superstitem nobis ostendant. Nam pag. 76 mentio fit Nicolai Quinti Pontificis Maximi utpote morte jam praerepti, quod anno 1455. accidit. Memoratur praeterea pag. 78. Pontifex Calistus Tertius tamquam universam Christi Ecclesiam regens, ac gubernans, recenseturque pag. 64. clades, quam ad Bellogradum Turcis intulit Joannes Hunnacius Blancus, quod an. 1456. evenit, ut in proemio pag. XII. ostendimus. Exeunte quoque anno 1456. vixisse Facium patet ex epistola Aeneae Sylvii Cardinalis Senensis scripta ad Bindum Bindium Senensem *ex Urbe Roma* die XXIX. Decembris 1456. Ubi: *Vale, & amicos illos nostros Neapolitanos nostro nomine salvere jubeto, Antonium Panormitam, Matthaeum Malferitum, Bartholomaeum Facium, Matthaeum Joannem, & reliquos, quibus nos offerto, & dato.* Anno quoque ineunte 1457. vivebat Facius, ut constat ex duabus postremis epistolis, quae in epistolarum sylloge huic libello adjuncta leguntur, quarum XVI. ab Aenea Cardinali Senensi ad Facium scripta est *ex Urbe Roma die XXV. Martii* 1457., decimaquinta vero a Facio ad eundem Aeneam missa fuit ineunte eodem Martio, eodemque anno. Quamobrem opus est, ut epitaphium a Caesare Engenio productum corruptum sit. Auctor est Summontius in Hist. Neapol. Lib. V. pag. 224. mense Novembri anni 1457. decessisse. At id non modo dubium, ut Tom. XXI. Memor. cum Zeno observat Niceronus, sed falsum esse contendunt. Nam mense Martio ejusdem anni 1457. superstes erat Facius, ut nuper vidimus, ejusdemque anni cursum incolumen

explevisse ex eo colligunt, quod, ut tradit Rocchus Pyrrhus in Sicilia Sacra, Oeconomus Ecclesiae Cephaloditanae eo anno fuerat. Illud etiam accedit, quod Jovius, aliique auctores testantur, Bartholomaeum Facium paulo post Vallam obiisse. Jovii verba in Elogiis Virorum doctorum pag. 197 haec sunt: *Subsecutus est* (Facius) *propere hostem Vallam pari, ac importuna fatorum injuria, elegantioribus studiis ereptus, ita ut non inficete hoc carmen epitaphio subscribendum ederetur:*

Ne vel in Elysiis sine vindice Valla susurret,
Facius haud multos post obit ipse dies:

Deinde Latomi versus subjungit, qui hujusmodi sunt:

Qui Vallam nequiit vivum superare, petendum
duxit ad infernas, isset ut umbra, domus.
Copiolas nostras ait, ut qui laeserit omnes,
conjungam doctis manibus, & moritur.

Eadem fere nos edocuit hisce versibus Jo. Matthaeus Toscanus pag. XI. Pepl. Italiae:

Et Latiae, & Graiae Facium facundia linguae,
sed mage cum Valla proelia nobilitant.
Institit acer enim vivo, indefessus & hostis:
caesus & a pugna non quoque victus abit.
Quin apud Elysias extincto insultet ut umbras,
haud mora defunctum subsequitur moriens.

At quum Laurentius Valla diem suum obierit die prima Augusti an. 1465., ut ex illius epitaphio percipimus, necesse est, ut post Augustum an. 1465. Facius decesserit. Tantum abest, ut Mense Novembri an 1457. mortuus sit, ut comminiscitur Summontius. Haec ferme Apostolus Zenus Tom. IX. Ephemeridum Venetarum Art. III., aliique, inter quos potissimum Petrus Niceronus Tom. XXI. *Memor. Vir. Illustr.* pag. 318., qui an. 1467. novem scilicet annos post mortem Alphonsi Aragonum Regis decessisse Facium putat, ideoque in Epitaphio apud Cae-

sarem

ferem Eugenium pro an. 1447. annum millesimum quadringentesimum sexagesimum septimum restituendum esse opinatur. Sed ut omittam dici non posse, Facium subsecutum fuisse propere hostem Vallam, si hoc duorum annorum spatium inter utriusque mortem admittatur, Jovius, aliique, quos produximus, Summontii sententiam non evertunt. Nam quamvis tradat Facium post Vallam obiisse, putabat tamen Vallam non an. 1465., ut ex epitaphio eruitur, sed anno 1457. decessisse. Jovii verba haec sunt ex Elogiis Clarorum Virorum in Valla. *Obiit anno Christianae Salutis MCCCCLVII. Calendis Augusti*. Haec de Laurentii Vallae morte Jovius. Praeterea ut Summontii, Justinianique opinionem probem, conjecturae illi, quam ex Vallae epitaphio in Basilica Lateranensi posito eruit Apostolus Zenus, aliique, opponam auctoritatem Jacobi Curuli, seu Curli Facii nostri amantissimi, ejusque aetatis hominis. Hic est Jacobus ille Curulus, seu Curlus Genuensis, quem in suis Epistolis honoris caussa saepissime nominat noster Auctor. Nam pag 81. Epist. II. *Hominem disertissimum*, & sibi *conjunctissimum*, pag. 84. Epist. III. *cultissimum*, pag. vero 88. Epist. VI. *virum clarum* eumdem appellat. Quamobrem Jacobus Curulus auctor synchronus aperte innuit in Epistola ad Arnaldum Fenoledam Equitem Hispanum Auctorem nostrum paulo ante Regem Alphonsum morte ereptum fuisse. Nam de Arriani versione a Facio elaborata tractans: *Itaque*, inquit, *historiam ipsam latinam, & suavissimam reddidit Facius noster, cujus tamen quum quantam vix partem pressisset reliquis tribus nondum satis elimatis morte praeventus opus multis lituris abolitum, & vulneribus paene confossum reliquit. Quod vivens Alphonsus Rex haud multo antequam & ipse mortem obiret, recuperavit, ut aliquando tandem qualicumque modo restitueretur &c.* Vides itaque Bartholomaeum Facium paulo ante Alphon-

phonsum Regem, non novem annos post eumdem, ut comminiscitur Zenus, ac post Zenum Niceronus, aliique, obiisse, quumque Alphonsus Rex mense Iunio anni 1458. ex hac vita decesserit, quis non adhaereat Summontii opinioni, qui mense Novembri an. 1457. Facium mortuum esse scribit? At Apostolus Zenus, Niceronus, iique, qui ejusdem Zeni amplectuntur sententiam ad evertendam Summontii fidem nobis objectabunt auctoritatem ipsiusmet Facii. Quînam, inquient, anno 1457. obire potuit Facius, quum transmiserit libellum suum *de Excellentia, ac praestantia hominis ad Pium Papam Secundum*, ut inscribitur in editione Hanoviana pag. 149., quam typis Vechelianis apud heredes Joannis Aubrii edidit 1611. Marquadus Freherus? Hoc verò Librarii commentum est. *Nam libellum de Excellentia, ac praestantia hominis* a Facio ante Pii Secundi tempora compositum fuisse vel ex eo patet, quod commemoratur in hoc opusculo *de Viris Illustribus*, quod a Bartholomaeo elucubratum fuit ante quam Aeneas Sylvius, postea Pius Secundus ad Cardinalatus dignitatem evectus esset, ut paulo supra pag. XIII demonstravimus. Nam de Jannotio Manetto tractans, libelli sui *de Excellentia, ac praestantia hominis* his verbis meminit pag. 19. hujus opusculi: *Scripsit* (Manettus) *item de dignitate hominis, quem librum Alphonso Regi dedicavit, nescius, ut ipse ait, de eadem re me paulo ante licet alio titulo scripsisse*. Quamobrem pro Pio Secundo reponendus est Nicolaus Quintus, ad quem opusculum suum misisse Facium nos edocet Codex Vaticanus 3562., ejusque fretus auctoritate Cl. Praesul Dominicus Georgius, qui pag. 199. Disquisitionis eruditissimae de *Nicolai Quinti Pont. Max. erga litteras, & Litteratos Viros patrocinio* ait Syntagma *de Hominis excellentia* a Bartholomaeo Facio elucubratum fuisse, atque ab eo Nicolao V. Pontifici nuncupatum.

BAR-

BARTHOLOMAEI FACII

SCRIPTA.

I. B*artholomaei Facii de bello Veneto Clodiano ad Joannem Jacobum Spinulam Liber*. Hic est ille Joannes Jacobus Spinula, ad quem mittit epistolam primam hujus sylloges pag. 19. seq. Hunc multo ante, quam editus fuerit, a Facio compositum fuisse patet ex primis proemii verbis, quae sunt: *Incidit mihi nuper in manus, Joannes Jacobe ornatissime, cum resupinarem libellos meos, bellum illud Venetum vulgatissimum Clodianum appellatum, quod alias, prout in Annalibus nostris scriptum reperi, in commentariolos quosdam contuleram eo animo, ut illud aliquando expolirem, &c.* Historiae autem initium est: *Belli Veneti Clodiani rerum gestarum magnitudine, & fortunae varietate memorabilis hinc ortum accepimus &c.* Describitur in hoc bellum anno 1377. inter Venetos, & Genuenses ortum, cui occasionem dederat Andronici, & Manuelis Imperatoris Graeci filiorum de successione contentio. Prodiit Lugd. 1568. in 8. apud Gasparem a Portonariis, ac recusus fuit Tom. V. Par. IV. Thes. Antiq., & Hist. Ital. Hujus meminit Leander Alberti pag. 18. descript. Italiae.

II. Post bellum Clodianum sequitur: *Aliud parvi temporis bellum Venetum*. Tradit Facius in proemio ad bellum Clodianum duo alia bella Veneta a se litteris fuisse tradita. Facii verba haec sunt. *In eosdem quoque commentariolos conjeceram superiora bella Veneta, quae, ut arbitror, duo fuere, quibus civitas nostra multas insignes victorias de Venetis consecuta est.* Hoc vero, de quo loqui-

loquimur, nihil aliud est, quam exiguum fragmentum. Duo enim illa bella Veneta exciderant ex ejus commentariis, ut in eodem proemio ad bellum Clodianum ipsemet innuit hisce verbis: *Et nisi illa superiora nescio quomodo e libellis meis excidissent, ea quoque cum hoc ipso celebrare studuissem, quod aliquando fortasse faciam, si ea ad me miseris, nisi quis alius me doctior hunc mihi, quod velim, laborem praeripuerit*. Incipit hoc fragmentum belli Veneti: *Post eam pacem bellum civile apud Genuenses subito exortum est &c.* Prodiit una cum bello Veneto Clodiano. Horum commentariorum meminit Facius in Epist. I ad Joannem Jacobum Spinulam pag. 80. hisce verbis: *Commentariolos meos quum exornavero, & expedivero (restat enim scribendum ultimum bellum domui tuae, imo meae calamitosum) mittam ad te pueri mei manu. Sed quorumdam hominum negligentia, a quibus notitiam rerum eo bello gestarum requisivi, eos nondum perficere valui &c.*

III. Bartholomaei Facii de humanae vitae felicitate ad Alphonsum Aragonum, ac Siciliae Regem inclytum &c. Liber incipit. Hunc libellum post superiora bella a Facio elucubratum fuisse constat ex eadem Facii epistola ad Jo. Jacobum Spinulam. Nam postquam pag. 80. de eisdem commentariolis scripsisset, addit: *Sed nuper confeci, atque edidi Dialogum quemdam de vitae felicitate, ut paulo ante ad te scripsi, & eum huic amplissimo Regi inscripsi, quem optimo viro, ac tui amantissimo Gisulfo ad te afferendum dabo &c.* Argumentum hujus operis ipsemet tradit. Nam sub initium haec habet: *Id autem divina sapientia provisum esse satis crediderim, quo mortales perspectis tot praesentis vitae miseriis nullam in Terris veram, solidamque felicitatem constare sciant, & proinde Caelum illis suspiciendum esse, ubi vera, & semper manens beatitudo sit, quod quantum in me fue-*

fuerit, exquirendum putavi. Et paulo infra: *Ego tamen totam opinionem meam ex hominum sapientissimorum sententiis, & divinitus inspiratorum traditione confirmavi, quod legens ipse cognosces.* Hic autem libellus per dialogum scriptus est, colloquunturque Guarinus, Antonius Panormita, & Joannes Lamola: *Ut autem*, inquit Facius pag. 107., *scias libelli ordinem, Antonium Panormitam Poetam, atque Equitem praeclarum, Guarinum Veronensem Oratorem praestantissimum, ac Joannem Lamolam disertissimum virum colloquentes facio, ut coram quasi praesentes invicem loqui putes. Habet enim nescio quomodo plus suavitatis, & gratiae, dicam etiam dignitatis oratio per dialogum descripta &c.* Hujus libelli principium est: *Humanae vitae conditionem saepius reputanti mihi, Rex sapientissime, illud maxime mirandum videri solet, quod cum Deus ipse princeps, & conditor rerum omnium nihil in Terris praestantius homine creaverit &c.* Prodiit Hanoviae typis Vechelianis apud heredes Joannis Aubrii 1611. in 4. post epitomen Felini Sandei Ferrariensis de Regibus Siciliae, & Apuliae, aliaque pag. 106. seq., quae dicuntur *e Manus*: *nunc primum edita ex Bibliotheca Marq. Freheri* &c. Hoc decepit Jo: Vossium Lib. III. de Hist. Lat. Cap. V. Nam prima hujus libelli editio prodiit Antuerpiae apud Christophorum Plantinum 1556. in 8. Vide Niceronum Tom. XXI. pag. 320., & Apostolum Zenum Tom. IX. Ephemeridum Venetarum Art. III. Alibi etiam meminit Facius hujus Dialogi. Nempe in litteris ad Poggium scriptis pag. 82. Epist. II. *Interea vero mutuis litteris crebro una licebit esse, si voles, daboque operam, ut propediem videas Dialogum meum, quem huic Regi dicavi, atque inscripsi &c.* Hieronymus quoque Guarinus in Epist. ad Bartholomaeum Facium Num. IV. pag. 85. hunc dialogum commemorat. *Accepi litteras, quibus scripsit* (Guarinus

rinus Senior) *ad Kalendas Julias redditum esse sibi opusculum tuum cum litteris &c.* Guarino addendus iterum Auctor in litteris ad Franciscum Raimum Num. VI. pag. 90. *Mittam etiam ad te cum his fortasse Dialogum de vitae felicitate, ne rerum meurum expers sis.* Poggius in epist. ad Facium Num. IX. pag. 97. *Dialogum tuum expecto summa cum aviditate &c.* Antonius Panormita de *dictis, & factis Alphonsi Regis* Lib. II. §. 61. de Alphonso Facium fovente loquens: *Maxime ejus libri suavitate allectus, quem de vitae felicitate Regi ipsi antea dicaverat.* Facius noster respondens Hieronymo Guarino Epist. V. pag. 87. *Quod Dialogus meus de vitae felicitate patri tuo optimo, ac gravissimo viro probetur, omnibus doctissimis viris probari spero. Sed miror nimis Roberti Strozzae negligentiam in eo patri ostendendo, & litteris meis reddendis &c.* Bartholomaei Facii epistolam ad hunc Robertum Strozzam, pro quo pag. 87. errore typographico *Storgae* excusum est, exstat in editione Freherana ad calcem hujus dialogi pag. 147. seq. ad quem quum ea spectet, subjunctam hic volui. Ea igitur hujusmodi est.

BARTHOLOMAEUS FACIUS ROBERTO STROZAE SALUTEM PLUR. D.

ANimadverti, Vir ornatissime, ex litteris tuis perbrevibus id, quod per hosce dies ex te audivi, videri tibi Lamolam, cui partes dialogi mei tribuo, nimis facile concedentem Guarino omnia, quod & quidam alius, quem honoris caussa non nomino, dixisse fertur. Ait enim Lamolam victas ubique praebere manus, quasi nescientem objecta confutare. Ab istu ratione, ut me tibi dixisse memini, pace

tua

tua loquar, longe Roberte dissentio. Nam si una res tantum mihi tractanda esset, fortasse hoc, quod dicis, probaretur magis. Sed cum mihi propositum sit omnes artes ingenuas, atque omnia scientiarum genera percurrere, nunquam esset inventus disputationis meae exitus, si Lamolam Guarino, & Guarinum Lamolae saepius contradicentes, ac pugnantes inducerem, idque cum primum efficere tentassem, prolixitatis praesertim non necessariae fastidio permotus a proposito meo destiti. Satis enim duxi cum ostendissem exempli causa quae bona esse viderentur in divitiis, & e contrario quae mala, ad alias species devenire, & in ea re una non progredi longius. Quid enim relinquitur, postquam enumerata sunt bona, malaque, ex quibus felicitas, & infelicitas maxime judicatur, quo longior desideretur disputatio? Sane quicquid praeterea diceretur in eam sententiam, id exquisitae cujusdam magis, quam necessariae diligentiae esse censeretur. Est mihi praeterea auctor, quo nescio an ullus gravior, Xenophon ille Socraticus, qui in eo Dialogo, qui est de vita tyrannica *inscriptus, commemoratis bonis, & malis, quae in vita tyrannica incidunt, quaestioni suae fidem facit, quem ego in hac disputatione, quod attinet describendi genus, imitari volui. Sic etiam Cicero de senectute disputans, & de amicitia docuit, quid boni sit in senectute, quid in amicitia, nec Scipionem Catoni, nec Fannium Laelio contradicentem facit, quamquam est illa una, & perpetua quaestio, sed tacitis quibusdam objectiunculis confutatis, disputationi suae modum imponit. Secus autem in Quaestionibus Tusculanis facit. Cum enim probare vult mortem non esse malum, aut animi aegritudinem in sapientem cadere non posse, quae una, & perpetua quaestio est, quoniam his de rebus varia est opinio, propterea D. Brutum interdum repugnantem inducit. Est altera ratio, qua id fecerim. Scis personae dignitatem in Dialogis servandam esse. Cum vero scirem, qua comitate, & facili-*

 tate

tate sit Lamola in respondendo, & minime pertinaciter adversando veritati, servire personae volui, ut eo digna videatur oratio. Huc accedit, quod cum ei sermo, & disputatio sit cum praeceptore suo doctissimo, & gravissimo viro, cujus auctoritas summa est, & habetur, indignum censui, & contra decorum inducere illum Guarini pertinaciter judicio refragantem. His rationibus adductus sum, vir doctissime, ne Lamolam Guarini defensiones refellentem, sed potius eas facile, ut tu dicis, concedentem faciam. Quae ideo tibi significare volui, ne a me hoc temere factum putes, et ut omnibus nota sit propositi, atque instituti mei ratio, qui ea, qua tu, opinione tenerentur. Sed haec hactenus. Quum vero Ferrariam repetere constitueris, praestabo, ut exemplar aliquod ipsius Dialogi tecum ferre possis, quandoquidem ita petis, ut illud & Principi tuo perillustri, ac litteratissimo, & Guarino praeceptori nostro ostendas, quorum alterius gratiam per te inire, alterius augere, si modo possim, vehementer cupio. Vale.

Hanc epistolam Facii ad Robertum Strozam memorat, ejusque partem producit Laurentius Valla Invect. II. in Bartholomaeum nostrum, ubi non solum in iisdem litteris ad Strozam, sed etiam in opusculo *de humanae vitae felicitate* multa notat. Eum vide, si lubet, pag. 538. seq.

IV. *Bartholomaei Facii de excellentia, ac praestantia hominis ad Pium Papam Secundum liber &c.* Hunc post opusculum *de humanae vitae felicitate* compositum fuisse ex eo patet, quod in hoc, de quo agimus, memoratur idem liber *de felicitate*. Nam duplici vice, nempe pag. 160., & pag. 166. sub *Opusculi* nomine eumdem allegat, & pag. 159. haec clariora habet: *Quamobrem ad ea transire melius puto, quae homini juste viventi, atque a divinis legibus non discrepanti post praesentis vitae cursum a Deo constituta sunt, de quibus quo-*

niam

niam plura dixi in eo libro, qui est a me de vitae felicitate *scriptus &c.* Studiorum suorum degustationem quamdam appellat hoc opusculum Facius ita Pontificem alloquens pag. 149. *Tu vero, velim Sanctissime Pater, atque Optime, hoc opusculum sic accipias, ut studiorum meorum, qualiacumque sint, degustationem quamdam &c.* Opusculi initium hujusmodi est: *De hominis excellentia scribere nuper aggressus sum, Beatissime Pater, de qua quidem te acceperam Innocentium Fliscum, qui olim fuit et ipse Pontifex Maximus, virum plane eruditissimum in eo libro, in quo humanas miserias complexus est, pollicitum esse se se scripturum; sed quod fortasse accidere potuit, Pontificatus negotiis impeditum, quod promiserat, non praestitisse. Nam cum vehementer &c.* Prodiit una cum Epitome Felini Sandei Ferrariensis de Regibus Siciliae, & Apuliae, aliisque Hanoviae typis Vechelianis 1611. in 4. post libellum *de humanae vitae Felicitate* pag. 149. seq. Hujus opusculi meminit Facius in superiori libro *de Viris aevi sui illustribus* Cl. II. pag. 19. in elogio Jannotii Manetti. *Scripsit item* (Manettus) *de dignitate hominis, quem librum Alphonso Regi dedicavit, nescius, ut ipse ait, de eadem re me paulo ante licet alio titulo scripsisse.* Ex his liquet perperam *ad Pium Secundum* inscriptum esse hoc opusculum, ut supra pag. XXX. innuimus, quum memoretur ab Auctore nostro in hoc libello *de Viris illustribus*, qui elucubratus ab eo fuit, antequam Aeneas ad Cardinalatum evectus esset, ut in proemio pag. XIII. probavimus. Vide Facii vitam pag. XXX., ubi una cum Clarissimo Praesule Dominico Georgio Codicis Vaticani auctoritate suffulto *Nicolao Quinto* nuncupatum esse diximus.

V. *Bartholomaei Facii quatuor invectivae in Laurentium Vallam.* Has post Dialogum *de humanae vitae felicitate* Alphonso Regi inscriptum elucubratas fuisse

nos

nos edocet Facii epistola ad Poggium Florentinum Num. II., ubi postquam pag. 82. memorasset eumdem Dialogum, addit. *Mittam vero tibi invectivas quatuor, quas nuper composui in Laurentium Vallam hominem arrogantem, tibique cognitum, qui ob id Romam venerat, ut a Pontifice in ordinem tuum referretur, sed accepturum, quantum audio, pro meritis suis &c.* Hoc etiam patet ex ejusdem invectivis, ubi nominat libellum *de vitae felicitate* his verbis. *Nunc tantum superest, ut libri* de vitae felicitate, *quem vituperas, defensionem subeam* &c. Et alibi: *Praesertim cum te audiam maledictis, & obtrectationibus haud finem facere, librumque meum* de vitae felicitate *carpere, atque contemnere* &c. Harum argumentum ipse Epist. II. aperit: *Videbis*, inquit, *praeter animi vitia quam sit indoctus. Innumerabiles enim errores collegi ab eo commissos in quodam Historiarum libro, quem Regi detulit jam super menses decem, quum tamen plures praetermiserim, quod ut agerem me impulerunt ineptiae ejus, qui in omnes doctos homines, nec minus in mortuos, quam in vivos, morbo quodam animi petulantissime invehitur &c.* Et in litteris ad Hieronymum Guarinum Num. V. pag. 87. *Mittam vero tibi propediem, ut spero, invectivas quasdam, quas nuper confeci in illum insanum Laurentium Vallam, qui patris mei auctoritatem aspernatur, ac pro nulla habet, in cujus libro de rebus gestis Regis Ferdinandi patris Divi Alphonsi plura profecto vitia reperi, quam enumerare quisquam possit, &c.* Multa ex hisce Facii Invectivis protulit in suis Recriminationum libris Valla eadem refellens, reprehendensque. Editor Sylloges variorum opusculorum, quae Venetiis a Thoma Bettinello imprimuntur, quum has quatuor invectivas ope Barrotii habuisset, ex his unam fecit, quae incipit: *Linguae tuae petulantiam &c.* editaque fuit, sed manca, ac crudeliter lacera Tom. VII. eorumdem Miscellaneorum, quae Venetiis edit idem Thomas

Bet-

Bettinellus pag. 334. seq. Harum invectivarum meminit etiam Facius in litteris ad Franciscum Raimum Num. VI. pag. 90. *Invectivas in Vallam transcribi curabo, ut primum potuero. Sunt enim confectae &c.* Poggius in litteris ad Facium Num. IX. pag. 97. *Dialogum tuum expecto summa cum aviditate, & item invectivarum libros in eum, quem nominasti &c* Causam inimicitiarum inter Facium, & Vallam vide apud amplissimum, atque eruditissimum S. R. Ecclesiae Cardinalem Angelum Quirinum Part. I. Diatribae Praeliminaris Cap. II. §. VI. pag LXII. seq. Hisce Bartholomaei Facii Invectivis reposuit Valla alias quatuor, quae exstant pag. 460. seq. operum Vallae editorum Basileae per Henricum Petrum in fol. , quarum prima pag. 460. seq. inscribitur : *Laurentii Vallae in Bartholomaeum Facium Ligurem invectivarum, seu recriminationum liber primus* : Altera pag. 511. seq. *Liber secundus de erratis Bartholomaei Facii in notis, quas scripsit in Vallam* : Tertia pag. 589. seq. *Liber tertius responsio Vallae in Facii invectivam tertiam, quae est in librum tertium* : Quarta pag. 592. seq. *Liber quartus recriminationum Laurentii Vallae in Bartholomaeum Facium, & Antonium Panormitam, in qua respondet ad obiecta in mores, ac reliquos libros suos* &c. Multa sunt, quae de Facio nostro tradit Valla in his Invectivis. Ait enim Inv. I. pag. 460. , & alibi Facium sutoris filium fuisse, atque a Spinula Familia educatum: pag. 462. docuisse filium Raphaelis Adorni Ducis Genuensis. Invect. II. pag. 533. ignorasse litteras graecas: Inv. I. pag. 460. multa se correxisse in ejus historiis de bellis Genuensium cum Venetis. Addit eumdem Facium a Panormita incensum, adjutumque Invectivas illas quatuor in se scripsisse. In his Vallae Invectivis perperam interdum *Benedictus* pro *Bartholomaeo* nominatur noster Auctor. Quod autem ad Facii historiam

riam de bellis Genuensium cum Venetis spectat, in qua multa se correxisse testatur Valla, incorruptum quoque judicium in ea desideratum innuit Jovius in Elogiis &c.

VI. *Bartholomaei Facii de Rebus gestis ab Alphonso primo Neapolitanorum Rege Commentariorum libri decem*. Haec Commentaria circiter annum 1450. incoepta ab Auctore nostro fuisse opinatur Apostolus Zenus Tom. IX. Ephem. Venetarum Art. III., quod etiam conjicio ex litteris ad Poggium Num. II. pag. 82., ubi res illius inclyti, & Excellentissimi Regis, quas sibi in manu esse tradit Facius, nihil aliud sunt, quam haec Commentaria de rebus gestis Alphonsi Regis. Elabente vero anno 1455. confecta a Facio fuisse supra pag. X. demonstravimus. Jussus a Rege hoc opus movit, ut his verbis innuit Antonius Panormita *de dictis, & factis Alphonsi Regis* Lib. II. §. 61. *A quo* (Bartholomaeo Facio) *quidem & res a se gestas perscribi cupide appetivit*, eoque consilio a Rege accitum tradit Jovius in Elogiis. Hanc quoque curam publice Bartholomaeo datam fuisse scribit Barbarus in litteris ad Facium Num. VII. pag. 90. *Venetiis XV. Kal. Septemb.* 1451. Et Facius in Epist ad Barbarum Num. VIII. pag .94. *Quod mibi ob id gratularis, quia mibi datum sit negotium scribendi res ab Alphonso Rege gestas &c.* In Epist. *ad Franciscum Raimum* hoc opus ejus diligentia incoeptum tradit. *Nam quod*, inquit pag. 89. Epist. VI., *me bortaris, ut prosequar opus tua diligentia incoeptum, facis amice, & pro officio. Tuarum enim partium videtur esse, quem ad incipiendum opus incitasti, eumdem ad perficiendum adhortari*. Putabant nonnulli vitam Alphonsi Regis a Bartholomaeo fuisse elucubratam, inter quos est Franciscus Barbarus Epist VII. ad Facium pag. 90. *Significavit mibi* (Antonius Panormita) *cu-*

curam tibi publice datam esse scribendi vitam illius Regis &c. Sed res a Rege gestas, non vitam sibi proposuisse respondet Epist. VIII. pag. 95. *Sed quoniam videris putare Regis vitam a me scribi &c. scito me non vitam ejus, sed res a se gestas scribere proposuisse.* Initium proemii horum decem librorum ita se habet: *Bartholomaei Facii in libros decem Commentariorum de rebus gestis ab Alphonso primo Neapolitano Rege praefatio. Etsi nonnullos viros haec aetas tulit &c.* Sequitur deinde: *Bartholomaei Facii rerum gestarum Alphonsi Regis liber primus.* Incipit: *Martinus Quintus Pontifex Maximus is, qui sacrosanctam Potestatem Pontificiam tyrannorum quorumdam scelere prope eversam restituit, quum Florentiae degeret, Braccii Montonii injuriis lacessitus &c.* Hanc historiam primus edidit Joannes Michael Brutus Lugduni in 4. apud heredes Sebastiani Gryphii 1560., & denuo an. 1562. emendatiorem ita inscriptam. *Bartholomaei Facii de rebus gestis ab Alphonso primo Neapolitanorum Rege Commentariorum libri decem Jo: Michaelis Bruti opera denuo in lucem editi, ac summo studio vetustissimis collatis exemplaribus emendati. His accessere Fran. Contar. V. C. de rebus in Hetruria gestis Comment. Libri tres. Lugduni apud Haeredes Sebast. Gryphii* 1562. in 4. In editione anni 1560. legitur epistola Antonii Gryphii, in qua scribit nonnulla a Michaele Bruto correcta, & mutata in hisce historiarum libris fuisse. Ex epistola Jo. Michaelis Bruti ad Albericum Cibum Malaspinam elicitur hunc Massae, & Carrariae Principem primum curasse, ut illi decem libri de gestis Alphonsi Regis in lucem ederentur. Franciscus Philoponus inscius duarum Lugdunensium editionum septem primos libros edidit Mantuae anno 1563. Tertiam Lugdunensem anni 1566. memorat Niceronus Tom. XXI. Memor. pag. 320. Post Francisci Guicciardini historiam ex Italico in latinum

traductam, & a Caelio Secundo Curione editam Basileae 1566. fol. recusi fuerunt hi decem libri ante *Joannis Joviani Pontani de Ferdinando primo Rege Neapolitano Alphonsi filio libros sex*. Italice pariter traducta fuit a Jacobo Mauro, impressaque Venetiis 1580. Exstat etiam latine Tom. IX. Parte III. Thesauri Histor. Italiae, Neapolis, & Magnae Graeciae col. 3245. seq. Praeter ea loca a nobis superius indicata, in quibus horum decem librorum mentio fit, etiam in limine hujus opusculi *de Viris Illustribus* illius meminit his verbis Facius: *Quum ab historiae componendae diuturnis laboribus aliquando requiescerem absolutis libris decem Alphonsi Regis &c.* Et in litteris ad Franciscum Barbarum Num. VIII. Ex Neapoli 26. Septembris 1451. pag. 96. hujusce editionis. *Libros septem* (Commentariorum) *jam edidi, quibus continentur, quae Rex gessit a primo ejus in Italiam adventu usque ad eum diem, quo triumphum egit. Nunc bellum Picenum in manu est. Post Florentinum aggrediar &c.* In epistola vero ad Poggium Num. XIII. pag. 104. *Quod autem scire expetis de rebus meis, scito decimum librum rerum a Rege gestarum mihi nunc in manu esse, qui liber omnia continebit, quae usque in hanc diem ab eo facta, vel per Duces suos administrata sunt, qui decimus liber huic operi modum imponit.* Haec ultima Auctoris nostri verba rejiciunt errorem Leandri Alberti, qui in Descript. Italiae pag. 18. duodecim libros de gestis Alphonsi a Facio elucubratos fuisse perperam scribit. Paulus Cortesius de *Hominibus doctis* pag. 30. *Ex his Facius Commentarios scripsit rerum ab Alphonso Rege gestarum*. Franciscus Barbarus in litteris ad Barbonum Maurocenum pag. 245. editionis elegantissimae ab Eminentissimo Quirino Purpuratorum Patrum grandi splendore recens editae: *Clarissimo Viro Antonio Panormitae*

 salu-

salutem dic, & illum roga, ut sicut mihi coram promisit, historiam ad me mittat, quam disertissimus Bartholomaeus Facius scripsit de rebus gestis a Rege Alphonso. Facium in describendis rebus ab Alphonso gestis imitatum fuisse C. Caesarem innuit Aeneas Piccolominbus in notis ad librum II. Panormitae *de dictis, & factis Alphonsi Regis* §. 13. *Bartholomaeum Facium, qui gesta Regis scribit, non miror imitatum esse in genere dicendi C. Caesarem, quando ejus Commentarii Regi tantopere placent*. Quod quidem ab aliis recentioribus observatum fuit. Folieta in Elogiis Cl. Ligurum: *Facius vitam, & res gestas Alphonsi conscripsit*, quod unum, idemque est.

VII. *Bartholomaei Facii ad Carolum Vintimilium Virum Clarissimum de Origine belli inter Gallos, & Britannos historia*. Incipit Prologus: *Quod me rogasti Carole generose*. Historia vero: *Diuturnum, atque atrox inter Gallos &c*. Hujus meminit Gaddius de Scriptoribus non Eccl. pag. 183., ubi testatur eamdem adservari in Bibl. Gaddiana Num. 48. De eadem quoque tractat in appendice ad primum volumen, ut observavit Apostolus Zenus Tom. IX. Ephemerid. Venet. Art. III. pag. 192., ubi ait eam a se visam in Bibl. Saibantis Veronae in membrana scriptam. Edita fuit a Camusato in Append. ad Bibl. Ciacconii pag. 883. seq. Vide Niceronum Tom. XXI. Memor., ubi perperam pro *Britannos* excusum est *Hispanos*. Consule Fabricium Tom. II. Bibl. med., & infimae aetatis Lib. VI. pag. 429. Ex verbis Facii a Gaddio in Append. ad Tom. I. prolatis eruitur historiam hanc ab indocto homine inepte, atque incondite scriptam, a Facio latinam fuisse redditam, & in aliquibus correctam.

VIII. *Bartholomaei Facii de Viris aevi sui illustribus liber nunc primum ex MS. Codice in lucem erutus. Recensuit, praefationem, vitamque auctoris addidit Laurentius Mehus Etruscae Academiae Cortonensis Socius, &c.*

Florentiae anno 1745. *Ex Typographio Joannis Pauli Giovannelli*. Supra in proemio hujus opusculi a me nunc primum in lucem producti probavi compositum ab Auctore nostro fuisse anno 1456. scilicet post absolutos libros decem Alphonsi Regis. Animadversum quoque a me fuit de hominibus non tantum in litteris, sed in unoquoque etiam genere aetate sua illustribus in eo tractari, memoratumque fuisse non solum a Facio, sed etiam ab Aenea Cardinale Senensi, Apostolo Zeno, Joanne Alberto Fabricio, Eminentissimo Quirino, & ab Oldoino, qui in Atheneo Ligustico pag. 92. *Virorum suo aevo illustrium narrationem* hunc libellum nuncupat. Praetereundum tamen non est pag. XV. ejusdem proemii perperam errore typographico impressum esse, Apostolum Zenum, Fabriciumque de hoc opusculo tractantes meminisse unius epistolae ab Aenea ad Facium scriptae, quum dicendum fuerit commemoratam a Cl. Viris fuisse utriusque epistolam, in qua de hoc opusculo tractatur. Vide Tom IX. Ephemeridum Venetarum Art. III. pag. 193.

IX. *Arriani Nicomediensis novi Xenophontis appellati de Rebus gestis Alexandri Magni Regis Macedonum libri octo summa diligentia ad graecum exemplar emendati, & innumeris, quibus antea scatebant, mendis repurgati Bartholomaeo Facio viro doctissimo interprete*. Putabat Thadaeus Ugoletus hanc versionem non a Facio, sed a Nicolao Sagundino factam fuisse. Hoc scribit Alexander Gabuardus Turcellanus in epistola ad Thomam Plovatatium Patricium Constantinopolitanum data Pisauri MDVIII. Eid. Junii: *Thadaeus ille Ugoletus Parmensis vir in utraque pagina doctissimus me suis litteris admonuit legisse se alicubi Arriani interpretationem a Nicolao Sagundino factitatam fuisse*. At legerit fortasse Ugoletus, Bartholomaeum Facium ab eodem Sagundino in Arriano vertendo adjutum fuisse,

quod

quod quidem Jacobus Curulus Genuensis auctor synchronus, Faciique amicissimus testatur in epistola ad Arnaldum Fenoledam Equitem Hispanum Virum Cl., atque ornatissimum: *Affui ego (inquit) una saepius, quum Nicolaum Sagondinum, & Theodorum Thessalonicensem viros summos, & Graecarum, litterarumque Latinarum eruditissimos conveniret, & ab illis multarum rerum, quae Latinis obscuriora videbantur, explanationem exquireret, quae Vergerius absurde transtulisset, hique Arrianum multis laudibus efferrent &c.* Post Commentaria de rebus ab Alphonso gestis hanc Arriani ex Graeco versionem aggressum esse nos edocet ipsemet in proemio ad Alphonsum Regem: *Juvabit me quidem duorum maximorum, & opulentissimorum aetatis suae Regum, omnisque memoriae facile Principum alterius facta celebrasse, alterius res graece scriptas latinas effecisse &c.* Item libellum *de Viris illustribus* ante Arriani versionem explicitum fuisse ex eo constat, quod pag. 8. de Petro Paulo Vergerio, ejusque versione, quam de Arriano fecerat, tractans, haec habet: *Sigismundi Imperatoris, ut ipse scribit, rogatu Arrianum, qui res gestas Alexandri graece scripsit, e graeco in latinum vertit: nulla tamen elegantiae cura adhibita; idque de industria, ut scribit, ne Sigismundus, qui parum latine sciret, interpretis opera legens indigeret.* Ubi vides non meminisse suae versionis, quam non omisisset, si eam jam elaborasset. Nam in Jannotio Manetto pag. 19. commemorat libellum suum *de Excellentia hominis*, quod ante opusculum *de Viris Illustribus* elucubraverat. Jussu Regis Alphonsi, vel potius hortatu hanc versionem incoepit Facius: *In quo* (sequitur Facius in proemio ad eamdem versionem) *si tibi Alphonse, & ceteris doctis hominibus satisfecero, hoc tibi Alexander merito debebit, quod Arrianus suus, qui prius tantummodo*

grae-

Graecus erat, nunc etiam tuo hortatu latinus factus est. Sed quomodo res se se habuerit, ab Auctore nostro percipiamus. *Itaque* (inquit in eodem proemio) *cum ad manus meas pervenisset Arriani ipsius traductio quaedam non satis latina, neque Alexandri nomine, gloriaque digna, novae compositionis laborem assumere libuit. Nec vero est, quod Petrum Paulum Vergerium ejus traductionis auctorem vituperem, quem unum ex doctis, & eloquentibus viris aetatis nostrae fuisse satis scio. Nam pro sua eloquentia, ut puto, si voluisset, & ornate, & commode hanc historiam, quemadmodum cetera, quae latine composuit, interpretari, ac tractare potuisset. Ceterum ut a Sigismundo Imperatore Romano, qui parum doctus erat, sine cujuspiam adjumento posset intelligi (sic enim ab eo scriptum reperi) hanc historiam ita inculte de industria traduxit. Sed ut ille Sigismundi voluntati, qui exiguam Grammaticae, nullam eloquentiae cognitionem haberet, gerere morem studuit, sic ego tentare volui, an hic noster labor Alphonso Regi &c.*. Rem altius repetit Jacobus Curulus Genuensis in epistola ad Arnaldum Fenoledam Equitem Hispanum, cujus verba nunc producam: *Inter quos* (viros Litteratos) *vidimus Aeneam Senensem Praesulem, qui postea Pius Summus Pontifex effectus est. Is quum apud Regem Legationis munere fungeretur, videretque Regem tantopere libris affectum, in Germaniam rediens misit ad eum traductionem quamdam Arriani Graeci rerum gestarum Alexandri scriptoris verissimi, quem Paulus Vergerius vir doctissimus, & alioqui eloquentissimus in latinum verterat, sed barbare, quo Sigismundus Romanorum Imperator, apud quem illa tempestate diversabatur, posset histopiam intelligere, qui a dicendi suavitate, & elegantia penitus abhorreret. Is liber quum ad Regem nostrum fuisset perlatus, omnes, qui litteras profitebamur, magno cum desiderio illum legere incoepimus.*

Ve-

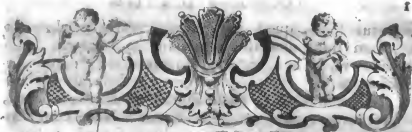
Verum orationis inconcinnitas plures a legendo deterrebat. At Rex sapientissimus cognito libri vitio continuo Facium voluit pro ejus dicendi facilitate, & ornatu negocium sumere ex barbaro latinum faciendi, quod jussu Regio, & suasu modo praestare haudquaquam recusavit. Mihi etenim indignum videbatur adeo singularem, adeo praestantem, & veram historiam adeo negligenter deperire. Ille autem tanto studio susceptum negotium amplexus est, ut in eo annis circiter tribus dies, & noctes incubuerit, summaque diligentia elaborarit &c. Huic versioni praecedit: *Bartholomaei Facii in libros Arriani rerum gestarum Alexandri Regis ad Alphonsum Regem Aragonum Praefatio* Incipit: *Multi, Alphonse Rex gloriosissime, Alexandri Regis Macedonis rerum Scriptores fuere &c.* Initium versionis hujusmodi est: *Ex omnibus rerum Alexandri Scriptoribus &c.*, editioque, quam prae manibus habeo, edita fuit Basileae *in officina Roberti Winter mense Martio* anno MDXXXIX. in 8. Nonnulla quoque ex Arriani Libro primo *Bartholomaeo Facio interprete* impressa fuere cum Aeliano Tigurino fol. *per Andream Gesnerum F., & Jacobum Gesnerum fratres* nempe a pag. 613. ad 621. Niceronus Tom. XXI. Memor. pag. 319. ex Apostolo Zeno Tom. IX. Ephemeridum Venetarum Art. III. commemorat editionem Pisauriensem anni 1508. impensa Hieronymi de Soncino fol., Lugdunensemque an. 1552. Hanc Arriani versionem a Facio compositam acerrime exagitat Bonaventura Vulcanius in Arriani edit. Graec. Lat. excusa anno 1575. ab Henrico Stephano fol. Nam in epistola ad Thomam Redigerum Silesium pag. 2. Facium nostrum *Asinum* appellat, doletque *Arrianum in ejuscemodi grassatoris manus incidisse, qui eum omni ornatu exutum adeo pannosum, laterumque nobis objecerit.* Animadvertit insuper *passim quamplurima de suo addidisse*,

quam-

quamplurima summa quadam confidentia dempsisse, temere innumera pulcherrime ab Arriano dicta truncasse, concisseque transtulisse, in aliis sexcentis locis a se non intellectis turpissime lapsum esse, ut alibi Arriani paraphrasim, alibi epitomen te legere putes, alibi ipsum Arrianum non agnoscas. Haec, aliaque his similia Vulcanius. Sed iniquissimam esse ejusdem censuram nos ostendisse putabimus, quum demonstrabimus Arriani versionem a Facio compositam opus posthumum fuisse. Id nos docet Jacobus Curulus in ea, quam supra memoravimus, epistola ad Arnaldum Fenoledam his verbis. *Itaque historiam ipsam latinam, & suavissimam reddidit Facius noster, cujus tamen quum quartam vix partem pressisset, reliquis tribus nondum satis elimatis morte praeventus opus multis lituris abolitum, & vulneribus paene confossum reliquit. Quod vivens Alphonsus Rex haud multo antequam & ipse mortem obiret, recuperavit, ut aliquando tandem qualicumque modo restitueretur. Nunc autem Rege vita functo, quum essem, ut scis, Facio perfamiliaris, scriptaque sua, ut profecto magni facienda sunt, magnifacerem, & admirarer, non sum passus hanc tantam historiam, simulque hominis amicissimi ingentes labores, & vigilias deperire. Itaque quum tibi hanc a Rege relictam hereditatem viderem, ut libros vehementer, & litteras adamares, librum paene extinctum in tui gratiam restituere curavi, & ut potui, emendatum exscripsi, ut historiam notione dignissimam cognoscere possis.* Vides versionem imperfectam a Facio relictam fuisse, ac a Rege recuperatam, ut qualicumque modo restitueretur. Tandem mortuo Alphonso, ope Curuli emendatam, restitutamque, atque exscriptam ab eodem Curulo fuisse.

X. *Bartholomaei Facii epistolae.* De his, superioribusque Facii operibus aliter inscriptis supra ad calcem proemii plura diximus.

BAR-

BARTHOLOMAEI
F A C I I
DE VIRIS ILLUSTRIBUS
LIBER.

Um ab hiſtoriae componendae diuturnis laboribus aliquando requieſcerem abſolutis libris decem Alphonſi Regis, nec poſſem pro ingenio meo nihil agere, ne deſidiae reprehenſionem incurrerem, aliquid hoc tempore ſcribere inſtitui, quod & faſtidium levaret, & noſtri ſeculi hominibus probari poſſe videretur. Ex multis autem, quae mihi occurrebant digna, quae poſteritati mandarentur, illud prae caeteris jucundum fore exiſtimavi, ſi de illuſtribus Viris aetatis, memoriaeque noſtrae ſcriberem. In quo illud ſaltem aſſequi me poſſe

 arbi-

arbitratus sum, quod in ejusmodi Viris celebrandis multorum mihi mortalium gratiam compararem. Habet enim in se non parum voluptatis, ac fructus clarorum hominum cognitio, quorum exempla animos natura bene constitutos, quasi stimuli quidam ad decus, ad honestatem, ad gloriam concitant. Nam cum illorum nomen immortale factum alienis scriptis vident, & ipsi toto studio, ac nixu virtuti incumbunt, quo immortalem gloriam consequantur. Accedit eodem, quod cum nobis veterum exempla proponimus, subit animus desperatio quaedam, ne eorum gloriam adaequare valeamus, cum plane illos veluti Numina quaedam habeamus, atque admiremur: usque adeo à scriptoribus celebrati, atque illustrati sunt. Praesentes autem, etiamsi excellentes, magnificique fuerint, quoniam in oculis nostris obversantur, nobis non omnino auferre spem videntur, quin iis vel virtute, vel gloria pares esse valeamus. Admirari autem soleo, cur ex tot seculis tam pauci de illustribus Viris scripserint, cum quidem singulis aetatibus aliqui scriptores extitisse debuerint, qui eos Viros, qui sua aetate in aliqua arte, aut studio excelluerunt, literarum monumentis commendarent, ut singularum aetatum praestantissimos quosque Viros scire possemus. Neque verò unquam ulla aetas adeo inculta, atque virtutum expers fuit, quin aliqui praeclari, atque praestantes Viri in ea extiterint. Sed quoniam caruerunt disertorum hominum praeconio, propterea illorum nomen una cum vita finitum est. Meum verò institutum fuit de cujusque facultatis, atque ordinis Viris claris memorare, qui tempestate mea claruerunt. Quod si fortasse quempiam per oblivionem, vel per inscientiam omisero, ne sit quaeso, qui mihi succenseat. Post enim, ubi commeminero, vel admonitus fuero, in alterum librum conferetur. Ego tamen neque dignitatem,

ne-

neque excellentiam hominum in suo genere in jis commemorandis observabo, sed ut quisque mihi prior occurrerit, ita a me literis mandabitur. Unum illud curae fuerit, ut de singulis quibusque ordinibus, ac generibus seorsim scribam. Sic enim res, ut opinor, fiet cognitu jucundior. A Poetis vero, quoniam ii antiquissimi, & ante Oratores fuisse traduntur, scribere ordiar. Deinceps ad Oratores, ac caeteros ordines veniam.

ANTONIUS LUSCUS

VICENTINUS.

ANtonius Luscus Vicentinus heroico versu epistolas, atque epigrammata complura edidit, quae postea collecta filius & ipse doctissimus in octo libros digessit. Soluta quoque oratione adornata eloquentiae operam dedit. Scripsit in undecim Ciceronis orationes opus utile, ac vel doctis probatum. Scripsit item exempla quaedam, & veluti formulas, quibus Romana Curia in scribendo uteretur, quae etiam ab eruditissimis Viris in usum recepta sunt. Romam profectus in magna sui expectatione à Gregorio P. M. in Secretariorum Collegium admissus est. Ad multam senectutem vixit, nec unquam à poeticae studio cessavit.

ANTONIUS PANORMITA.

ANtonius Panormita in hoc genere clarus habetur. Allectus ab adolescentia poeticae, atque oratoriae suavitate, omissis legibus, illarum rerum studiis incubuit. In utro magis excelluerit, non facile judices. Res gestas omnes antiquitatis memoria tenet. Lusit in Hermaphrodito Virgilii exemplo. Eodem ferme tempore scripsit in Antonium Raudensem ab eo lacessitus libellum elegiaco versu, quem inscripsit Rhodum, & item poematum, ac prosarum libros duos. Epigrammata quoque multa, & epistolas versu pulcherrimas edidit. Elegiam, quae perdju jacuerat, rursus in lucem excitavit. A Sigismundo Imperatore in Italiam profecto Poeta comprobatus laurea corona veteri more repetito donatus est. Non temere alius quispiam aliena in dicendo vitia, aut virtutes acrius animadvertit, quod ei aliquando a Leonardo Arretino doctissimo viro in praecipuam laudem tributum est. Alphonsi Regis, qui eo doctore perdju usus est, atque utitur, dicta, factaque memoratu digna quatuor libris explicuit. Permagnum librorum numerum ex omni bonarum artium facultate congessit. Legationibus, ac summis honoribus Regis functus, quibuscumque Viris doctis, & probis potest, enixissime semper favit, ac favet.

FRAN-

FRANCISCUS PHILELPHUS TOLENTINAS.

Franciscus Philelphus Tolentinas latinis, & graecis literis eruditus satyras centum scripsit, dedicavitque Alphonso Regi, a quo ob eam rem & multa pecunia, & equestri dignitate donatus est. Lyricorum quoque versuum grande opus magno impetu aggressus. A Francisco Sfortia Mediolanensium Principe conductus res ab eo gestas heroico carmine complexus est. Scripsit etiam prosa oratione symposium quoddam, ac de exilio libros tres. Orationes praeterea invectivas plerasque. Lacedaemoniorum Rempublicam ex Xenophonte, Numae Pompilii, ac Licurgi vitas, & Apophtegmata ex Plutarcho in latinam linguam convertit.

MARRASIUS SICULUS.

Marrasius quoque Siculus nonnulla ingeniosi poetae indicia edidit. Angelinetum poema amatorium elegiaco versu composuit. Leonardi Arretini laudes carmine cecinit, fuissetque in hoc genere major evasurus, si poeticae studia persecutus esset. Sed medicinae deditus, ac deinde Sacerdos factus ab eo studio discessit.

TITUS STROCIUS FLORENTINUS.

TITI quoque Strozae Florentini nobilis adolescentis initia singularem quemdam Poetam nobis pollicentur. Cum ad prosam, & carmen natura aptus esset, elego carmine delectatus epistolarum librum de re amatoria elegantem composuit. Epigrammata quoque multa edidit, quae ab eruditis Viris laudantur.

JOVIANUS PONTANUS.

SUccrescit aetati nostrae Jovianus Pontanus ex ea familia ortus, quae prope omnis ad poeticam nata est. Literarum latinarum doctissimus soluta oratione, sed magis carmine commendatur. Lyrico versu Catullum imitatus epigrammata quaedam praeclare conscripsit. Astrologiam opus multi laboris, atque ingenii hexametris versibus exorsus est. Ab adolescentibus quibusdam humanitatis studia ingredi cupientibus rogatus ludum aperuit. Propter doctrinae, ac virtutis opinionem ab Alphonso Rege in Johannis nepotis sui Navarrae Regis filii permagnae spei adolescentuli praeceptorem adscitus est.

DE ORATORIBUS.

A Poetis ad Oratores transgrediar. His enim maxime cum poetis illa cognatio, atque affinitas est, quod utrique circa vim, ac proprietatem verborum prope aeque desudant, & quod Poeta, nisi dicendi rationem teneat, jejunus, atque ineptus in concionibus videatur. Saepe enim in poemate orationes incidunt necessariae vel ad concitandos, vel ad deprimendos animorum motus, ut ad varios affectus permovendos, quibus in rebus, quanta sit vis oratoris, dignoscitur. Sed oratorum semper utique major numerus, quam poetarum fuit, quod liberioribus adstricta numeris illorum dictio est, atque ideo contextu facilior. Quamquam si tria genera causarum persequeremur, quae antiqui oratores tractare consueverunt, fortasse non minus admirandus orator, quam poeta videretur. Sed ex tribus generibus unum modo oratoribus nostris relictum est. Nam & judiciale totum jureconsultorum est, & deliberativum omisimus. Neque enim amplius in Senatu, aut apud Principes eo utimur, sed vulgari sermone aut suadere, aut dissuadere aliquid nitimur. Caeterum omissa longiori disputatione de iis auctoribus, qui temporibus nostris floruerunt, scribere persequar.

MA-

MANUEL CHRYSOLORA

CONSTANTINOPOLITANUS.

MAnuel Chryſolora Conſtantinopolitanus literas graecas, quae jam ſupra ſeptingentos ferme annos in Italia obſoleverant, primus ad Latinos ex Graecia reportavit. Venetiis, Romae, Florentiae graecis literis quamplures erudivit litterarum quoque latinarum non ignarus. Platonis Politicorum libros, ut potuit, primus latinos fecit, quo divini illius Philoſophi ſapientiam noſtris oſtenderet. Magnam apud Italicos auctoritatem propter ſapientiae famam adeptus, & ob id ad Conſtantienſe Concilium à Joanne, qui tum erat Pontifex Maximus, a quo diligebatur, evocatus, in morbum incidit, quo affectus jam grandis natu mortem obiit.

PETRUS PAULUS VERGERIUS

PEtrus Paulus Vergerius Juſtinopolitanus Juris Civilis in primis peritus fuit. Philoſophiam quoque, & Mathematicas artes tenuit. Eloquentiam ſummo ſtudio ſecutus in ea re excelluit. Graecas quoque literas attigit. Scripſit de ingenuis moribus librum unum valde laudatum tum rebus, tum ipſo nitore verborum. Sigiſmundi Imperatoris, ut ipſe ſcribit, rogatu Arrianum, qui res geſtas Alexandri graece ſcripſit, e graeco in latinum vertit nulla tamen elegantiae cura adhibita, idque de induſtria, ut ſcri-

ſcribit, ne Sigiſmundus, qui parum latine ſciret, interpretis opera legens indigeret. Carolum Malateſtam invectus, Virgilii ſtatua, quam ille Mantuae in foro everterat, quoniam gentilis fuiſſet, ut ibidem reſtitueretur, effecit. Sub extremum vitae tempus mente captus eſt, ita tamen, ut nonnunquam reſipiſceret. Apud Hungaros vitam finiit dignus & perpetua animi ſanitate, & qui totam in Italia vitam ſcribens exegiſſet.

JACOBUS ANGELUS
FLORENTINUS.

JAcobus Angelus Florentinus ex Chryſolorae ſchola utriuſque linguae peritus fuit. Ptolemaeum Coſmographum e graeco in latinum traduxit. Pompeii, ac Bruti vitas a Plutarcho ſcriptas latinas reddidit. Alia putatur fuiſſe ſcripturus, vel traducturus, niſi eum in ipſo juventae flore immatura mors oppreſſiſſet.

LEONARDUS ARRETINUS.

LEonardus Arretinus Graecis, ac Latinis literis in primis eruditus, nec Juris quoque civilis expers fuit. Caeteras artes non aſpernatus eloquentiae ſeſe dedit. Poetarum quoque amator fuit. In Graecis literis Chryſolorae auditor multa ſcripſit, plura etiam Graeca Latina fe-

cit, nec fere alius quisquam nostri temporis aeque multa monumenta industriae suae reliquit. Prima enim traductio Basilius fuit, quem Colucio Salutato studiorum suorum adjutori dicavit, ex quo magnam sibi laudem eloquentiae peperit. Ex Demosthene orationes duas pro Corona, et alias octo in latinum transtulit. Rerum Florentinarum libros decem scripsit valde probatos. Scripsit & in hypocritas, & item de bello Italico, de origine Urbis Mantuae, de militia, de laudibus Urbis Florentiae. Orationem quandam etiam pro se ipso scriptam reliquit. Aristotelis Ethicorum, Politicorum, & Oeconomicorum libros denuo traduxit, ac latinos, cum prius semibarbari essent, reddidit. Marci Antonii, Caii Sertorii, Marci Catonis Uticensis, Tiberii, & Caii Gracchorum, Pirri Regis, Demosthenis, ac Pauli Aemilii vitas ex Plutarcho in latinum convertit. Aristotelis, & Marci Ciceronis vitas ex variis auctoribus sumptas composuit. Ex Platone Critonem, Phaedonem, Gorgiam, & epistolas nonnullas transtulit. Scripsit de literis, ac studiis ad Baptistam Malatestam matronam nobilem: Isagogicon moralis disciplinae, de recta interpretatione. Ejusdem est oratio in nebulonem maledicum; Laudatio Joannis Strozae Florentini, ac Dialogorum liber. Apud Pontifices Maximos diu Romae magno in honore fuit. Demum in Cancellarium Reipublicae a Florentinis receptus eum honorem, dum vixit, perpetuo gessit.

AM-

AMBROSIUS MONACHUS
FLORENTINUS.

AMbrosius Monachus Florentinus eloquentia claruit. Literarum Graecarum doctus Chrysostomum in vituperatores vitae Monasticae, & alia quaedam ejusdem opera latina reddidit. Diogenem Laertium Philosophorum quamplurium vitas, & egregia dicta memorantem e Graeco in Latinum convertit. In Basileensi Concilio, quo aliquando profectus est superioris jussu, aliquot graves orationes habuit, ex quibus magnam laudem adeptus est. Ob haec, sed vel maxime propter vitae puritatem totius Ordinis sui Praeses creatus est.

NICOLAUS NICOLUS
FLORENTINUS.

NIcolaus Nicolus Florentinus & ipse Chrysolorae auditor in hujuscemodi virorum notis referendus est. Graecae, & latinae linguae, omnisque antiquitatis studiosus picturam, statuariam, ac veterem elementorum formam, caeterasque artes nobiles, quae vel ingenio, vel manu artificum commendantur, quae jamdju apud nos consenuerant, in usum revocavit. Librorum quoque exornandorum inventor, operum Ciceronis, & aliorum illustrium Auctorum diligentissimus inquisitor fuit. Librorum magnam copiam tum Graecorum, tum latinorum

cujuſcumque artis, & doctrinae comparavit. Nihil tamen latine, aut graece ſcripſit ſcriptis veterum contentus. Moriens Bibliothecae, quae erat in Marci Evangeliſtae Templo, quam Coſmus Medices effecerat, libros ſuos, ut mortuus etiam viventibus prodeſſet, dedicavit.

CAROLUS ARRETINUS.

CArolus Arretinus latinae, ac graecae linguae doctiſſimus artem Rhetoricam pluribus annis Florentiae profeſſus eſt, pluſque temporis in docendo, quam in ſcribendo poſuit. Carmen etiam adamavit. Homeri Myobatrachomachiam traduxit verſu hexametro. Epiſtolas paucas admodum reliquit. Ob ſcientiae opinionem a Florentinis Cancellarius factus eum honorem geſſit, quoad in vita fuit.

LEONARDUS JUSTINIANUS.

LEonardus Juſtinianus Venetus in hoc numero honeſtiſſimum locum tenuit. Epiſtolas multas, & orationes, in quibus unam illam nobilem in Caroli Zeni funere a ſe habitam, ſcriptas reliquit. Philoſophorum quoque amator Graecorum veterum more ſtudijs ſuis muſicam addidit, nonnulliſque cantilenis amatorjis, ratione quoque cantus tradita, in juventa primum editis, eam ſcientiam jam ſenior ad Mariae Virginis laudes totam retulit. Ampliſſimos in Republica honores conſecutus, quotiens ei in Senatu dicendum fuit, (tanta erat ei in rebus, ac verbis

bis copia, tanta in pronunciando dignitas) sine fastidio prolixitatis audiebatur. Ex Plutarcho Ciceronis, & Luculli vitas in latinum transtulit. Divi Nicolai vitam ex graeco sumptam magna diligentia latinam fecit.

BAPTISTA ALBERTUS
FLORENTINUS.

Baptista Albertus Florentinus non eloquens modo, verum & ad omnes reliquas liberales artes natus videtur. Eloquentiae, ac Philosophiae Mathematicas addidit. Picturae studiosus, ac doctus de artis ipsius principjis librum unum edidit. Scripsit & de Architectura libros duos, quos intercoenales inscripsit. Inter Philosophos tamen magis, quam inter Oratores numerandus.

VICTORINUS FELTRENSIS.

Victorinus Feltrensis nobis inter hujusmodi Viros celebrandus est. Latinae simul, & Graecae linguae doctus Philosophiam amplexus est. Hisce artibus Mathematicas adjunxit. Ad docendos adolescentes conversus rhetoricae Professor multos erudivit, qui in claros viros evasere. Hac gloria contentus omne studium suum ad docendum, quam ad scribendum contulit. A Joanne Francisco Gonzaga Mantuanorum Principe accersitus ejus liberos erudivit, atque instituit.

NICOLAUS PEROTTUS
FANENSIS.

NIcolaum Perottum Fanenſem Victorino merito ſubjunxerim. Fuit enim ejus auditor, & vel unus ex ijs, qui apud illum judicio omnium magis profecerit. Latinis, ac graecis literis eruditus, atque in primis eloquens habetur. Ex Polybio hiſtorico de primo bello Punico libros quinque, ex Plutarcho de fortuna, vel virtute Alexandri libros duos, ex eodem de Fortuna Romanorum librum unum, de differentia inter odium, & invidiam librum alterum latinos reddidit. Ejusdem eſt traductio Magni Baſilii de invidia, Epicteti Enchiridion, Platonis liber de precatione, Hippocratis juramentum. Scripſit de arte metrica librum unum: de metris, quibus Horatius, & Boetius uſi ſunt, librum alterum. Epigrammatum item librum edidit.

GUINIFORTUS BARZISIUS.

GUinifortus Barziſius Gaſparini filius, & ipſe merito inter Oratores reponetur. Latina, ac graeca literatura ornatus inter diſertos numeratur. Philoſophia quoque excultus legum ſtudia ſecutus eſt. Propter haec idoneus viſus eſt Franciſco Sfortiae Mediolanenſium Principi, cui liberos ſuos erudiendos, formandoſque commendaret.

LEO-

LEODRISIUS CRIBELLUS.

Leodrisius Cribellus Mediolanensis non parvum etiam in eloquentia nomen obtinet. Epistolis multis notus Francisci Sfortiae res gestas prosa oratione perscripsit, quas in libros digessit.

FRANCISCUS ARRETINUS.

Franciscus Arretinus utriusque linguae peritia simul, & dicendi laude in hoc ordine numeratur. Phalaridis Tyranni epistolas, quas ille graece scriptas reliquit, latinas effecit. Ex Chrysostomo Homelias super Joannem Apostolum, ex Origene Philocalia, idest flosculos quosdam traduxit. A Poetarum studio non abhorrens epigrammatum librum edidit.

FRANCISCUS BARBARUS
VENETUS.

Franciscus Barbarus Venetus latinis, ac graecis literis praeditus Philosophiae quoque, & logicae operam dedit. Scripsit de re Uxoria librum unum. Epistolarum, in quibus scribendis multam curam adhibuit, libros aliquot reliquit. Traduxit ex Plutarcho Aristidis, & Censorii Catonis

tonis vitas. Omnes in Republica Veneta honores summos est consecutus, legationibus multis honestissimis aditis non solum pacis, sed etiam belli muneribus.

ANTONIUS CASSARINUS.

ANtonius Cassarinus Siculus latinis literis, ac graecis eruditus artem Rhetoricam aliquot annis Genuae professus est. Politicos Platonis libros, quoniam non satis latini sibi videbantur, neque digni, ut ajebat, Platonis eloquentia, novo labore assumpto latiniores fecit. Tamen morte praeventus emendare non valuit, quem librum Alphonso Regi dicavit. Symposium septem Sapientum e graeco in latinum convertit ex Plutarcho sumptum: Axiochum de morte ex Platone, quem Jacobo Curto familiari suo docto homini dedicavit. Transtulit quoque haec ex Plutarcho, Apophthegmatum videlicet libros duos, & item quomodo quis sine reprehensione laudare se possit: quomodo amicus ab adulatore dignoscatur: quae utilitas ex inimicis capiatur, de moderanda ira, cumque plura adhuc traducturus videretur, e vita concessit.

POG.

POGGIUS

FLORENTINUS.

Poggius Florentinus in hoc numero eloquentium Virorum ſingulare nomen obtinet. Scripſit de nobilitate, de avaritia, de Principum infelicitate, de moribus Indorum, facetiarum quoque librum unum. Ab adverſarjis exagitatus orationes pleraſque invectivas edidit. In epiſtolis etiam laudatur. Cyripaediam, quam Xenophon ille ſcripſit, latinam reddidit, atque Alphonſo Regi dedicavit, pro qua a Rege magnam mercedem accepit. Ejusdem eſt traductio Diodori Siculi hiſtoriographi ad Nicolaum Quintum Pontificem Maximum libri ſex. Ingraveſcente aetate a Florentinis accitus mortuo Carolo Arretino in Reipublicae Cancellarium, quod honor apud Florentinos magnus habetur, ſuſceptus eſt.

GUARINUS

VERONENSIS.

Guarinus Veronenſis praeceptor meus latine, ac graece juxta doctus non ſoluta modo oratione, ſed etiam carmine commendatur. Plutarchum de liberis educandis ex graeco latinum fecit. Caeſaris, & Alexandri vitas in latinum vertit ab eodem Plutarcho conſcriptas. Orationes complures a ſe habitas vel in amicorum funere,

vel in Magiſtratibus collaudandis edidit. Strabonem Coſmographum ex graeco in latinum vertit. Artem rhetoricam profitetur, qua in re ſupra quinque, & triginta annos ſeſe exercuit. Ab hoc uno plures docti, & eloquentes viri facti ſunt, quam a ceteris omnibus hujus ordinis, ut non immerito quidam de eo dixerit, quod de Iſocrate dictum ferunt, plures ex ejus ſchola viros eruditos, quam ex Equo Trojano milites prodjiſſe. Quum ex Leonardo Arretino aliquando quaeſitum eſſet, quem nam noſtrae tempeſtatis doctum virum exiſtimaret, unum ſibi Guarinum videri reſpondit. Ejus quoque praeſtantiae ſingulare teſtimonium eſt epigramma hoc nobile Antonii Panormitae editum ab illo, quum vita functum audiviſſet:

Quantum Romulidae ſanctum videre Catonem,
Quantum Cepheni volitantem Perſea Caelo,
Alciden Thebe pacantem viribus Orbem:
Tantum laeta ſuum vidit Verona Guarinum.

Nicolao Marchioni Eſtenſi, ac Leonello ejus filio, quem latinis, ac graecis litteris erudivit, percarus, ac perjucundus fuit.

JOANNES AURISPA

SICULUS.

JOannes Auriſpa Siculus & ipſe graece, ac latine doctus, atque eloquens habetur. Extant in hoc genere nonnulla ejus epigrammata. Hieroclem in Pythagorae carmina, quae aurea appellant, latinum reddidit. Apud Nicolaum Pontificem Secretarius in honore fuit. Ingentem librorum tum grae-

graecorum, tum latinorum numerum congessit. Epistolarum librum edidit. Opuscula nonnulla Luciani, ac Xenophontis librum, qui Oeconomicus inscribitur, in latinum traduxit, quem Cicero adolescens, ut scriptum reliquit, e graeco in latinum converterat.

JANNOTIUS MANETTUS

FLORENTINUS.

JAnnotius Manettus Florentinus litterarum non latinarum tantum, & graecarum, sed etiam Hebraicarum cognitione laudatur. Scripsit de Viris senioribus omnium superiorum aetatum: de religione libros viginti quatuor. Scripsit item de dignitate hominis, quem librum Alphonso Regi dedicavit, nescius, ut ipse ait, de eadem re me paulo ante licet alio titulo scripsisse. Sacrarum quoque litterarum amator a Nicolao Pontifice inter Secretarios, & ab Alphonso Rege inter Consiliarios receptus est.

JACOBUS BRACELLEUS

JAcobus Bracelleus conterraneus meus in hoc numero non in postremis censetur. Rerum antiquarum studiosus, & doctus scripsit de situ Liguriae librum unum: item de bellis Januensium cum Aragonum Regibus. Ob ingenii, doctrinaeque praestantiam a Januensibus Cancellarius factus gran-

dem epiſtolarum numerum publico nomine ſcripſit, quae valde laudantur. Moderatione animi civibus meis carus, & jucundus.

BESSARION GRAECUS

BEſſarion Graecus Cardinalis graece, ac latine doctus, atque in primis eloquens Metaphyſicorum Ariſtotelis librum e graeco in latinum tranſtulit, effecitque, ut quum prius obſcurus, & impolitus eſſet, nunc denique clarus, ac latinus videatur. E Xenophonte Socratis dicta, factaque memoratu digna in latinam linguam convertit. Philoſophia quoque excultus Theologiam ſummo ſtudio amplexus eſt. Religione vitae, ac ſanctimonia Cardinalem dignitatem conſecutus.

GEORGIUS TRAPEZUNTIUS

NEc Georgius Trapezuntius nobis praetereundus eſt. Latinae linguae, ac graecae multam cognitionem habet. Artem rhetoricam Venetiis, ac Romae pluribus annis docuit. Nec modo rhetoricae, verum & mathematicarum artium doctus multa compoſuit, plura etiam ex Graecis traduxit. Scripſit compendium artis grammaticae ex Priſciano, Dialecticae praecepta, de ſuavi genere orationis, de conſolatione, de Spiritus Sancti proceſſione contra Graecos, librum Rhetoricorum, in orationem Q. Ligarii, in Almageſtum Ptolemaei, in Centiloquium ejuſdem commentarios. Chryſoſtomum in Matthaei Evangelium in latinum vertit, Cyrillum in Evangelium

gelium Joannis, ejusdem Cyrilli Thesauros, Eusebium de Evangelica Praeparatione, Platonis leges, orationem Demosthenis pro corona, Athanasii, ac Basilii vitas ex Gregorio Nazianzeno, ex Aristotele Rhetoricorum libros, ac Physicorum libros, de generatione, & corruptione, ex eodem Metheororum, ac Metaphysicorum libros; Problemata de Caelo, & Mundo, de anima, de animalibus: ex Basilio vero de vita Moysis, de Spiritus Sancti processione ad Amphilochium, librum in Eunomium. Eugenio, ac deinde Nicolao Pontificibus Maximis carus in Secretarium Apostolicum admissus est.

NICOLAUS SAGUNDINUS

CALCIDENSIS.

Nicolaus Sagundinus Calcidensis in hoc coetu singulare nomen obtinet. Litterarum graecarum, ac latinarum scientia aeque clarus scripsit de latinae linguae, ac graecae cognatione, de origine, ac Sectis Philosophorum. Scripsit item in Aristotelem, quod non tam amore veritatis, quam gloriae cupiditate Platonem impugnaverit, orationem ad Alphonsum Regem, de natura, ac moribus Mahometi Turcarum Principis, Urbis Atheniensium situm, epistolas plerasque ad familiares. Orationes nonnullas Demosthenis latinas fecit. Quaedam etiam graece non aspernenda composuit. Onosandrum de Imperatoris officio latinum reddidit. Florentino Concilio, quo ...[1] Graecorum Imperator Eugenio Pontifice Max. cum Graeciae Principibus Viris convenit, propter scientiae, ac probita-

1. Deest nomen Imperatoris, qui vocabatur *Joannes Palaeologus*.

bitatis opinionem interpres delectus inter Graecos, ac Latinos argumenta singula, quae fuere prope innumerabilia, & varia pro rerum magnitudine, ac pondere utrinque prolata, vel confirmando, vel confutando statim, ut erant enuntiata, sine mora fidelissime interpretabatur, idque hoc magis mirum visum est, quod de recondita, atque intima Theologiae parte, idest de Spiritus Sancti processione disputatio habebatur. Cujus rei fama, adjuncta opinione bonitatis, a Venetis in Secretarium adscitus est.

HIERONYMUS TIFERNAS

Hieronymus Tifernas Physicus latina simul, & graeca doctrina praeditus insignis existimatur: nec prosa solum oratione notus, sed etiam carmine. Orationem habuit luculentam Ferrariae ad Fridericum Imperatorem de illius laudibus, ac funebrem ad Leonellum Ferrariensem Principem litteratissimum de Mariae uxoris Alphonsi Regis filiae obitu. Alias etiam quamplurimas orationes, atque epistolas edidit. Omnis praeterea Philosophiae doctus medicinae studia persecutus inter Medicos clarus evasit.

LAMPUS BIRAGUS

Lampus Biragus Mediolanensis hisce Viris dissertis adjicietur. Latine doctus graecas quoque litteras persecutus est. Xenophontis librum, qui Oeconomicus inscribitur, & ipse latinum reddidit. M. Bruti epistolas graece scriptas latinas fecit. Militiae quoque operam dedit, neque inter militares labores litterarum studia praetermisit. Dionysium Halicarnasseum de Origine Romanorum e graeco in latinum vertit.

LAURENTIUS VALLA

Laurentius Valla Romanus artem rhetoricam diu tum Neapoli, tum Romae professus est. Multa legit, multa etiam litteris mandavit. Scripsit de elegantia latinae linguae, quem librum Elegantiarum inscripsit; de summo bono, quod in voluptate constituit. In Dialectica quoque nonnulla, quae logicae repastinationem appellavit. Contra donationem Constantini Ecclesiae Romanae factam librum edidit. Linguae praeterea graecae doctus Thucydidem gravissimum apud Graecos historiarum scriptorem in latinum convertit, quem Nicolao Pontifici Max. dedicavit. Herodotum deinde historiographum elegantissimum latinum a se factum Alphonso Regi detulit, a quo multa pecunia muneratus est.

PETRUS CANDIDUS

MEDIOLANENSIS.

PEtrus Candidus Mediolanenſis latinis, ac graecis litteris eruditus nobis in hunc coetum clarorum hominum referendus eſt. Scripſit epiſtolarum libros decem, & ſeptem, declamationum libros duos, Peregrinae hiſtoriae libros quinque, Nocturnalium libros totidem. De Philippi Mariae vita, de Nicolai Picinini, de Mediolanenſium laudibus libros ſingulos, orationem funebrem ad Leonellum Marchionem Ferrarienſem, Romanarum hiſtoriarum epitoma. Ex graeco autem in latinum vertit Politicorum Platonis libros decem; ejusdem de amicitia librum unum, Homeri vitam, ex ejusdem Poetae Iliade libros quinque, Appiani Alexandrini primae partis libros quatuor, ejusdem Illyrici, ac civilium bellorum libros ſex, quos Alphonſo Regi dedicavit. Romam profectus a Nicolao Pontifice Max. Litteratorum Patre Secretariorum ordini adjectus eſt.

TIMOTHEUS

VERONENSIS.

HIs adjiciendus eſt Timotheus Maffaeus Veronenſis Canonicus Regularis non ſacris modo litteris, verum & liberalibus eruditus. Extat ejus liber unus in Monachos ſaecularium Auctorum ſtudia vituperantes, quem Nicolao Pontifici Max. dedicavit. Extant & ejus nonnul-

nullae orationes, & epiſtolae ad amicos laudatae. In praedicationibus rerum divinarum excellens, maximeque celebris habetur.

JOANNES

ARRETINUS.

His addiderimus Joannem Arretinum latinae, graecaeque linguae doctum, ac in primis disertum. Theologiae quoque, & Philoſophiae Doctor Nicolao Pontifici Max. gratiſſimus fuit, & ab eo in Cubicularium adſcitus Commentarios artis grammaticae edidit. Scripſit de origine medicinae librum unum. Alia nonnulla ex Graecis ſumpta latina effecit, quae a doctis commendantur.

GREGORIUS

TIFERNATIS.

Gregorius Tifernatis, quam nunc urbem Caſtellanam vocant, graece latineque doctus, ſimulque eloquens Philoſophiam, & Mathematicas eloquentiae adjunxit. Medicinae quoque operam aliquandju dedit. Romam ad Nicolaum Pontificem Max. profectus apud eum in precio fuit. Ethicorum Ariſtotelis ad Eudemum libros octo Pontificis juſſu latinos fecit: Ethicam item alte-

ram, quam ipse idem Aristoteles magna Moralia inscripsit. Ex Luciano quoque nonnulla in latinum convertit. Strabonem Cosmographum ejusdem Pontificis rogatu ex graeco in latinum transtulit.

AENEAS SENENSIS.

AEneas Senensis ejusdem urbis Episcopus his Viris illustribus merito annumerandus est liberalibus disciplinis, sacrisque institutus, & in primis eloquens. Scripsit de Regia educatione, de miseria Curialium, ita eum librum inscribit, de auctoritate Concilii per dialogum libros singulos. Scripsit item de egregiis dictis, ac factis clarorum hominum ad Alphonsum Regem. Secretarius trium Pontificum Felicis, Eugenji, ac deinde Nicolai a Friderico Imperatore Romanorum in Secretarium, & Consiliarium receptus est. Germaniam, quae Natio diu Romanis Pontificibus minus obsequens fuerat, obsequium Eugenio primum, ac mox post Eugenii mortem Nicolao Quinto ipse Legatus a Germanis detulit. Inter ipsum quoque Fridericum, atque Alphonsum Regem affinitatem junxit. In conventu apud Germanos acto causa expeditionis in Turcas Imperatoris locum tenuit.

JA-

JACOBUS
CREMONENSIS.

Jacobus Cremonensis nobis in hoc numero reponendus est, qui & ipse latinae, graecaeque linguae eruditus eloquentia valuit. Philosophiae quoque, & Mathematicarum artium haud inscius Archimedis nonnulla opera ex graeco in latinum vertit. Ex Diodori Siculi, quem supra nominavimus, historiis libros octo latinos fecit. Quum alia ex eo expectarentur, ex hac vita ereptus est.

THEODORUS GRAECUS
THESSALONICENSIS.

Theodorus Graecus Thessalonicensis utriusque linguae doctus, sed in graeca maxime praecellens huic ordini annumerandus est. In transferendis graecis diligentissimus, Nicolai Pontificis Max. rogatu, apud quem in magno precio, & honore extitit, Aristotelis problemata, & Alexandri Aphrodisaei, & celebrem illum de Animalibus librum, ac Theophrastum de plantis in libros decem digestum e graeco in latinum traduxit, ipsique Pontifici dedicavit. Ejusdem est traductio Mauritius de

militari in duodecim libros diſtinctus ad Alphonſum Regem, a quo receptus annuo ſalario honeſtatus eſt. Ejusdem eſt traductio Aelianus & ipſe de re militari ad Antonium Panormitam. Praeter haec Philoſophiae doctus Medicinae quoque operam dedit, ex quo & inter phyſicos non immerito referendus videtur.

GASPARINUS

BERGOMENSIS.

GAſparinus Bergomenſis unus ex iis vel in primis fuit, qui conſopitam diu eloquentiam excitaverunt. Arte rhetorica perdju tum Paduae, tum Mediolani adoleſcentes inſtituit; lingua tamen, & ſermone, quam ſcriptis clarior. Scripſit de ortographia librum unum. Orationes multas ſcriptas reliquit non modo ſuo ipſius, ſed etiam alieno nomine. Scripſit item de compoſitione, & elegantia praecepta quaedam non inutilia jis, qui humanitatis ſtudia ingredi cupiunt. In epiſtolas Senecae commentaria reliquit. Jam grandis natu mortem obiit.

DE

DE JURIS CONSULTIS.

Nunc de Juris Consultis dicendum. Iis etenim suus dandus est honor, quorum studia pertinent ad conservationem societatis humanae, atque ob eam quidem causam semper ejusmodi Viri in civitatibus bene constitutis summo honore affecti sunt. Frustra enim aedificaremus urbes, nisi eaedem stabilitae essent, atque innixae legibus, quae ut bonis praemia, ita malis supplicia decernant. Quod si qui reperti sunt, qui jis perperam utantur, easque ad bonorum perniciem convertant, non leges ipsae, sed qui illis male utuntur culpandi sunt. Sed sane admodum pauci hac nostra tempestate memoriaque floruerunt, nec porro tam multi, ut in dicendo, aut in scribendo Oratores gloriam consecuti sunt, sive quod ars illa sit cognitu difficilior, sive, quod multi propter angustias rei familiaris, magnam enim librorum vim postulant haec studia, amplecti non possunt. Ceterum his omissis de hujusmodi Viris dicere valeamus.

FLO-

FLORIANUS

BONONIENSIS.

FLoriani Bononiensis in hoc genere amplissimum nomen fuit. Jus Civile multis annis Bononiae magno ad se undique concursu docuit. Commentaria in leges quasdam scripta reliquit, quae valde probata in causis gravioribus magnum auctoritatis locum obtinent. Ejus est summa, ac singularis laus Aquiliae Legis famosissimae interpretatio. Ad multam senectutem vixit, nec unquam ab hac professione cessavit.

JOANNES

IMOLENSIS.

FUit & in magno honore, & existimatione Joannes Imolensis. Bononiae multo tempore publice instituit. In totum paene Jus Civile, ac Pontificium commentaria edidit, quae in magno precio habentur. In utra vero facultate praestantior fuerit, haud facile judicium est. Multum vixit, nec unquam hoc vitae genus deseruit.

AN-

ANTONIUS

BUTRIENSIS.

ANtonius Butriensis Juris Civilis scientia, cujus Bononiae Professor fuit, late cognitus est. Juris quoque Pontificii in primis peritus fuit, in qua facultate quosdam etiam commentarios reliquit valde probatos. Multi ejus Viri doctrina in utroque Jure praestantes facti sunt. Id unum in eo Viro notandum est, quod neminem unquam, adeo excellere homines in eo studio volebat, ut Doctoratu dignum in examine comprobavit.

RAPHAEL FRUGOSIUS

PATAVINUS.

RAphael Frugosius Patavinus in hoc ordine celebris fuit. Ingentem ex omnibus Orbis terrarum partibus Auditorum concursum habuit propter nominis sui gloriam. Erat in legibus exponendis disertus, atque elegans Juris Consultorum veterum elegantiam sequens. Multa hujus Viri consilia laudantur, atque in usu habentur. Commentarios etiam in quasdam leges condidisse fertur, quorum magna est apud omnes auctoritas. Denique Paduae publice docens consenuit.

RAPHAEL

COMENSIS.

Raphael alter Comensis eadem tempestate in hac scientia claruit, & ipse Patavii docuit, fuitque tanta utriusque praestantia, ut quum quis illos nominaret, duos Raphaeles, perinde ac duos Laelios, aut duos Catones diceret. Hujus quoque ingenii, ac scientiae eximia documenta sunt responsa quaedam de maximis, & gravissimis caussis tradita. Nonnullas praeterea leges interpretatus est. Hi duo Raphaeles mirum dictu, quum dju Paduae Jus Civile docuissent, in eadem urbe eodem anno mortui sunt.

FRANCISCUS ZABARELLA

PATAVINUS.

Francisci Zabarellae Patavini nomen in Jure Pontificio praeclarum est, in quod etiam cum magna sua laude commentatus fertur. Propter singularem famam a Martino Quinto Pontifice Max. inter Cardinales cooptatus magnam auctoritatem tenuit.

PAU-

PAULUS
CASTRENSIS.

PAulus Caſtrenſis inter primos legum Boniae, Paduaeque celebratus eſt. Sed & conſilia, quae de graviſſimis cauſis edidit, illum nonnihil illuſtriorem reddiderunt, quae apud ipſius facultatis peritos magnum ſibi auctoritatis locum vendicarunt. Nonnulla etiam in leges ſcripta reliquiſse fertur, quae valde laudantur.

LODOVICUS
PONTANUS.

LOdovicus Pontanus Juris conſultus in primis ſcientiſſimus fuit. Aliquot annis tum Boniae, tum Florentiae, tum Senis publice conductus leges profeſſus eſt. Memoria incredibili fuit. In diſputatione, in cauſis gravioribus mirum eſt, quot legum capita memoriter recitaret. Extant ejuſdem conſilia in cauſis ampliſſimis, quarum patrocinium ſuſcipiebat, & de quibus conſuli ſolitus, magna doctrinae ejus argumenta. Scripſit etiam aliqua in leges, quae valde probantur. Quum plura editurus videretur, juvenis adhuc ad Baſileenſe Concilium cum Nicolao Siculo Alphonſi Regis Legatus profectus e vita diſceſſit.

NICOLAUS SICULUS

ABBAS.

Nicolaus Siculus Abbas appellatus Juris Pontificii sine controversia omnium nostri temporis doctissimus judicatus. Bononiae, ac Senis publice docens magnam Auditorum frequentiam habuisse fertur. Juris quoque Civilis non ignarus fuit. Multa circumferuntur ejus doctrinae monumenta. Alphonsi Regis Legatus una cum Lodovico Pontano in Basileensi Concilio, quod contra Eugenium Pontificem Max: institutum fuerat, ingentem laudem, & gloriam consecutus est.

DE

DE MEDICIS.

JUris Consultis aequissimo jure, ut mihi quidem videtur, Medici proxime adjicientur. Ut enim illorum Rempublicam regere, & conservare legibus, ac sanctissimis institutis, sic medicorum officium est bonam civium valetudinem suis artibus tueri: & quemadmodum illi civiles discordias, & intestinas seditiones, sic hi morbos, atque aegritudines tollere, ac sanare omni ingenio, atque industria conari debent, atque haud scio hi ne magis, aut illi humano generi prosint. Nam neque sine legibus civitas stare, neque sine Physicorum artibus valetudo perpetuo conservari, aut amissa recuperari potest, ob eamque causam in bene institutis civitatibus summus semper honos his duobus hominum generibus habitus est. Quamquam Juris consultis aliquanto major, quod eorum actio honestior sit, & magno Viro, claroque dignior, ex quo quidem plures amplissimo genere Viros in legum studjis versatos, & quotidie versari videmus. Nam quod ad scientiam pertinet, nihil profecto dici potest cum re ipsa praestantius, tum cognitu jucundius. Quid enim altius ipsarum indagatione, & cognitione causarum, rerumque omnium, quibus universa natura continetur? Quid ingeniosius, quam corporis nostri compositionem, structuram, ordinem, tum ipsas aegritudinum causas ratione comprehendere? Quid porro decentius, quam quibus remedjis tam varia, tamque diversa morborum genera curentur, agnoscere? Quid denique beatius, quam eorum omnium, quae animata, & quae inanimata sunt, vim, ac proprieta-

tem ſapere ? Sed de hac re nobis ſatis hoc loco dictum ſit. Non erit autem indecens, ut arbitror, claros aliquot Philoſophos, & Theologos Medicis adjungere, quandoquidem abſque Philoſophia Medici eſſe nulli poſſunt.

MARSILIUS

BONONIENSIS

MArſilius Bononienſis in medicina temporibus noſtris floruit, vir & ingenio, & doctrina ſingulari. Ejus operâ multi praeſtantes medici effecti ſunt, nec quidquam eſt in tota philoſophia, & medicorum artibus, quod ignoraſſe exiſtimetur, ſcientia quidem admirabilis, ceterum in docendo, quam medendo admirabilior habitus. Namque omne prope vitae tempus in docendis adoleſcentibus poſuit, ex eaque re magnam laudem, & gloriam adeptus eſt. Scripſit & ipſe multa de hac ipſa facultate, quae doctorum judicio comprobantur.

JACOBUS

FORILIVIENSIS.

JAcobus Forilivienſis ſingulari inter Medicos fama, ac nomine apud Patavinos in magna auditorum copia phyſicas artes, ac medicinam profeſſus eſt. Ceterum artes ipſas magis ad ſcientiam, & doctrinam, quam ad exercitationem retulit. In docendo occupatus raro aegrotantibus ope-

operam exhibebat. Multos viros erudivit, qui clari evaserunt. Magno in honore non solum apud Venetos, sed etiam apud omnes Italicos fuit, & quamvis usque occupatus in docendo, multa tamen scripsit in physicis, quae valde laudantur, praecipue librum unum, quem de physicis quaestionibus inscripsit.

ANTONIUS CREMISONUS
PATAVINUS.

ANtonius Cremisonus Patavinus inter paucos memoriae meae Medicos numeratus est. Paduae physicorum scripta, & ceteras Medicorum artes in publico Auditorio perdju legit. Multis tamen claris Viris aegrotantibus operam dedit. Plusquam ceteri superiores ad usum, & exercitationem eam scientiam convertit. Nec id tamen avaritiae, aut quaestus causa: nihil enim pro mercede postulabat. Litteris tamen nihil mandavit satis de hisce rebus a veteribus traditum esse arbitratus.

UGO SENENSIS.

UGo Senensis magno in primis vir ingenio, ac memoria singulari, tum scientia incredibili, dialecticae, atque omnium artium peritissimus Senis, Bononiae, Papiae, Paduae, Florentiae, ingenti Auditorum frequentia medicas artes adolescentes publice docuit, magisque eam scientiam ad docendum, quam ad medendum junior

nior contulit. Senior postmodum aegrotantibus frequentius operam dedit. Ejus consilia circa aegritudines quasdam pro Hippocratis dictis habentur. Id unum in primis de hoc Viro admiratione dignum praedicatur. Quum aliquot egregij Medici neptem ejus Senis aegrotantem viserent vi morbi paene consumptam, peregre adveniens, ut urinam contemplentur, rogat. Ipse deinde accuratius inspicit, post quid morbi sit, ex ijs quaerit, qui quum dixissent, quod sentirent: O infelicem, inquit, feminam, cujus aegritudo ignorata sit! Conversusque ad eos: haec, inquit, matricem corruptam habet, & sanari potuit, si congrua ab initio remedia adhibita fuissent. Nunc vero ea parte corporis prorsus putrefacta, nulla jam ratione amplius sanari potest, nec ultra quadragesimam horam fomentis ullis in vita retineri; secutaque mulieris mors hora, quam praedixerat, ipsum postea admirabiliorem inter medicos reddidit. Scripsit nonnulla in medicina, & physicis, quae apud medicos in precio habentur.

BRANCA PATER,

ET ANTONIUS BRANCA FILIUS SICULI.

Singulari quoque memoria dignos putavi, & in hunc numerum referendos Brancam Patrem, & Filium Siculos Chirurgicos egregios, ex quibus Branca Pater admirabilis, ac prope incredibilis rei inventor fuit. Is excogitavit quo nam modo defectos, mutilatosque nasos reformaret, suppleretque, quae omnia mirâ arte componebat. Ceterum Anto-

Antonius hujus filius pulcherrimo patris invento non parum adjecit. Nam praeter nares, quo nam modo & labia, & aures mutilatae resarcirentur excogitavit. Praeterea quod carnis Pater secabat pro sufficiendo naso ex illius ore, qui mutilatus esset, ipse ex ejusdem lacerto detruncabat, ita ut nulla oris deformitas sequeretur, in secto lacerto, & in eo vulnere infixis mutilati nasi reliquiis usque arctissime constrictis adeo, ne mutilato commovendi quopiam capitis potestas esset, post quintum decimum, interdum vicesimum, dum carnunculam, quae naso cohaeserat, desectam paulatim, postea cultro circumcisam in nares reformabat tanto artificio, ut vix discerni oculis junctam posset, omni oris deformitate penitus sublata. Multa vulnera sanavit, quae nulla arte, aut ope medica sanari posse videbantur.

NICOLAUS FABA.

Nostris etiam temporibus in Philosophia floruit Nicolaus Faba, cujus scientiae multis annis Bononiae professor fuit multorum Auditorum concursu celeber, ex quibus multi ejus diligentia, atque opera docti evaserunt. Nihil tamen composuit, quod posteris prodesset. In disputando acer, ac subtilis existimatur.

PAULUS
VENETUS.

PAuli Veneti illuſtre nomen fuit. Philoſophiam & ipſe profeſſus pleroſque adoleſcentes Venetiis, ac Paduae ornavit. Multa in omni Philoſophia ſcripta reliquit, quae valde utilia exiſtimantur. In Theologia quoque non obſcurus eſt habitus. Viam ad Dialecticam facilem, & adoleſcentibus perutilem brevibus quibuſdam praeceptis aperuit, quae in magno uſu ſunt.

ANDREAS
MEDIOLANENSIS.

ANdreas Mediolanenſis ex D. Auguſtini Ordine inter Philoſophos, ac Theologos clarus Senis, & alibi Philoſophiam profeſſus eſt. Studia quoque humanitatis coluit: hiſtoriam ſui temporis ſcripſit, in qua, quae ſua aetate contigerint, annotavit. Volumen praeterea de verborum latinorum interpretatione haud parvum reliquit. Inter Oratores non multo minor, quam inter Philoſophos judicatus, ex praedicationibus quoque magnam laudem promeruit.

JOANNES
EX MONTE NIGRO
JENUENSIS.

INter Philosophos, ac Theologos nostri temporis non mediocrem locum tenuit Joannes ex Monte Nigro Jenuensis, cujus praestantia non solum in docendo Jenuae cognita est, verum etiam alibi, Florentiae praesertim, quo tempore Graecorum Concilium in ea urbe celebratum est. Hic enim unus ex iis paucis fuit, qui communi consensu totius Conventus ad Graecorum errores confutandos delecti sunt, in qua disputatione superatis Graecis ingentem laudem, & gloriam adeptus est.

BERNARDINUS
SENENSIS.

SEnae Urbs Etrusca Bernardino Theologo, ac Philosopho non parum illustratae sunt. Magnus hic memoria nostra, atque admirabilis Vir in praedicando visus est. Quocumque se conferebat, totum populum in se convertebat. Fuit in praedicando copiosus, ac vehemens, memoria incredibili, pronuntiatione adeo apta, ut nunquam satietatem circumstantibus sermo ejus afferret. Porro autem ita firma, & constanti voce, ut nunquam inter dicendum deficeret, quodque mirum est magis, in maximo hominum conventu, at-

que frequentia ita ab eo, qui erat remotissimus, quemadmodum ab eo, qui erat proximus, facile exaudiebatur. Multos oratione sua ex sordidissima vitiorum sentina extraxit, multorum animas variis morbis affectas sanavit, plerasque etiam contemptis rebus humanis ad Religionis amorem perduxit, quibus meritis, tum vitae puritate, ac sanctitate a Nicolao Quinto Pontifice Max. in Sanctorum numero relatus est.

RAPHAEL

PRONASSIUS.

Raphael Pronassius natione Jenuensis Ordinis D. Dominici dialecticae, ac Philosophiae, itemque divinarum rerum artibus ornatus inter Theologos nostri temporis singularis judicatur. Rerum antiquarum studiosus, earum maxime, quae ad mores, & Religionis cultum pertinent, Platonis, Aristotelis, ac ceterorum Philosophorum veterum scripta, quae consentire cum Evangelijs, & Christi veri, ac summi Dei nostri dictis viderentur, in unum volumen collegit, dictaque cum dictis contulit, ut Summam Sapientiam, hoc est Dei Verbum, ac Filium omnium Philosophorum sententias non aequasse modo, sed etiam superasse doceat. Scripsit item alia quaedam in eo genere non contemnenda. In disputationibus subtilis, atque acerrima vitae innocentia, ac puritate.

DE

DE PICTORIBUS.

NUnc ad Pictores veniamus, quamquam fortasse convenientius fuit, ut post Poetas Pictores locarentur. Est enim, ut scis, inter Pictores, ac Poetas magna quaedam affinitas. Neque enim aliud est pictura, quam poema tacitum: namque in inventione, ac dispositione operis utriusque cura propemodum par, nec Pictor ullus praestans est habitus, nisi qui in rerum physicarum proprietatibus effingendis excelluerit. Aliud enim est superbum pingere, aliud avarum, aliud ambitiosum, aliud prodigum, & reliqua item hujusmodi, atque in his proprietatibus rerum exprimendis tam Pictori, quam Poetae elaborandum est, & in ea sane re utriusque ingenium, ac facultas maxime agnoscitur. Nam si avarum fingere quis volens leoni, aut aquilae illum comparaverit, aut si liberalem lupo, aut milvio, is nimirum, sive Poeta, sive Pictor fuerit, desipere videatur. Oportet enim comparatorum naturam similem esse. Et sane saepe saepius magnus honos nec immerito picturae fuit: est enim ars magni ingenii, ac solertiae; nec temere alia inter operosas majorem prudentiam desiderat, utpote quae non solum, ut os, ut facies, ac totius corporis lineamenta, sed multo etiam magis interiores sensus, ac motus exprimantur postulat; ita ut vivere, ac sentire pictura illa, & quodammodo moveri, ac gestire videatur. Alioquin similis fuerit poemati pulchro illi quidem, & eleganti, sed languido, & nihil moventi. Verum ut non satis est poemata pulcra esse,

quemadmodum ait Horatius, oportet enim dulcia ſint, ut quacumque in parte velint, animos hominum, ſenſuſque permoveant, ita & picturam non ſolum colorum varietate exornatam, ſed multo magis vivacitate quadam, ut ita loquar, figuratam eſſe convenit, & quemadmodum de pictura, ita & de ſculptura, fuſura, architectura, quae omnes artes a pictura ortum habent, dicendum eſt. Nec enim quiſquam probatus in his generibus artifex eſſe poteſt, cui pingendi ratio ignota ſit. Ceterum praetermiſſa longiori diſputatione de iis paucis Pictoribus, atque Sculptoribus, qui hac aetate noſtra claruerunt, ſcribere pergamus, ac de infinitis eorum operibus ea ſolum attingemus, quorum clara notitia ad nos pervenit.

GENTILIS

FABRIANENSIS.

GEntilis Fabrianenſis ingenio ad omnia pingenda habili, atque accommodato fuit. Maxime vero in aedificiis pingendis ejus ars, atque induſtria cognita eſt. Ejus eſt Florentiae in Sanctae Trinitatis Templo nobilis illa tabula, in qua Maria Virgo, Chriſtus infans in manibus ejus, ac tres Magi Chriſtum adorantes, muneraque offerentes conſpiciuntur. Ejus eſt opus Senis in foro eadem Maria Mater Chriſtum itidem Puerum gremio tenens tenui linteo illum velare cupienti adſimilis: Joannes Baptiſta, Petrus, ac Paulus Apoſtoli, & Chriſtophorus Chriſtum humero ſuſtinens mirabili arte, ita ut ipſos quoque corporis motus, ac geſtus repraeſentare videatur. Ejus eſt opus apud Urbem-veterem in majore Tem-

Templo eadem Virgo, & Chriſtus infantulus in manibus ridens, cui nihil addi poſſe videatur. Pinxit & Brixiae ſacellum ampliſſima mercede Pandulpho Malateſtae. Pinxit & Venetijs in Palatio terreſtre praelium contra Friderici Imperatoris filium a Venetis pro Summo Pontifice ſuſceptum, geſtumque, quod tamen parietis vitio paene totum excidit. Pinxit item in eadem urbe turbinem arbores, ceteraque id genus radicitus evertentem, cujus eſt ea facies, ut vel perſpicientibus horrorem, ac metum incutiat. Ejuſdem eſt opus Romae in Joannis Laterani Templo Joannis ipſius hiſtoria, ac ſupra eam hiſtoriam Prophetae quinque [1] ita expreſſi, ut non picti, ſed e marmore facti eſſe videantur, quo in opere, quaſi mortem praeſagiret, ſeipſum ſuperaſſe putatus eſt. Quaedam etiam in eo opere adumbrata modo, atque imperfecta morte praeventus reliquit. Ejuſdem eſt etiam altera tabula; in quâ Martinus Pontifex Max., & Cardinales decem ita expreſſi, ut naturam ipſam aequare, & nulla re diſſimiles videantur. De hoc Viro ferunt, quum Rogerius Gallicus inſignis Pictor, de quo poſt dicemus, Jubilaei anno in ipſum Joannis Baptiſtae Templum acceſſiſſet, eamque picturam contemplatus eſſet, admiratione operis captum auctore requiſito eum multa laude cumulatum ceteris Italicis pictoribus antepoſuiſſe. Ejuſdem etiam tabulae praeclarae in diverſis locis eſſe perhibentur, de quibus non ſcripſi, quoniam de iis haud ſatis comperi.

JOAN-

1 Ita MSS: ſed in margine neſcio quis repoſuit *quatuor*.

JOANNES

GALLICUS.

JOannes Gallicus nostri saeculi Pictorum princeps judicatus est, litterarum nonnihil doctus Geometriae praesertim, & earum artium, quae ad picturae ornamentum accederent, putaturque ob eam rem multa de colorum proprietatibus invenisse, quae ab antiquis tradita ex Plinii, & aliorum auctorum lectione didicerat. Ejus est tabula insignis in penetralibus Alphonsi Regis, in qua est Maria Virgo ipsa venustate, ac verecundia notabilis, Gabriel Angelus Dei filium ex ea nasciturum annuntians excellenti pulchritudine capillis veros vincentibus, Joannes Baptista vitae sanctitatem, & austeritatem admirabilem praeseferens, Hieronymus viventi persimilis, Bibliotheca mirae artis, quippe quae, si paulum ab ea discedas, videatur introrsus recedere, & totos libros pandere, quorum capita modo appropinquanti appareant. In ejusdem tabulae exteriori parte pictus est Baptista Lomellinus, cuius fuit ipsa tabula, cui solam vocem deesse judices, & mulier, quam amabat praestanti forma, & ipsa, qualis erat, ad unguem expressa, inter quos Solis radius veluti per rimam illabebatur, quem verum Solem putes. Ejus est Mundi comprehensio orbiculari forma, quam Philippo Belgarum Principi pinxit, quo nullum consummatius opus nostra aetate factum putatur, in quo non solum loca, situsque regionum, sed etiam

loco-

locorum distantiam metiendo dignoscas. Sunt item picturae ejus nobiles apud Octavianum Cardinalem virum illustrem eximiâ forma feminae e balneo exeuntes occultiores corporis partes tenui linteo velatae notabili rubore, e quîs unius os tantummodo, pectusque demonstrans posteriores corporis partes per speculum pictum lateri oppositum ita expressit, ut & terga, quemadmodum pectus videas. In eadem tabula est in balneo lucerna ardenti simillima, & anus, quae sudare videatur, catulus aquam lambens, & item equi, hominesque perbrevi statura, montes, nemora, pagi, castella tanto artificio elaborata, ut alia ab aliis quinquaginta millibus passuum distare credas Sed nihil prope admirabilius in eodem opere, quam speculum in eadem tabula depictum, in quo quaecumque inibi descripta sunt, tanquam in vero speculo prospicias. Alia complura opera fecisse dicitur, quorum plenam notitiam habere non potui.

P I S A N U S

V E R O N E N S I S.

Pisanus Veronensis in pingendis rerum formis, sensibusque exprimendis ingenio prope poetico putatus est. Sed in pingendis equis, ceterisque animalibus peritorum judicio ceteros antecessit. Mantuae aediculam pinxit, & tabulas valde laudatas. Pinxit Venetiis in Palatio Fridericum Barbarussam Romanorum Imperatorem, & ejusdem

dem filium ſupplicem: magnum quoque ibidem Comitum coetum germanico corporis cultu, oriſque habitu: Sacerdotem digitis os diſtorquentem, & ob id ridentes pueros tanta ſuavitate, ut aſpicientes ad hilaritatem excitent. Pinxit & Romae in Joannis Laterani Templo, quae Gentilis D. Joannis Baptiſtae hiſtoria inchoata reliquerat, quod tamen opus poſtea, quantum ex eo audivi, parietis humectatione paene oblitteratum eſt. Sunt & ejus ingenij atque artis exemplaria aliquot picturae in tabellulis, ac membranulis, in quîs Hieronymus Chriſtum Crucifixum adorans ipſo geſtu, atque oris majeſtate venerabilis, & item Eremus, in qua multa diverſi generis animalia, quae vivere exiſtimes. Picturae adjecit fingendi artem. Ejus opera in plumbo, atque aere ſunt Alphonſus Rex Aragonum, Philippus Mediolanenſium Princeps, & alii plerique Italiae Reguli, quibus propter artis praeſtantiam carus fuit.

R O G E R I U S

G A L L I C U S.

Rogerius Gallicus Joannis diſcipulus, & conterraneus multa artis ſuae monumenta ſingularia edidit. Ejus eſt tabula praeinſignis Jenuae, in qua mulier in balneo ſudans, juxtaque eam catulus, ex adverſo duo adoleſcentes illam clanculum per rimam proſpectantes ipſo riſu notabiles. Ejus eſt tabula altera in penetralibus Principis Ferrariae, in cujus alteris valvis Adam, &

Eva

Eva nudis corporibus e Terreſtri Paradiſo per Angelum ejecti, quibus nihil deſit ad ſummam pulchritudinem: in alteris Regulus quidam ſupplex : in media tabula Chriſtus e cruce demiſſus, Maria Mater, Maria Magdalena, Joſephus ita expreſſo dolore, ac lacrymis, ut a veris diſcrepare non exiſtimes. Ejuſdem ſunt nobiles in linteis picturae apud Alphonſum Regem eadem Mater Domini renuntiata Filii captivitate conſternata, profluentibus lacrymis ſervata dignitate conſummatiſſimum opus. Item contumeliae, atque ſupplicia, quae Chriſtus Deus noſter a Judaeis perpeſſus eſt, in quibus pro rerum varietate ſenſuum, atque animorum varietatem facile diſcernas. Burſellae, quae urbs in Gallia eſt, aedem ſacram pinxit abſolutiſſimi operis.

DE SCULPTORIBUS.

R E N T I U S

F L O R E N T I N U S.

EX Sculptoribus paucos in tanta multitudine claros habemus, quamquam aliqui hodie sunt, quos aliquando nobiles fore existimamus. Sed de Rentio Florentino prius verba faciam. Testamentum Novum, deinde Vetus tam diffusa, tam varia Florentiae in valvis Templi Ioannis Baptistae inenarrabilis operis ex aere finxit. Ejus item sunt Florentiae in aede Reparatae D. Zenobii Sepulcrum ex aere, in Hortis Michaelis Archangeli Joannes Baptista, ac Stephanus Protomartyr opus utique magni ingenii, artificiique.

V I C T O R.

NEc inferior putatur Victor ejus filius, cujus manus, atque ars in iisdem valvis Joannis Baptistae elaborandis cognita est. Ita enim inter se utriusque opera conveniunt, ut unius, & ejusdem manu facta esse videantur.

DO-

DONATELLUS

FLORENTINUS.

Donatellus & ipse Florentinus ingenii quoque, & artis praestantia excellet non aere tantum, sed etiam marmore notissimus, ut vivos vultus ducere, & ad antiquorum gloriam proxime accedere videatur. Ejus est Paduae D. Antonius, atque alia Sanctorum quorundam in eadem tabula praeclara simulacra. Ejusdem est in eadem Urbe Gattamelata egregius Copiarum Dux ex aere equo insidens mirifici operis.

DE QUIBUSDAM CIVIBUS PRIVATIS.

Consentaneum videbatur, ut post Medicorum mentionem de paucis quibusdam privatis Civibus, qui duce virtute, comite fortuna ad amplissimam dignitatem evecti sunt, verba faceremus. Sed nescio quo nam modo ad Pictores nostra divertit oratio. Nam ut Medicorum est bonae civium valetudini consulere, eamque prudentia, atque artibus suis conservare, ita Principum virorum est bene Respublicas gubernare, ac tueri. De iis Viris loquor, qui honestis rationibus magni in civitatibus suis fieri student, non de iis, qui malis artibus, & ambitione corrupti quacunque ratione sibi ad Principatum viam moliuntur, cujus generis civium magna penuria est. Sed quod rarius, id praeclarius, ac preciosius multo haberi solet. Hac parte absoluta, reliqua deinceps propositi nostri persequemur.

JOAN-

JOANNES

CARAZULUS.

Joannes Carazulus Eques Neapolitanus inter rarissima privatorum civium, qui magni, atque illustres evaserunt, exempla reponendus est. Consilio excellens, animo excellentior ad omnia pacis, ac belli munera natus esse videbatur. Commendabat prudentiam ejus formae dignitas egregia. Ob eas res in Joannae Reginae gratiam haud mediocriter venit. Magnus Senescalcus, ita eam dignitatem vocant, ab ea factus unus erat, qui apud illam posset, honores conferret, delictorum gratiam faceret. Solum Regium nomen deerat. Multis oppidis a Regina sibi traditis civilem modum longe supergressus est. Ejusdem Reginae Statum sua prudentia diu conservavit. Auctoritatem suam Alphonsi Regis praesentia diminutam eodem Rege digresso recuperavit, omniaque rursus pro arbitrio agere, ac moderari coepit. Demum stimulante quorundam invidia quum in odium Reginae incidisset, sive consentiente ea, sive dissimulante in Arce Capuana ab inimicis in cubiculo noctu interemptus est.

FRAN.

FRANCISCUS SPINULA.

FRancifcus Spinula Otobono patre praeclaro Viro natus Genuae temporibus noftris in primis floruit. Natura ad conciliandos multitudinis animos comparatus omiffis mercaturae ftudiis ad Rempublicam gerendam animum convertit. In cognofcendis rebus acer, nec minus in agendis, exequendifque impiger, ingenio miti injurias facile remittere, Litteratorum amator omne ociofum tempus in legendo confumere. Philippo Maria Mediolanenfium Principe Urbem Genuam imperio tenente cuncta de ejus confilio a Philippi praefidibus adminiftrari, ac geri, amicos alios dignitate, alios fortunis augere eniti. Conditione privatus, at dignitate civitatis fuae Princeps habebatur. Urbem Genuam clientum, & amicorum opibus ab adverfariis Philippi faepius defendit. Cajetam, ad quam tuendam cum praefidio miffus fuerat ab eodem Philippo, quamdiu in ea manfit, fervavit, quo adverfus Venetos bellum gerente tractis in idem bellum Genuenfibus Dux claffis, quem Genuenfes Admiratum vocant, creatus triremes ad viginti, mirum dictu, intra quintum, ac vicefimum diem fua diligentia ex publico comparavit, deduxit, armavit. Nuntiantibus quibusdam hoftilem claffem metu fugam arripere, cum octo triremibus infecutus abeuntes hoftibus in fe converfis, priufquam cetera claffis opitulari poffet, circumventus, captufque eft. Captivitate liberatus Genuam rediens tanta civium frequentia domum reductus eft, ut non ex captivitate reverti, fed devictis hoftibus triumphum

umphum reportare videretur. Univerfis civibus tam fuae, quam diverfae factionis Rempublicam vexari, ac perdi indignantibus, ejecto Philippi praefidio, Patriam in priftinam libertatem reftituit. Patronus libertatis totius civitatis confenfu conftitutus aliis quibufdam civibus in focietatem allectis, quum feditio orta effet, & Thomas Fregofus contrariae factionis alioquin vir magnus, atque illuftris Rempublicam occupaffet, ob fufpicionem Patria cedens Philippo reconciliatus eft. Niceam profectus dum cum Raphaele Adiano triremibus comparatis Thomae ftatum evertere conatur, aegritudine in curfu gravatus apud Finarium vita exceffit.

VITALIANUS
BORROMEUS
MEDIOLANENSIS.

AD haec magnum civem cognovimus Vitalianum Borromeum Mediolanenfem origine Pifarum, cui divitiae tantae fuere, ut Philippum Mariam Mediolanenfium Principem in maximis belli difcriminibus, quum a Venetis diuturno bello fatigaretur, fua ipfius pecunia faepenumero fuftentaverit, cujus rei gratia, & a Philippo admodum dilectus eft, & in magnam praeterea dignitatem, & ftatum evectus. Hofpitalitate maxime laudatus eft, qua in magnos quofque, & illuftres, ac Principes viros uti folebat, eoque genere liberalitatis multos fibi mortales obftrinxit. Domum divitiis, ac dignitati convenientem paravit, ceteroque vitae cultu fplendidum fe fe, atque elegantem virum exhibuit.

FRAN-

FRANCISCUS

FUSCARUS.

FRanciſcus Fuſcarus Venetus prudentia, an naturali facundia magis valeat incertum. Sermone gravis, ac promptus, conſilio validus, memoria inſigni ſaepe eorum civium, qui ante ſe ſententiam in Senatu dixerunt, argumenta, ac verba ipſa repetere, ſaepe etiam Legatorum in Senatu mandata exponentium ad tricena, interdum ad quinquagena orationis capita memoriter referre, eaque omnia ſingillatim, atque ex ordine vel confirmare, vel diluere cum totius conſeſſus admiratione proſpectus eſt. Summos quoſque honores apud cives ſuos gradatim conſecutus eſt. Poſtremo cunctorum civium ſuffragio Dux, & Princeps Reipublicae mortuo Thoma Mozenigo creatus eſt multis prius Legationibus honeſtiſſimis pro Republica ſuſceptis, atque aditis. Ejus conſilio bellum adverſus Philippum Mariam Mediolanenſium Principem ſuſceptum, ac geſtum eſt, Brixiaque, & magna parte Galliae Ciſalpinae in Venetorum ditionem redacta. Jam admodum ſenex, ingenio tamen firmo, ac memoria integra, Curiaeque laborum ſupra fidem patiens.

COS-

COSMUS MEDICES

FLORENTINUS.

Cosmus Medices Florentinus prudentia in primis laudatur. In adminiſtranda Republica, atque adeo in his omnibus, quae ad rem bellicam pertinent, conſilio multum valere exiſtimatur. Litteris non tam latinis modo, ſed etiam graecis inſtructus vitam inter philoſophos, & eos, qui Rempublicam gerunt, mediam agit tantum litteris temporis impertiens, quantum ſibi a negociis Reipublicae ſupereſt. Bibliothecam, quam ampliſſimam aedificavit, infinitis librorum voluminibus tum graecorum, tum latinorum cujuſque ordinis, ac facultatis exornavit partim undique magno impendio quaeſitis, partim conductis librariis exſcriptis. Divitiis civilem modum longe exceſſit omnium non tantum privatorum hominum noſtrae tempeſtatis locupletiſſimus, ſed etiam cum non mediocribus Principibus ea re conferendus. Marci Evangeliſtae aedem ornatiſſimam ſua ipſius pecunia Florentiae extruxit. Hieroſolymis Chriſti Dei noſtri templum ejusdem Sepulcro contiguum ingenti ſumptu refecit, auxitque annua pecunia in Sacerdotum alimenta conſtituta. Multa praeterea aedificia tum ſacra, tum publica partim ſuſtentavit, partim everſa reſtituit. In egentes beneficus multos locupletavit, multos ad Reipublicae honores evexit, atque in dies evehit. In externos quoque, ne dum in cives liberalis, atque hoſpitalis. Domum Etruſco mar-

more mirum in modum exornavit, illuſtravitque. Auctoritate, & exiſtimatione haud dubie civitatis ſuae Princeps: nec famulatu tamen, nec cetero vitae cultu ſupra mediocrem civem ſe ſe effert; quin etiam Magiſtratus quoſque, & aetate antecedentes tamquam ſuperiores colere, obſervareque. Vexatus aliquando ab adverſariis, & ex urbe cedere coactus apud Venetos relegatus degere maluit, quam Rempublicam ſumptis armis in diſcrimen adducere. Revocatus in Patriam Franciſco Sfortiae ſingulari amicitia conjunctus illum ſaepenumero grandi pecunia adjuvit, ac fovit.

DE

DE COPIARUM DUCIBUS

CIvitatem voluit ſapiens ille Hippodamus Mileſius, ut Ariſtoteles tradit, eam, quae eſſet bene conſtituta, ex triplici genere hominum conſtare: opificibus, militibus, colonis, & eam, quae ita conſtituta eſſet, non dubitabat ſtabilem, atque optimam fore. Nam per artifices, quae uſui ſingulari civibus ſunt, efficiuntur, per colonos vero res frumentaria ſuppeditatur putabatque eam civitatem mancam, atque imperfectam eſſe, quae horum trium aliquo careret. Nam & opifex, & colonus militis tutela, & miles opificis, ac coloni ope indiget. Quo nam enim modo aut artifex, aut colonus res ſuas tueri, aut miles ſine iis ſuſtentari poſſit? Erit itaque propoſito inſtituto noſtro conveniens, poſtquam de claris civibus dictum eſt, claros copiarum Duces memorare, & eos dumtaxat paucos, qui fama, & rebus geſtis praecelluerunt nullo tamen dignitatis, ut ad hunc locum feci, ordine ſervato.

PAULUS URSINUS.

HOc loco nobis commemorandus eſt Paulus Urſinus. Hujus potiſſimum conſilio, ac virtute Lodovicus Andegavenſium Princeps, Rex poſtea appellatus Ladislaum Neapolitanorum Regem, qui Joannem tum Pontificem Max: oppugnaverat, apud Roccam ſiccam fudit, magnaque parte copiarum capta trepidum in Regnum redire coegit, aliquot prius in Tuſcia factis memorabilis.

ANGELUS PERGULENSIS.

NEque vero Angelus Pergulenſis indignus videtur, qui claris Ducibus inſeratur duabus maxime rebus, victoria apud Zagonacram de Venetis inſigni, quum Philippi Mariae exercitum duceret, & clade ingenti Sviceris populis Alpinis praeferocibus illata nobilitatus.

OTO-

OTTOBONUS TERTIUS

PARMENSIS.

OTtobonus Tertius Parmensis rei militaris peritissimus Martinum Faventinum, Lancialotum Beccarium, ac plerosque claros Ductores, & Equites apud Sutrium Tusciae oppidum proelio vicit. Faventiae Florentinorum, ac Sociorum exercitum fudit. Imperatorem Romanorum, quem Novum electum appellabant, cum ingentibus copiis in Italiam profectum, ut Mediolani Principatum invaderet, in Brixensi agro profligavit, multis interfectis, & captis. Facinum Canem nominatissimum in armis Virum, magnaque potentia subnixum inter Rosatum, & Belreguardum in Mediolanensi signis collatis fregit. Veronensis, & Carrariensis Principum copias, queis praeerat Chechus Sanseverinus, in Veronensi apud vallem Policellam in fugam vertit Athesi flumine praerapido vado pertransito. Apud Brixellum in Parmensi Pontificis Max:, ac Ferrariensis Principis equitatum recuperata praeda, multisque captis fugavit. A Joannis Galeatii Mediolanensium Principis, & a Pontificis Max:, ac Sociorum conjunctis exercitibus in Reginum, ac Parmensem agrum Paulo Ursino Duce profectis oppida tutatus est, & pacem honestam obtinuit. Nemo tot proeliis ejus signa retro conversa semel vidit, Parmensium, Placentinorum, ac Reginorum Princeps. Ad postremum a Nicolai Marchionis Ferrariensis copiis inopinato interfectus est.

BRAC-

BRACCIUS MONTONIUS.

BRaccius Montonius sub Alberico Balbuano eo viro, qui equestrem disciplinam in Italia denuo excitavit (nam ante multis jam annis Germano equite mercenario apud nos bella gerebantur) militaribus institutis ornatus a Florentinis, a Malatestis, & aliis nonnullis Italiae Regulis mercede conductus praeclare, fortiterque res gessit. Perusiam cepit clientum, & amicorum auxilio. Ab Alphonso Rege auxilio Joannae Reginae accersitus Sfortiam copiarum Ducem ab obsidione Neapolitana depulit multis ibidem egregiis facinoribus editis. Ad Aquilae urbis expugnationem profectus dum urbem ipsam arctius obsidet, sibi praefidens a Martini tum Pontificis Max: Ducibus castris direptis caesus est. Vir animo, consilioque excellens: ceterum corpore ob acceptum in cervice vulnus minus validus.

SFORTIAS CONTINIOLEUS.

SFortias Continiolεus unus ex ejusdem Alberici disciplina animo, & corpore aeque bonus stipendia sub Florentinis primum Braccii socius, & amicus multa fecit multis proeliis insignis habitus. Aemulatione exinde inter eum, ac Braccium de rei militaris gloria exorta quum ab ami-

amicitia, & societate discessissent, alter adversus alterum, Braccius adversus ipsum militare coeperunt. A Lodovico Rege conductus contra Joannam Reginam in Neapolitanum cum exercitu profectus Urbem Neapolim obsedit. Eidem Reginae non multo post tempore reconciliatus adversarios juxta Neapolim acie vicit. Urbem praeter arcem expugnavit. Reginam rebus suis diffidentem appulsa Neapolim Alphonsi classe, quum urbem aliquandiu frustra defendisset, ex arce Capuana Nolam traduxit. Martini Pontificis Max: rogatu adversus Braccium a Regina proficiscens in Aterno flumine, quod nunc Piscariam vocant, dum provoluto vadis armigero succurrit, interiit.

FRANCISCUS CARMAGNOLA.

Franciscus cognomento Carmagnola Carmagnolae ortus in hoc numero merito celebrandus est. Facinum Canem praestantissimum in armis Virum magistrum, ac ducem in re militari habuit. Philippi Mariae Facino mortuo Dux copiarum factus paternum illi imperium restituit. Comum, Bergomum, Cremonam, Brixiam Tyrannis inde expulsis, qui urbes illas occupaverant, recepit. Urbem Genuam exulibus adjuvantibus Philippi ditioni adjecit. In obsidendis, oppugnandisque urbibus sollers maxime habitus. Urbi Genuae a Philippo missus aliquandiu praefuit. Ejusdem Philippi Statum, quamdiu apud illum mansit, conservavit. Martinum Faventinum Principem copiarum Ducem ipse paucioribus copiis acie vicit. Abalienatus a Philippo, & ob id ad Vene-

Venetos profectus, Duxque eorum exercitus factus Brixiam, & aliquot praeterea oppida Philippo ademit. Sexaginta fere millibus hominum partim equitum, partim peditum, quo major memoria mea exercitus in Italia non est visus, praefuit. De proditione suspectus, & ob eam rem Venetias e castris dissimulanter accitus capitali supplicio affectus est.

JOANNES
HUNNACIUS
BLANCUS.

JOannes Hunnacius cognomento Blancus natione Valacus, quam gentem Dacos Veteres appellabant, nobis hoc loco haudquaquam reticendus est, cujus hoc major gloria habenda est, quod contra Religionis nostrae adversarios bella gessit. Hic & seorsum, & una cum Ladislao Polonorum Rege, qui pro defendenda Sanctissima Fide nostra trajecto Danubio Turcarum fines ingressus ad extremum proelio infeliciter commisso vitam amisit, cum Turcis pugnavit. Quotiescumque ipse exercitus Dux fuit, prospere rem gessit, & nunc, dum haec proderem, Maomettum Ottomanum ab Albae graecae, quam vulgo Belgradum vocant, obsidione depulit, multisque militibus hostium caesis fudit, ac fugavit ejusdem classe apud Danubium profligata, atque exusta, tormentisque omnibus ereptis.

NICO-

NICOLAUS

PICININUS.

Nicolaus Picininus unus e Braccianae familiae alumnis omnium celeberrimus primum dum ad Philippum Mariam ex Tuscia cum copiis proficiscitur, inter inimicas, infestasque Philippo gentes sibi per vim transitum fecit. Padana Venetorum classis ingens ejus virtute, quamquam & Franciscus Sfortia magnam quoque ex ea victoria laudem meruit, profligata est. Porciferae vallem Genuae propinquam ferocibus viris incultam bis, terve excitatis castellis aliquot in collibus, qua in vallem descensus erat, solus memoria patrum nostrorum sine exercitus detrimento intravit, docuitque agrestes viros vinci posse. Florentinorum exercitum ex multis copiarum Ducibus comparatum ad octo millia equitum praeter peditatum haud procul a Luca oppido trajecto per summam hyemem Sertio amne, Ansere, ut reor, ab antiquis appellato, qui per eos dies continuis imbribus intumuerat, acie vicit magna hostium parte capta. In Tusciam cum exercitu a Philippo missus una dumtaxat aestate maximam partem agri Pisani, ac Pistoriensis in Philippi ditionem redegit, ipsis quoque Florentiae Urbis finibus depopulatis, vexatisque. In valle Telina insigni clade Venetos fregit capto Gregorio Cornaro Castrensi Legato. Rursus Florentinorum, Venetorum, & Eugenii Pontificis Max: conjunctos exercitus a quibus obsidebatur, ingenti apud Imolam proelio superavit, omnibus prope hostilium Copiarum Ducibus eo proelio captis. Secundum eam pugnam Forlivium, Imo-

lam, Bononiam, quae oppida Eugenio parebant, uno prope die illi eripuit. Idem postea, Philippo Eugenio reconciliato, Sacrosanctae Romanae Ecclesiae Statum summa vi tutatus est. Parva manu majores ipse hostium copias saepe aggredi non dubitavit. Quum ex vulnere debilitatus esset, a Philippo totius Status sui summae praepositus in eo honore vitam finivit, cujus filius Jacobus Picininus propter praestantem virtutem olim etiam celebrabitur.

CAROLUS

MALATESTA.

CArolus Malatesta celebrati nominis in re militari fuit. Consilio, atque animo multum valere judicatus est. Aliquot praelia prospere fecit. Apud Copiarum Duces, & Italiae Principes in magna auctoritate, & existimatione fuit. Rei militari doctrinam adjecit, ex quo nonnihil habitus est illustrior.

FRANCISCUS

SFORTIA.

FRanciscus Sfortia in castris propriis natus, atque educatus usque adeo ab adolescentia florere incoepit. Unus vel ex primis Ducibus fuit, quorum virtute Braccius apud Aquilam cecidit, paterni exercitus Dux summo militum consensu factus. Brixensi bello a Philippo Maria conductus

ctus quotidianis ad Brixiae portas excursionibus magni mox futuri Ducis opinionem de se praebuit. Ejusdem urbis arcem a Venetis obsessam contra Venetorum opes diu defendit. Padanae Philippi victoriae, quae fuit maxima de Venetorum classe, una cum Nicolao Picinino praecipuus auctor extitit. A Philippo digressus magno exercitu comparato Picentes populos in potestatem suam redegit. Sedendo, & quiescendo hostium vires saepe frustratus est. Veneti exercitus Dux Veronam recepit Philippi copiis, quae clandestino per noctem introitu arce occupata urbem invaserant, excedere coactis. Frémente bello Italia ipse Dux Venetorum, ac Florentinorum arbiter electus communis pacis conditiones dixit. Blancam Philippi filiam praestantissimam in uxorem cepit. A Mediolanensibus conductus post Philippi mortem Venetorum exercitum ingenti equitatu, ac peditatu praeter delectus subnixum magna parte hostium capta proelio devicit. Ab iisdem Mediolanensibus studio partium inter se dissidentibus irritatus Mediolanum obsedit, ac cepit. Arrepto imperio adversus Venetos cum exercitu profectus, plerisque oppidis circa Olium, & Abduam amnes captis, Brixiam obsedit. Felicitate inter priora exempla reponendus tum imperio, ac rebus gestis, tum Philippi, Alphonsi, ac Ferdinandi ejus filii affinitatibus.

DE REGIBUS, AC PRINCIPIBUS

RECensitis copiarum Ducibus iis, qui rei militaris gloria eminuerunt, consequens videtur, ut de iis Regibus, ac Principibus verba faciamus, qui vel rerum gestarum amplitudine, vel auctoritate, & existimatione ceteris praestiterunt, qui sane admodum pauci sunt, ut plane omnia praeclara rara. Nec tamen id cuique mirum videri debet. Nam si paucissimos in unoquoque genere reperiri contingit, multo minus profecto mirandum est, si pauci existant praestantes Reges, aut Principes, quum per summam omnium rerum, quae expeti possunt, copiam, per summas opes, ac licentiam ad ocium, & ad luxum proni ferantur, nisi divino quodam munere, ac naturae beneficio adjuti, & conservati fuerint. Ceterum ut a Poetis ad Oratores, ab Oratoribus ad Jurisconsultos, a Jurisconsultis ad Medicos, a Medicis ad Pictores, a Pictoribus ad singulares Cives, & a Civibus ad Copiarum Duces, ita a Ducibus ad Reges, ac Principes convenienter oratio nostra delabitur. Principes enim, ac Reges Duces fovent, atque extollunt, & veluti corpus membra, ita omnia genera, quae supra memoravimus, regunt, ac tuentur. Nam si boni, justique fuerint, ii plane omnes bene habent, ac sibi beati videntur. Sin vero mali, atque improbi, miseri, infortunatique habentur, quod illorum vitia in eos, quibus imperant

rant, redundare soleant. Ab hos igitur nostra se converit oratio, quibus commemoratis labori nostro modum statuemus.

LADISLAUS
REX.

Ladislaus Neapolitanorum Rex Ludovicum Regem Ludovici posterioris patrem, quum nihil paene praeter Cajetam teneret, adolescens e Regno, quod ille per occasionem occupaverat, expulit. Dissentione inter se, & Joannem Pontificem Max. exorta exercitu comparato Romam cepit, Pontificem Roma pepulit. Ductis deinde in Tusciam contra Florentinos Pontificis fautores copiis Cortonam cepit. Undeviginti millia equitum praeter pedites in Senensi Agro habuit, quibuscum Florentiam Tusciae caput obsidere constituerat, putaturque frenos liberae civitati injecturus fuisse, nisi eum in ipsa expeditione mors oppressisset. Octo, & triginta annos, aut paulo plus natus in ipso juventae flore, & in magna de se expectatione e vita ereptus est.

PHI-

PHILIPPUS

MARIA.

PHilippus Maria Mediolanensium Princeps multa, ac magna per Duces suos gessit. Paternum imperium mortuo Facino Cane paterno Duce, Mediolanum, Comum, Bergomum, Cremonam, Brixiam pulsis Tyrannis, qui ea oppida occupaverant, per Franciscum Carmagnolam, aliosque Duces suos recepit. Paternae ditioni exulibus adjuvantibus Genuam urbem addidit. Cum Florentinis, ac Venetis supra viginti annos vario eventu bella gessit. Armis in Tusciam translatis magna parte Agri Pisani, ac Pistoriensis per Nicolaum Picininum capta Florentiam ipsam belli caput tumultu complevit, Italiam omnem conterruit. Svicerorum ferociam per Angelum Pergulensem uno proelio fregit. Carolum Malatestam inimicum capitalem, ac Nestorem Faventinum Principem, atque alios plerosque Regulos copiarum Duces in pugna captos sine precio dimissos magnis insuper muneribus affecit. Manfredo Malatestae sibi infenso oppida, quae per Duces ei ademerat, & libertatem restituit. A nemine unquam adeo graviter laesus est, quin illi veniam petenti facile ignoverit. Martinum Quintum Pontificem Max. in Constantiensi Concilio recens factum Romam revertentem obsequio exhibito Mediolani honorificentissime suscepit, atque habuit. Sigismundum Imperatorem Coronae gratia Mediolano Romam petentem pecunia adjuvit, eique praeterea pro viribus favit. Legatis quibuscunque ad se euntibus & hospitium, & sumptum large praebuit. Domum suam quasi

quasi quoddam Ordinis exemplar esse voluit sermone gravi, consilio bonus.

AMADEUS

SABAUDIENSIUM

DUX.

INter illustres Principes celebrandus est nobis Amedeus Sabaudiensium Dux. Hic primum ex Comite Dux factus paternum imperium pacis magis, quam belli artibus longe auxit. Niceam Urbem in Italiae finibus sitam haud procul a Varo flumine ditionis suae fecit. Pedemontanam provinciam, quae ad eum hereditario jure pervenit, sublatis civilibus discordiis, quibus ea provincia diu conquassata fuerat, pacavit. Phriburgum urbem amplam in ea provincia sitam, quam olim Helvetii tenuere, imperio suo adjecit. Populares suos procul a belli incendiis perpetuo servavit nullis hostibus, quamdiu vixit, quum omnis reliqua Italia bello flagraret, in ejus agro conspectis. Filias summis Principibus, ac Regibus locavit. Regum item amplissimorum filias liberis suis uxores dedit. Basileensi Concilio contra Eugenium Pontificem Max. per discordiam Principum Christianorum Max. Pontifex factus post Eugenii mortem Nicolao Quinto in Eugenii locum suffecto Cardinalis titulo, ac nomine contentus Pontificatu cessit, pauloque post jam natu grandior mortem obiit.

CA-

CAROLUS

GALLORUM REX.

CArolus Gallorum Rex quum ab Henrico Britaniae Rege, quam nunc Insulam Angliam vocant, Philippo Belgarum, nunc Burgundiorum Principe potentissimo sibi adverso, atque Henrici socio, & amico facto, amissa Parisiorum Urbe, & maxima Regni parte opprimeretur, videreturque toto regno cessurus Virginis primo rusticanae consilio, quam ad eum divinitus missam Galli putabant, Aurelianensi urbe, quam Britani obsidebant, conservata, multa deinde proelia adversus hostes secunda fecit, ingentique exercitu peditum, atque equitum comparato, Britannos non solum iis provinciis, quas ante bellum possederat, a Patre acceptis, sed, & omni reliqua Gallia cedere coegit, Aquitania, quam Galli perdiu amiserant, in ditionem suam redacta.

SIGISMUNDUS

IMPERATOR.

SIgismundus Imperator adversus Zalapinum Maometi hujus, qui nunc contra Christianos bellum gerit, progenitorem ingentes bis exercitus ex variis gentibus comparavit, dimicavitque quam instructa acie. Dissensionem, quae diu fuit inter Christianos de Pontifice Max., nam alii Benedicto, alii aliis Pontificibus favebant, ipse usque in Hispaniam cite-

citeriorem, quam Cataloniam appellamus, ea de re profectus sustulit, ac Sacrosanctam Romanam Ecclesiam ad unius Pontificis obsequium, atque auctoritatem redegit. Is primus Poetas more majorum laurea corona exornavit. Romam sui coronandi gratia proficiscens, quum per Italiam iter haberet, ab omnibus Principibus, ac Populis Italicis & benigne susceptus, & pecunia adjutus. Cum omnium Italicorum gratia coronatus Hungariam rediit, ibique jam natu grandior diem suum obiit.

ALBERTUS

BRANDEBURGENSIS.

Albertus Brandeburgensis Princeps Natione Germanus finitimis aliquot Regulis in societatem adscitis adversus liberas Germaniae civitates bellum suscepit, diuque gessit. Novies cum hoste conflixit semel modo fortunam adversam tot proeliis expertus multis millibus captis, caesisque. Ad postremum hostes, ut pacem peterent, compulit. In oppugnatione cujusdam oppidi moenibus, ac fossa communiti ab ea parte, qua rem gerebat, tertius appulsis scalis murum conscendit, atque inde in oppidum se se injecit, conversisque in se oppidanis, cum duobus illis modo eorum impetum diu sustinuit. Quum trajecto aliquando flumine hostes in citeriorem ripam transissent, ex insidiis progressus ut primum in hostium conspectum venit, arrepta lancea in eos equo invectus usque ad signa militaria inter confertam aciem fortissime dimicans ignotus hostibus contendit, eorumque impetum solus pertulit, donec accurrentibus suis

universum proelium commissum est, in quo victoriam est consecutus. Quum in eo flumine unum modo vadum propter altitudinem esset, qua peditatus hostium transire posset, sagittariorum manu in insidiis collocata, qui vadum occuparent, postquam equites trajecerunt, omnem hostilem peditatum repulit.

ODDUS

COLUMNA.

ODus Columna Martinus Quintus appellatus in maximis Ecclesiae procellis Pontifex Max. factus discissam primum, ac labantem Ecclesiam multitudine Pontificum inter se dissidentium composuit, confirmavitque. Tyrannos, qui in Piceno, in Flaminia, in Umbria Ecclesiae oppida, agrosque occupaverant, copiis, ac Ducibus comparatis expulit tributariis Regulis parere jussis. Tantum opibus valuit, ut omnes Reges, ac Principes Christiani neglectis ceteris Pontificium nomen usurpantibus se se ejus auctoritati subjecerunt. Graecorum ad Orthodoxam Fidem adigendorum suasor, atque auctor fuit Oratoribus bis ad Graecorum Imperatorem missis, a quibus Graeci persuasi sunt, ut in Italiam ad Concilium proficiscerentur. Tanta denique ejus auctoritas fuit, ut omni prope Italiae praescripserit vitae integritate, ac sapientia spectatus.

THO-

THOMAS

SARZANENSIS.

Thomas Sarzanensis, qui postea Nicolaus Quintus Pontifex Max. vocitatus est, philosophiae, nec minus Theologiae artibus claruit. Earum scientiarum doctor Romae, Bononiaeque in magna aestimatione est habitus. Nicolao Cardinali, qui Bononiensibus praefuit, viro praecellenti ob ingenii, ac doctrinae praestantiam usque adeo carus, ut omnem ei administrationem rerum suarum permiserit. Opinione quoque bonitatis commendatus post ejusdem Nicolai mortem Bononiensium Episcopus factus. Legatus ab Eugenio in Germaniam missus quum re confecta ex Pontificis sententia reverteretur, Cardinalis insignia, priusquam Romam pervenisset, in itinere accepit. Mortuo Eugenio summo totius Apostolici Collegii consensu Pontifex Max. creatus est, hique honores omnes, quod magis mirandum est, illi intra annum contigere. Graecarum litterarum doctos ad se proficiscentes annuis salariis sustentare, atque extollere graecas in latinam linguam transferendi negocio iis dato. Innumerabiles prope e Graecia Theologorum, ac Philosophorum, ceterarumque honestissimarum facultatum libros nobis antea incognitos ad se afferri curavit. Templa aliquot vetustate collapsa restituit. Palatium Petri Apostolorum Principis Templo contiguum mirum in modum ampliavit, exornavitque circumducto antiqui operis muro, quem tamen morte praeventus perficere non potuit. Bibliothecam condidit innumerabilium prope librorum tum graecorum, tum latinorum ingenti sumptu

missis in Graeciam, Germaniam, Galliam viris doctis, qui amissos bellorum casibus auctores conquirerent. Capta urbe Constantinopoli a Maometo Turcarum Principe, convocatis totius Italiae Civitatum, ac Principum Oratoribus, & ad Alphonsum Regem missis, per Dominicum Capranicensem Sacrosanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem Firmanum sublatis ex Italia discordiis, quo bellum contra Turcas suscipi posset, Italicam pacem composuit, dumque expeditioni intendit, in ipso rerum apparatu mortuus est.

Commemoratis tempestatis nostrae Viris illustribus iis, qui memoriae meae in praesentiarum occurrerunt, labori nostro modum impositurus in Alphonso Rege scribendi finem faciam. Hic erit ille, qui librum claudet, & in quo se nostra terminabit oratio. Namque eo memorato, in quo uno tam multa virtutum exempla reperiuntur, quam multa vix in ceteris aetatis nostrae Principibus reperire facile est, quippe qui vel sapientia, vel fortuna, vel gloria cunctos anteire existimatur, haudquaquam par videtur, ut de alio quocumque post eum verba fiant. Illo igitur suis laudibus ornato, & concelebrato nihil erit, quod a me in hoc libro ulterius quisquam expectet.

ALPHONSUS REX.

Alphonsus Rex Argonum multis, magnificisque rebus gestis gloriosus Joannam Neapolitanorum Reginam a Lodovico Rege oppressam in pristinum statum restituit. Urbem Neapolim, Regina postea a se diffidente, classe e Catalonia profecta vi cepit. Aenariae insulae appulsa classe oppi-

oppidum in ea munitissimum expugnavit. Massiliam in cursu cepit, ac diripuit. Henricum fratrem e potestate Joannis ulterioris Hispaniae Regis in Hispaniam Citeriorem profectus vindicavit. Lotophagoram Insulam occupato ponte, quanto Insula ex continenti aditur, obsedit. Bosserium Paenorum Regem ponte fugatum castris exuit multis militaribus signis, ac tormentis ablatis. In Regnum Neapolitanum reversus multorum Regulorum vocatu per Petrum fratrem Cajetam recepit. Adversarios apud Troiam, quae est in Apulia, collatis signis fregit: Ad extremum Neapoli potitus speciose triumphavit. Antonium Caudolam ad Carpenonum oppidum commisso proelio superavit: dimisso paterna oppida restituit. Eugenii Pontificis Max. rogatu armis in Picenum translatis Franciscum Sfortiam ipsius Provinciae cedere coegit. Tiburi dum esset, mortuo interim Eugenio Pontifice Max., quum ex novi Pontificis electione alii aliis faverent, viderenturque vim facturi, ad Collegium misit e suis summos Viros, qui Collegio adessent, suamque operam, ac vires pollicerentur, omnesque ab injuria deterrerent. Quum ex eo quaesitum esset, quem ex omnibus Cardinalibus potissimum deligi vellet, eum, qui Deo placeret, cuique sors eveniret, respondit. A Florentinis lacessitus ducto in Tusciam exercitu Castilionem, & alia quaedam oppida iis ademit. Pro Venetis tum sociis, & amicis bello iterum contra Florentinos suscepto Ferdinandum filium cum copiis in Tusciam misit. Pacem deinde, quibus voluit, conditionibus, profectis ad se adversariorum Legatis, fecit. Fridericum Imperatorem Romanorum, cui neptem locaverat, visendi gratia ad se profectum una cum uxore miro honore excepit, & cum amplissimis muneribus a se dimisit. In omnes gentes liberalis Legationibus quibuscumque se adeuntibus hospitia, atque

ciba-

cibaria laute, opipareque exhibet. Philosophiae, Theologiae, atque omnis antiquitatis studiosus, ceterisque liberalibus disciplinis excultus, memoriaque admirabili a natura donatus eruditos quosque nostri saeculi viros ornat, ac fovet. Urbem Neapolim denuo constravit, vicos direxit, molem ampliavit. Librorum volumina prope infinita in Bibliothecam suam mirifice ornatam conjecit: Arcem instauravit cum arcu triumphali magnificentia, structura, opere nulli omnium in Orbe terrarum secundam. Aureis, argenteisque vasis, simulacrisque, tum gemmis, & cetero Regali cultu omnes saeculi nostri Reges longe superavit. Magnus opibus, major auctoritate a Calixto Pontifice unus ex omnibus Regibus delectus est, cui bellum adversus Maomettum Turcarum Principem maximum, & opulentissimum demandet.

F I N I S.

BAR-

BARTHOLOMAEI FACII ET ALIORUM AD IPSUM EPISTOLAE

I.

BARTHOLOMAEUS FACIUS JO. JACOBO SPINULAE S. P.

Quum tuas accipio litteras, Jacobe cariſſime, ac diſertiſſime, diem feſtum ago, nec unum modo, ſed plures. Nec legiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari, & iterum, atque iterum legere. Mira enim delectatione afficior in tuis legendis, ex quo judicare potes, quantae mihi oblectationis eſſet praeſentia tua mihi optatiſſima, cum qua liberet dies, ac noctes conſumere, & ſtudia noſtra communicare, nec ullus ex omnibus amicis meis profecto eſt, quocum id libentius agerem, quam tecum tum propter tuam in me caritatem mihi non ignotam, tum propter tuam de me opinionem majorem etiam fortaſſe, quam ipſe ſuſtinere poſſim, quam non modo tibi auferri, ſed potius augeri velim, quo .... carum habeas. Et meas tibi redditas fuiſſe laetor, quae jamdiu ad te miſſae ſunt. Quod autem eae tibi & laetitiae, & volupta-

tis

tis multum attulerint, nihil miror, quum sciam mea omnia tibi semper non jucunditati modo, verum & admirationi fuisse, cujus rei caussa est amoris magnitudo in me tui. Nam, ut ait Guarinus clarissimus praeceptor meus, & balbutientes infantuli diserti plerumque parentibus videntur suis propter delectationem, quam ex ipsis percipiunt. Commentariolos meos quum exornavero, & expedivero (restat enim scribendum ultimum bellum domui tuae, imo meae calamitosum) mittam ad te pueri mei manu. Sed quorumdam hominum negligentia, a quibus notitiam rerum eo bello gestarum requisivi, eos nondum perficere valui. Sed nuper confeci, atque edidi dialogum quemdam de vitae felicitate, ut paulo ante ad te scripsi, & eum huic amplissimo Regi inscripsi, quem optimo viro, ac tui amantissimo Gisulfo ad te afferendum dabo. Ipse enim ad te redire constituit brevi. Alia vero mea, quae petis, imo flagitas, quum primum puer potuerit, transcribentur, & mittentur ad te. Quod scire cupis, rem meam constabilivi cum inclyto Rege. Accepi jam salarii partem, & domum conduxi. Spero Dei ope rem melius, & felicius mihi in dies successuram. Si effecero unum, quod spero, perpetuum mihi apud Majestatem suam domicilium pacatum fore non dubito, & quidem cum dignitate, & emolumento non exiguo. Omnibus autem de rebus, ut evenerint, te continuo certiorem faciam. Nihil vero esse scito, quod vehementius cupiam, quam tuum ad Urbem reditum, ut propiores simus, & crebrioribus litteris inter nos, ut amicitia nostra postulat, agamus. Theodorum, ac Manfredum bene valere gaudeo, quos a me salvos esse jubeas velim. Vale.

HIE-

II.

BARTHOLOMAEUS FACIUS POGGIO VIRO ELOQUENTISSIMO SALUTEM.

QUum jamdiu cogitarem aliquid ad te ſcribere, quo tecum amicitiam conſtituerem, oblata eſt mihi opportunitas. Jacobus enim Curlus homo diſertiſſimus, & mihi conjunctiſſimus modo a te rediens nuntiavit mihi cupere te, ut aliquid ad te ſcribam, vel ſi id malim, te prius ad me ſcripturum. Credo ob eam cauſam, quod multa, ut eſt hominis conſuetudo in extollendis amicis, in laudem meam dixerit. In quo etſi ſcio eum modum exceſſiſſe, tamen non indignor. Quo enim doctiorem me putabis, eo magis me diliges ſcio. Ego, Poggi optime, atque humaniſſime, etſi facilius mihi eſſe duco reſpondere, quam ad ſcribendum provocare quemquam, tamen quoniam meum eſſe officium puto a me prius ad te litteras dari, nolui expectare litteras tuas, etſi nonnihil vereor, ne expectationi, quam tibi de me concitaverint Jacobi verba, non ſatis reſpondeam. Diligebam te antea tum propter multas alias virtutes tuas, tum vero propter ſummam, & exquiſitam eloquentiam tuam, quae quidem tantam praeſefert facilitatem, atque elegantiam, ut tu in ea re videare omnibus aetatis noſtrae hominibus anteire. Nihil enim oratione tua clarius, nihil terſius, nihil lenius, quod ex pleriſque orationibus, atque epiſtolis tuis, & ex peregrinatione illa Indica a te nuper edita facile judicatur, tum ex Summi, atque Sanctiſſimi Pontificis no-

ſtri egregio de te judicio, a quo in ſummi honoris, & dignitatis gradum evectus es. Sed conſpecta humanitate tua, qua me in amicitiam tuam ſuſcipere haud dedignatus es, amare te coepi. Factum etiam, ut quum antea cuperem Romam videre, nunc vehementius id cupiam tui videndi, & cognoſcendi cauſa. Neque enim adeo delectarent monumenta illa rerum antiquarum quamvis digna ſpectatu ſint, quam tu ipſe, in quo eſt tanta antiquitatis notitia. Sed non ſinunt in praeſentia res hujus inclyti, & excellentiſſimi Regis, quae mihi in manu ſunt, nec meae voluntati morem geram, quod fiet, ubi negotium abſolvero, ſi mihi vita contigerit. Volo enim propter amicitiam tuam, & per te Pontifici Maximo notus, caruſque fieri, quod mihi perſuadeo tua opera me facile, qua es humanitate, impetraturum. Interea vero mutuis litteris crebro una licebit eſſe ſi voles, daboque operam, ut propediem videas Dialogum meum, quem huic Regi dicavi, atque inſcripſi, quod ut faciam hortatus eſt me ipſe Jacobus, qui praeter quam quod ad te ſcribam, te ait expectare aliquod opus meum. Antonius de Mireto Cubicularius Pontificis (ad Dominum illum miſſurus ſum) ejus videndi tibi copiam faciet. Sic enim ad ſe ſcribam. Mittam vero tibi Invectivas quatuor, quas nuper compoſui in Laurentium Vallam hominem arrogantem, tibique cognitum, qui ob id Romam venerat, ut a Pontifice in Ordinem tuum referretur, ſed accepturum, quantum audio, pro meritis ſuis. Videbis praeter animi vitia quam ſit indoctus. Innumerabiles enim errores collegi ab eo commiſſos in quodam hiſtoriarum libro, quem Regi detulit jam ſuper menſes decem, quum tamen plures praetermiſerim, quod ut agerem me impulerunt ineptiae ejus, qui in omnes doctos homines, nec minus in mortuos, quam in vivos morbo quodam animi petulantiſ-

ſime

sime invehitur. Sed hominis mores nosti. Scientiam propediem nosces. Paediam vero Cyri, quam te latinam effecisse, & Xenophonte eloquentissimo scriptore dignam ex Jacobo cognovi, mirum in modum videre peropto. Quam si alii Principi dicare fortasse in animo haberes, tuae humanitatis erit, nos quoque tanti fructus non expertes facere. Nam quam praeclara res sit, ex Ciceronis verbis conjecturam facio, qui scribit, ut scis, se illam totam legendo contrivisse. Sed hoc hactenus. Tu me, ut coepisti, fac diligas. Vale.

III.

BARTHOLOMAEUS FACIUS ANTONIOTTO GRILLO CLARO VIRO S. D. P.

Quum essem in expectatione litterarum tuarum, vel potius in admiratione quadam, quod mihi nihil tu scriberes, reddidit mihi litteras a te Jacobus noster, quae quo expectatiores fuerunt, eo gratiores, & jocundiores extiterunt. Sunt enim tum sententiarum gravitate, tum verborum ornatu, & dignitate perquam luculentae. Attulisti praeterea multas non leves causas tui erga me amoris quae utinam tam in me convenirent, quam illae a te humanissime, & amicissime commemoratae, & perscriptae sunt. Aliquanto . . . . & ingenii tui proficisci cognoscerem. Sed quis ego sum, aut quae est in me facultas, ut mea tibi amicitia tantopere expetenda fuerit, quum in te alia, & ea quidem illustria sint, quibus a me non diligendus modo, sed etiam amandus sis, morum scilicet suavitas, mansuetudo ani-

 mi,

mi, generositas, liberalitas, amor in litteratos, vel litterarum amatores, quibus non solum ornamento, & decori es, sed etiam te utilem praebes, & opitularis, quibus potes. Mihi vero est adeo gratus tuus in me amor, ut nihil habeam, quod praeferendum putem. Quin etiam si a te amando vincar, victoriam tuam non moleste feram, quamquam is sim, qui numquam pati potui, ut quisquam me hac in parte superaret. Quod vero certare mecum litteris non recusas, scito te mihi nihil jocundius praestare posse, quam si crebro ad me scripseris, ut postquam te videre non possum, tuas saltem litteras saepe videam, & erit tibi haec concertatio non inutilis. Multum enim confert, ut scis, utilitatis concertatio, frequensque scribendi usus. Quin etiam si me viceris, gaudebo, & patriae nostrae congratulabor, quod talem adolescentem mox in clarissimum virum evasurum sortita sit. Sed haec hactenus. Scripseram tibi de Cornuto, quoniam audieram ex Jacobo nostro tui studiosissimo te illum habere. Ipse enim est ratus illum Cornutum, quem tu scribis, esse barbarum quemdam Cornutum elegantem. Et sane mirabar illum penes te esse, & me id nescire, praesertim quum diligentissime non perquisierim modo, sed indagaverim, & pervestigaverim, quum Genuae eram, num ullus in tota urbe esset, & nullum esse comperi. Itaque tibi pro tua tam benefica, & mihi gratificandi cupida voluntate, si id nostra patitur amicitia, gratias ago, nec verum est, quod illum barbarum ad me mitti velim. Ejuscemodi enim barbariem semper odivi, & abhorrui, & barbaris hominibus tractandam reliqui. Vererer, ut illam attingerem, ne contagione ejus fierem barbarus. Cum Jacobo vero homine cultissimo scito me ita conjuncte, atque amanter, ut cum fratre, vivere, a quo velim scias te adeo diligi, ut neminem omnium suorum a se tibi in amore praesertim praeferri putem. Vale.

I V.

IV.

HIERONYMUS GUARINUS UTI SUO FRATRI AMANTISSIMO BARTHOLOMAEO FACIO.

SCripsi ad te superioribus diebus, quum Episcopus Mutinensis hic esset, in tuarum responsionem, quas ad me Ferrariam dederas. Sed quum nihil ad ea rescribas, quae propter tuarum responsionem inscripseram, cogito te minime litteras ipsas accepisse. Ideo ne illae in aliorum cognitionem perveniant, gratissimum mihi feceris admodum, si exquisitis, ac pervestigatis omnibus illis banchis illas reperies, ac plures, quas ad Episcopum dederam, quibus perlectis vel Veneris dona marito, vel ..... De tua meis in rebus diligentia tibi plurimas habeo gratias, & si quando eveniet occasio, tibi referam. Nihil enim, si unus ex ipsis fratribus tuis, vel si ipse eodem ventre, quo ego, genitus fores, amplius ...., & commodum valuisses. Tuo pro arbitrio utitor, ubi .... pares officio tuo vices reddidero. Id accidet duabus de causis ... & quod altius tibi viget ingenium, prudentia .... Accepi litteras, quibus scripsit ad kalendas Julias redditum esse sibi opusculum tuum cum litteris ob ipsius delatoris nescio an diligentiam, an ignaviam appellem. Ipsius pariter haec clausula est: Libellum ipsum magna ex parte transcurrit summa cum voluptate ob ipsius auctoris facundiam, & copiam disputationis. Disseminabo eum. Magister Hieronymus Castellus illum habere ardet. Ille autem Hieronymus Castellus physicus est vir graece, & la-

& latine eruditissimus. Te oro, mi Faci, ut saepius ad me scribas, quoniam singularem ex litteris tuis laetitiam accipio cum & egregiam eruditionem, tum singularem in me benevolentiam nuntiantibus. Vale, & me quod facis, ama.

V.

BARTHOLOMAEUS FACIUS HIERONYMO GUARINO FRATRI SUAVISSIMO S. D. PLURIMAM.

MAgnam mihi voluptatem attulerunt litterae tuae, quas mihi nudius tertius Angelus a te reddidit, & eo majorem, quod diu in earum expectatione fui. Vehementer enim scire cupiebam ubi esses, quid ageres. Nam ut scias, litterae illae, quas scribis te misisse colligatas cum litteris ad Episcopum Mutinensem, ad me non pervenerunt, nec scire potui, in cujus manus pervenerint. Tu reminisce, cui illas commiseris, & cui eas credi jusseris. Ubi sis intellexi ex litteris tuis. Sed quis sit rerum tuarum status scire non potui, nisi quantum scribis te esse apud Reverendum Patrem Vicecancellarium Pontificis. Credo enim te apud eum Secretarii tenere locum. Id tamen sciam libens per litteras tuas, & an locus iste optatis tuis respondeat. Gaudeo vero me satisfecisse voluntati tuae in his, quae mihi mandaveras. Sed scito omnem gratiarum actionem tuam apud me supervacaneam esse. Ego enim pro paternis in me beneficiis illis quidem maximis, & immortalibus, proque tua in me pietate mihi perspecta, & co-

cognita tantum tibi debere me sentio, quantum ipse persolvere nullis officiis possem. Sed hoc hactenus. Quod Dialogus meus de vitae felicitate patri tuo optimo, ac gravissimo viro probetur, omnibus doctissimis viris probari spero. Sed miror nimis Roberti Storgae negligentiam in eo patri ostendendo, & litteris meis reddendis, praesertim quum promiserit, se eum, ut primum Ferrariam pervenisset, patri ostensurum. Sed fortasse fuit foris, nec fuit id potestatis suae. Placuit videre clausulam illam, qua mentionem facit de opusculo ipso pater, etsi scio multum amori tribui, fructusque suos sibi suaviores videri. Quod rogas ad te saepe scribam, id faciam, nec ad me unquam frustra scribes. Ego enim non minorem ex litteris tuis, quam tu ex meis, jocunditatem capio. Mittam vero tibi propediem, ut spero, Invectivas quasdam, quas nuper confeci in illum insanum Laurentium Vallam, qui patris mei auctoritatem aspernatur, ac pro nulla habet, in cujus libro de rebus gestis Regis Ferdinandi patris Divi Alphonsi plura profecto vitia reperi, quam enumerare quisquam possit. Omnes sibi inimicos esse vult, cum omnibus pugnat. Sed spero ejus ignorantiam, quae adhuc latuit, detegere. Tu vale, meque ama, & quum ad eum scribis, me fac diligentissime commendes, meque ab eo litteras expectare significes. Ex Roma.

VI.

VI.

BARTHOLOMAEUS FACIUS FRANCISCO RAIMO VIRO SPECTATISSIMO S.

Redditae sunt mihi nuperrime literae tuae, quarum desiderium, & expectatio me diu tenuit, & verebar interdum, ne tuae serae responsionis caussa esset tabellionum perfidia, quibus litterae meae commissae fuerant. Nec tamen me multum fefellit suspicio mea. Nam e binis, quas ad te diversis diebus misi, non intelligo per litteras tuas, nisi alteras tamdem ad te allatas esse. Nam & per hospitem tuum Balearem primo ad te scripsi, nec multo post per tabellarium. Sed satis habeo, si modo alterae ad te delatae sint, quae tibi argumento fuerunt perseverantiae mei erga te amoris. Itaque scias hasce tuas tantum mihi jocunditatis attulisse, quantum eae solent, quae diu optatae sunt. Nihil enim jocundius esse potuit commemoratione illius nostrae diuturnae consuetudinis Puteolanae, & versificationis suavissimae, qua stans pede in uno plusquam quingentos versus interdum effingebas praesente Jacobo Curlo nostro viro claro, & tui observantissimo. Nihil praeterea dulcius significatione tui erga me amoris, etsi mihi erat perspectissimus, & luce meridiana, ut dici solet, clarior. Is enim mihi in meis rebus, in quibus de honore, & de utilitate mea agebatur, experimento notus erat. Sed cupio & per litteras tuas attestatam esse tuam erga me benevolentiam, & caritatem, ac praeterea tuum de me judicium apud eos, qui nesciunt, quantum me ames, quantique me facias. Incredibile est enim quanti

exi-

existimem tanti viri amorem, quia intelligo propter opinionem, quam de tua virtute, atque singulari judicio homines susceperunt, maximo decori mihi esse amicitiam tuam. Nam qui in clarissimorum hominum, ac Principum gratia conquiescit, is certe probatus, & spectatus haberi solet. Quapropter scito nihil esse mihi tua in me caritate suavius, nihil ejus rei significatione optabilius. Facile vero patior te in laudandis operibus, & moribus meis nimium esse, quod his litteris effecisti, quibus tantum mihi tribuis, quantum cuivis eruditissimo, & praestantissimo viro aetatis nostrae tribui liceat. Scio enim, quid sit amor, & quas vires amicitia habeat, & quam semper in majus se efferat, si quid in animo boni eluceat. Sed laudes de me tuas non tam benefacti testimonium, quam ut ad benefaciendum incitamentum accipio, & quasi necessitatem quamdam ad ea meditanda, agendaque, quae mihi honorem, & laudem parere valeant, in quo medius-fidius jeci omnes curas, & cogitationes meas. Nam quod me hortaris, ut prosequar opus tua diligentia incoeptum, facis amice, & pro officio. Tuarum enim partium videtur esse, quem ad incipiendum opus incitasti; eumdem ad perficiendum adhortari. Ego enim etsi fueram mea sponte facturus, tuo tamen hortatu id ipsum faciam nonnihil obnixius, ne quid de me mentitus esse videaris. Nec me labor ullus deterrebit. Atque utinam dignus evadat labor meus opinione tua, & Regis gloria! Sed si in ea re expectationi tuae, fortasse & Principis satisfacere non potuero, rerum gestarum magnitudo, & dignitas me tuebitur. Cujus enim Regis res gestae toto Orbe paresi, qui Johannam Reginam obsidione liberavit, Massiliam cepit, Mauritanum Regem proelio fudit, Neapolitanum Regnum subegit? Haec pro dignitate litteris mandare, & ornare non mediocris profecto est ingenii, atque do-

ctrinae. Contendam tamen, ne & ego temere rem tantam suscepisse, & tu inconsulto tantum pondus humeris meis injecisse videaris, maxime quod te habiturus sum mearum laudum praeconem, qui & summi judicii, atque auctoritatis sis, atque amantissimus mei. Sed de his satis sit dictum. Invectivas in Vallam transcribi curabo, ut primum potuero. Sunt enim confectae, & mittam etiam ad te cum his fortasse Dialogum *de vitae felicitate*, ne rerum mearum expers sis. Jacobus Curlus victus suorum precibus .... venit huc nuper ad Regem, & adhuc non abiit. Gratissime habuit, quae de se scripsisti, tuaeque humanitati gratias agit, seque commendat vehementer, atque offert in omnia, quae possit. Quod reliquum est, te rogo, ut Bartholomaei tui memoriam perpetuo conserves, quando apud te nulla intermissio recordationis de te sit. Vale vir integerrime Valentinorum decus. Ex Neapoli.

VII.

FRANCISCUS BARBARUS BARTHOLOMAEO FACIO S.

CL. Vir Antonius Panormita Legatus Alphonsi Regis ad inclytum Senatum nostrum, quum de studiis humanitatis, & doctrinae pro nostra consuetudine loqueremur, significavit mihi curam tibi publice datam esse scribendi vitam illius Regis, qui per se tam illustris est domi, & foris, pace, belloque, ut tibi merito gratulandum sit extra ordinem eam tibi causam oblatam esse, in qua nemini deesse oratio possit. Nam quum ingenio excellas, & ut audio, facultate, & copia ad veterum Scripto-

ptorum laudem proxime accedas, gratulor tibi, vereque gratulor te designatum esse ad ornandum excellentissimum Regem, qui suis institutis, & artibus, & gloria rerum gestarum non se ipsum solum, sed etiam scriptores rerum suarum illustrare possit ad memoriam posteritatis. Quam amplum, & honorificum fuerit artificibus illis Alexandri Macedonis decretum satis constat., quum ab Apelle se potissimum pingi, a Lysippo fingi, a Pyrgotele ex aere duci jussit, tum quia illorum artem etiam sibi gloriae fore declaravit, tum quia neminem ejus imaginem pro dignitate exprimere posse censuit, nisi qui tantum in illo genere profecisset, ut alios omnes sine ulla dubitatione superaret. Quare tibi non minus gloriari licet, qui tanti Principis judicio, & testimonio non corporis simulacrum, ut illi, sed effigiem animi, & consilii sui, ac virtutis dignus habitus es, ut ita dicam, consecrare memoriae sempiternae. Aristoteles Philosophus, ut nosti, Protogeni suasit, ut Alexandrum Magnum pingeret, si commemorationem sui nominis cum omni posteritate adaequandam esse judicaret. Quapropter quum ultra decora, ac insignia regia fere omnia in Alphonso plena sint laudis, & gloriae, nullum prope honorificentius tibi scribendi argumentum proponi potuisset, in quo ornando, ac amplificando, sicut Phidias in Minerva, nomen tuum apud posteros commendares. Ceterum quia Rex ipse quodammodo decus esse videtur seculi nostri pro suis meritis, & pro studiis litterarum, quae sunt apud eum in magno honore, & magna auctoritate, quantum licet, & integrum est, laudi suae favendum puto. Ideoque te hortor, ut non sicut Apelles Veneris caput summa arte perfectum, reliquam autem partem corporis, sicut scriptum est, inchoatam reliquit, sed ita mores illius Principis, & actiones explices, sic casus adversos cum secundis rebus conjungas, ut rerum

varietates, vicissitudinesque fortunae non tam delectare, quam docere nos possint res humanas mille casibus subjectas esse. Nec parum profecisse te putes, si statua haec litteraria, ut ita loquar, togata, & militaris eleganter scriptis illustretur, ac celebretur tuis, quae ad laetitiam animi, & ad memoriae dignitatem tantum habet in se splendoris, ut fere nulla honoris insignia, nulla monimenta virtutis sibi conferri possint. Illa enim nulla obscuratura est oblivio: haec autem postrema interire possunt tempestate, vi, vetustate. Quae quum ita sint, nihil praetermittendum est diligentia, ut dicendo immortalitatem quodammodo dare, & accipere posse videaris. Ad quam rem recte, & ordine perficiendam maturandum, non festinandum est, quia, ut Octavii Caesaris verbis utar, *non sit sero, quod fit bene*. Zeuxis quoque pictor ille nobilissimus, ut dicere solebat, licet in multo tempore pingeret, nunquam se tarde pingere putabat, quando summa arte faciebat opera, quae semper esse duratura judicaret. Plura forte scripsi, quam debui. Sed ea in bonam partem accipies, quia licet nulla inter nos familiaritas intercedat, haec tamen gratulatio historiae tuae testis erit sententiae nostrae, & meae erga te voluntatis. Vale, & ad illustrandum Alphonsum Regem non alios solum, sed etiam te ipsum vince. Venetiis XV. Kal. Septemb. 1451.

VIII.

VIII.

BARTHOLOMAEUS FACIUS FRANCISCO BARBARO VIRO PRAECLARISSIMO S.

MUlta ſunt Antonii Panormitae in me officia mihi quidem gratiſſima, & acceptiſſima, ſed nullum profecto jucundius, quam quod is Venetiis rediens tuam mihi amicitiam reportavit, quae mihi quidem erat optatiſſima. Nam quum ſingularem eruditionem, atque eloquentiam cum ſumma probitate conjunctam tum ex multorum ſermonibus, tum ex ſcriptis tuis illuſtribus, quae cum tua ſumma gloria non per Italiam modo, verum etiam per omnem Terrarum Orbem circumferuntur, & lectitantur, in te ineſſe jamdiu accepiſſem, vehementer profecto cupiebam aliquam mihi opportunitatem dari conciliandae mihi benevolentiae, & amicitiae tuae. Noſti enim in rebus humanis nullam rem aeque, atque virtutem amabilem eſſe, nullam quae magis hominum mentes ad diligendum moveat, atque impellat. Sed ſane quamvis nulla eſſet inter nos amicitia, te tamen diligebam, tuoque nomini, & gloriae in omni ſermone meo fàvebam, laetabarque quotiens de tuis laudibus quicquam audiebam Italiae meae congratulans, quod tales viros tam eruditos, tam diſertos hac mea tempeſtate Dei benignitate peperiſſet. Dices fortaſſe: cur non me prior in amicitiam per litteras tuas provocabas? Certe id ſaepe aggredi volui, ſed tenuit me pudor quidam meus paene ſubruſticus. Veritus ſum ego adoleſcentior hominem ſenem ſumma gravitate, auctoritate, & gloria praeditum provocare. Itaque & Panormitae gratias habeo

beo, qui amicitiae meae fundamenta jecit, & tibi, qui quasi praecurrens me officio antevertisti, tibique illud decus polliceor, quod unum & polliceri, & praestare possum, ut nullo unquam tempore tuo honori, dignitati, & gloriae defuturus sim. Ceterum vereor, ne multo plus de me tibi persuaseris ex Antonii sermone, qui in amicorum laudes solet esse profusior, quam praestare ipse valeam. Quod si contigerit, non mihi vitio, sed ejus in me amori assignabis. Is enim, ut multum me amat nescio qua de me opinione, quod putet se aliquid in me videre, & agnoscere, quod ipse nec video, nec agnosco, ita in omni ejus sermone me multum extollit, & praedicat. Quod mihi ob id gratularis, quia mihi datum sit negotium scribendi res ab Alphonso Rege gestas, quoniam illum exornans me ipsum exornem, ejusque nomen immortalitati commendans nomen meum immortale redditurus sim, facis amice. Fateor quidem id, quod ipse scribis, Apelli, Lysippo, Pyrgoteli, atque Protogeni summis artificibus magno honori fuisse, quod Alexandrum illum Magnum eorum operibus posteritati notum fecerint, nec mihi proponi potuisse materiam, in qua mihi minus deesse possit oratio. Nec praeterea sum nescius Q Curtium non minus fere nobilitatum esse, quod Alexandri res gestas litteris mandaverit, quam ipsum Alexandrum, quod illius scriptis commendatus, ac celebratus fuerit, nec minus Livium Populi Romani rerum gestarum scriptione, quam Populum Romanum ejus viri laboribus, & praeconiis, summaque eloquentia illustratum esse. Ceterum hi tantum in sua quisque arte, & facultate praestiterunt, ut nihil his de alieno judicio timendum videatur. Tantam enim in eo genere auctoritatem consecuti erant propter alia multa, quae prius ediderant, ut eorum opera in medi-

di-

dium proferre dubitare non possent. Sed quum rei mihi injectae pondus, quum historiae dignitatem, majestatemque animadverto, fit, ut multorum virorum, quos eruditissimos haec aetas tulit, judicia pertimescam. Nec enim opus meum hujusmodi esse agnosco, ut qualiter Minerva illa Phidiae in arce, ut dicit Cicero, poni possit, quoque magis rerum gestarum magnitudinem animadverto hujus inclyti Regis, hoc magis magisque, ne tanto muneri non satisfaciam, metuo, quamquam gravissimum Antonii judicium aliquam partem hujus timiditatis meae mihi adimit, qui me hortatus est, ut ipsum in lucem proferam. Quod scio pro ejus in me amore haud mihi suasisset, si mihi dedecori fore ejus editionem existimasset. Ego tamen, quod hactenus feci, conari posthac non desinam, quantum ingenii vires suppeditabunt, Regem hunc de me optime meritum aeternitati consecrare. In quo si fortasse defecero, non sibi voluntatem meam, sed ingenii vim potius defuisse testabor. Quod si quis est, qui se haec elegantius litteris mandare posse confidat, hanc mihi saltem habere debebit gratiam, quod sibi iter, ut ajunt, per quod ei eundum sit, patefecerim. Sed quoniam videris putare Regis vitam a me scribi, meque ob id hortaris, ne tantum vitam, & mores ejus, sed multo magis facta conscribam, nec faciam, sicut Apelles ille, qui Veneris caput, reliqua corporis parte praetermissa, summa arte pinxit, scito me non vitam ejus, sed res a se gestas scribere proposuisse. Ubi tamen incidunt aliqua de ejus laudibus, eos locos exornare, ac amplificare studeo. Vita vero, & laudatio quasi duo genera a rerum gestarum narratione separata, sint vel alterius nominis, vel certe alterius temporis. Quod autem in postrema epistolae tuae parte benevolo, & paterno animo me hortaris, ne festinem ad ope-

operis editionem, ſapienter mones. Sed ita tempora tulere, ut mihi integrum non fuerit, quod mihi ipſe propoſueram. Sciebam quidem feſtinationem improvidam eſſe, & coecam, ut inquit apud Livium Fabius, & Horatium praecepiſſe, ut opus nonum in annum prematur. Sed non potui mihi obtemperare. Itaque libros ſeptem jam edidi, quibus continentur, quae Rex geſſit a primo ejus in Italiam adventu uſque ad eum diem, quo triumphum egit. Nunc bellum Picenum in manu eſt. Poſt Florentinum aggrediar. Quae vellem poſſes videre, quoniam ipſe ut Regis laudum cupidiſſimus per litteras tuas mihi es viſus, quas alioquin Regi oſtendam, ut intelligat, quantum is tibi debeat, quantumque ab eo amandus ſis, a quo tantis laudibus afficiatur. Vale, meque tuum habe, atque ab Antonio meo tui amantiſſimo ſalve. Ex Neapoli 26. Septembris 1451.

IX.

POGGIUS P. S. D. BARTHOLOMAEO FACIO V. CL.

FEciſti perhumaniter, atque optime, mi Bartholomaee, qui me ad ſcribendum tuis ſuaviſſimis litteris provocaſti. Ego enim jam ſive aetatis vitio, ſive occupationibus, quae vel paucae, vel leves pluſquam antea ſunt moleſtae, factus ſum in ſcribendo remiſſior. Accedit, quod munus officii mei totum in ſcribendi cura verſatur. Quo fit, ut faſtidioſior ſolito is labor aliquando mihi videatur, ut non tantum non provocem litteris, ut ſole-

solebam, alios, sed vix jam respondeam provocatus. Sed tua epistola ea humanitate & benivolentiae significatione scripta est, ut quemvis ignavum, & etiam somnolentum ad responsionem excitare posse videatur. Ago gratias Jacobo nostro, qui mihi talem amicum sua diligentia comparavit. Nam de eloquentia, & doctrina tua jam non amplius testimonium Jacobi requirendum est, quum tuae litterae sint testis copiosissimus parum illum pro hominis dignitate, ac meritis dixisse. Non adulandi causa loquor, nam abfuit a me longissime semper id vitii genus, sed tui adhortandi ad eum cursum, quem coepisti, quum videam tantum in eo te profecisse, ut vel paucos, vel neminem auderem excipere, qui tibi essent eloquentia, & scribendi suavitate comparandi. Sed paucis haec scribenda sunt, ut omnis assentandi suspicio absit. De me id tantum dicam. Conatus sum imitari eos, licet longo sequar intervallo, qui dicendi laudem meruerint. Qua in re si quid profeci, gaudeo non omnino operam, & impensam perisse. Video te cupere Urbem visere, & certe nisi incoeptum opus, ut ais, impediret, hortarer te ad inspiciendas reliquias ejus urbis, quae quondam Orbis lumen praeclarissimum fuit. Equidem quamvis in ea jam pluribus annis ab ipsa juventute fuerim versatus, tamen quotidie tamquam novus incola tantarum rerum admiratione obstupesco, recreoque persaepe animum visu eorum aedificiorum, quae stulti propter ingenii imbecillitatem a Daemonibus facta dicunt. Ceterum omnia in tempore agenda sunt. Dialogum tuum expecto summa cum aviditate, & item Invectivarum libros in eum, quem nominasti, de quo tantum dicam, duas res verba scilicet, & scripta esse mentis interpretes, quae animum nostrum designent, quae quoniam palam sunt, facile judicium suum audientibus, & legentibus praebent. Cyrum Xeno-

 phon-

phontis absolvi, quem cui dedicem, incertus sum. Multi enim multa suadent, prout quemque animi affectio trahit. Ceterum Rex tuus litteris deditus est prae ceteris Regibus Orbis, & in talem Regem hic liber, ubi agitur de institutione justi Principis, optime quadraret. Locutus sum cum Jacobo circa eam rem quaedam, ad quae se responsurum pollicitus est. Verum, quod satis miror, nil scripsit, ut adhuc pendeam animo, quid sim acturus. Utcumque tamen liber edetur, inprimis ad vos veniet. Cicero id opus laudat, sed ab eo traductum ad Latinos nondum apud nostros legi. Tu autem, ubi id repereris, scribas ad me velim. Scio, & testis est inter ceteros Beatus Hieronymus, Ciceronem lusisse in Oeconomico Xenophontis, quem librum latinum fecit in adolescentia. Paediam vero ab eo traductam non memini me legisse. De me autem tibi polliceor me tuum esse penitus, cujus vel opera, vel diligentia utaris arbitrio tuo. Id certe agam, ut existimes me a nemine vinci in amoris officio, aut benivolentiae. Vale, & me ama.

X.

POGGIUS P. S. D. BARTHOLOMAEO FACIO V. CL.

SCribis in epistola, quae mihi nudius-tertius reddita est, ternas jam post Nicolai Pontificis assumptionem litteras ad me dedisse. Ego unicas tantum habui, quibus e vestigio respondi. Si vero saepius ad te non scripsi, tribuas occupationibus meis & privatis, & publicis, quae me admodum

dum distrahunt, & ut plurimum in scribendo consumuntur. Laudas multis verbis Xenophontem meum, quem ad manus tuas, Antoniique nostri viri excellentissimi dicis pervenisse. Est mihi gratum probari opus a vobis praesertim doctissimis viris: sed vereor, ne vester in me amor librum efficiat gratiorem. Scis enim quae ab amico proficiscuntur, speciosiora videri solere. Sed praeclarus est auctor, qui, ut scribit Cicero noster, librum suum edidit non ad veritatem historiae, sed ad normam justi Imperii. Est enim in Xenophonte institutus Rex, qualis nunquam fuit, quemadmodum sapiens Stoicorum, qui adhuc nusquam est repertus. Si tamen traductio placet vobis, est, ut sperem ab reliquis non reprobari. Quod vero scribis detractum esse operi apud Regem, intelligo quos designes. Sed omnis ea mea est culpa, qui librum in ejus nomen edidi, qui in eo judicando magis aliorum, quam suo judicio staret. Fama hominum me decepit extollentium illius Principis doctrinam. At, ut video, in probandis ingeniis non sua, sed ceterorum sententia, & vocibus, quod imperito cuique accidit, movetur. Nullum est in eo bonorum, aut malorum, ut video, discrimen. Ad ostentationem quaedam facit, quibus videatur doctis viris favere. Sed ego librum edidi, quem non indocti, rudes, improbi, perniciosi, sed ingenio, doctrina, virtute praediti judicarent. Horum ego sententiam magni existimo: aliorum, qui vitam funestam, flagitiosam, turpem ducunt, licet sibi docti videantur, verba crepitibus asinorum similia esse arbitror ducenda. Verum sentiant omnes, ut libet: ego quod potui expressi in communem utilitatem. Si quibus id non satisfacit, ipsi edant meliora, neque latrando, ut inermes caniculi, tempus absumant. Mihi tamen credas velim, si res mihi esset integra, virum deligerem, qui stultorum vocibus minime moveretur. At ego in eo, quod po-

tero, mihi ipsi prospiciam, ostendamque, si vixero, me magis aliorum ductus erroribus, quam ex animi sententia non recte sensisse. Quod de Antonio nostro Panormita asseris mihi esse amicissimum, id quidem jamdudum perspectum est mihi. Sensi enim semper me ab eo amari, & ego illum ut virum nostrae aetatis doctissimum semper observavi, quem verbis meis salutes oro. Vale, & me ama. Romae die XVIII. Novembris.

XI.

POGGIUS PL. SAL. DICIT BARTHOLOMAEO FACIO V. CL.

Delectarunt me mirum in modum litterae, quas pridem a te accepi summa cum gravitate & verborum, & sententiarum scriptas. Id vero mihi jocundissimum fuit, quod quotidie magis perspicio amorem in me tuum, quem ego tanti facio, ut illum omnium principantium benivolentiae judicem esse praeferendum. Disputas ferendam, contemnendamque esse stultitiam nonnullorum, quorum opera maxime consumitur in detrahendo, & recte quidem sentis. Sed Principum non solum ferenda, sed declinanda est, quum sit perniciosior, & majori damno conjuncta. Nihil est stultitia, mihi crede, perversius, quae omne rectum judicium adimit, & ubi potestati conjuncta est, in omne facinus erumpit. Sed ego ceteris stultior meo merito judicari possum, qui parum providens fui in deligendo homine, qui stultorum vocibus magis, quam veri testimonio movetretur. Rumor, & multorum verba, qui videbantur sapere;

me

me impulerunt, ut eorum voluntatem praeferrem opinioni meae. Gaudeo tamen mea conſcientia, & recte feciſſe magna conſolatio eſt. Fero apud doctos ingenii, & laboris ſatis egregium proemium, quum ſuis laudibus ornant opus noſtrum. Si rudes, atque ignari illiberales ſunt, haudquaquam mirum videri debet. Non eſt enim cujuſque recte ſapere, nec virtus, aut ſcientia ſequitur domicilia potentiorum. Tibi quid ſperandum ſit vides edoctus exemplo meo. Peſſima res eſt ingratitudo, & omnium vitiorum altrix, neque ulla in eo virtus eſſe poteſt, in quo id vitium regnet. Itaque ſi vixero, utemur palinodia, quum tempus erit. Vale, & me, ut facis, ama. Romae III. Kal. Martias.

XII.

POGGIUS PL. SAL. D. BARTHOLOMAEO FACIO V. CL.

NOn ſcripſi ad te poſteaquam relicta Romana Curia in patriam redii, propterea quod & id temporum conditio prohibebat, & nihil interim acciderat in rebus meis, quod poſtularet officium litterarum. Nunc vero mutatis in melius rebus quum liberior adſit te litteris provocandi facultas memor neceſſitudinis noſtrae, tuaeque priſtinae in me benivolentiae apprehendi occaſionem, quae ſe obtulit ad te ſcribendi. Scripſi Sereniſſimo Regi Aragonum epiſtolam, in qua laudo ſummam ejus in conſtituenda Italiae pace ſapientiam, atque exhortor ad capeſcendam maritimam expeditionem contra Teucrum Fidei noſtrae hoſtem pernicioſiſſimum. Hanc epiſtolam

ſtolam (nam ejus exemplar ad te mitto) communices velim cum viro praeſtantiſſimo Joanne Panormita , & ſi vobis videbitur digna , quae Regi detur legenda , capta temporis opportunitate, quae maxime in rebus omnibus obſervanda eſt , eam ſuae Serenitati meo nomine tradas , & quo animo illam accipiat , ac legat , quidve de illa ſentiat , ad me perſcribas , & ſimul addas judicium tuum , quod facio plurimi , quum ſciam illud ab optimo animo , & ex veritate profecturum . Vale , & quid agas , quid ſcribas , quid ſperes de futuris me facias certiorem . Erunt mihi tuae litterae , prout noſtra amicitia poſtulat , admodum gratae . Commenda me Regiae Majeſtati . Florentiae die ſecundo Martii ..

XIII.

BARTHOLOMAEUS FACIUS POGGIO SAL. DICIT.

GRatiſſima mihi fuit epiſtola tua , in qua primum commemoratio illa amicitiae noſtrae valde me delectavit . Ego enim tuum in me amorem non modo maximi facio , ſed & omnibus notum eſſe percupio . Quapropter non dolere non poſſum me tamdiu tuarum litterarum fructu amoris tui erga me teſtium privatum eſſe . Simul laetor nunc pacis beneficio eam nobis facultatem redditam eſſe , ut ſcilicet mutuis litteris inter nos uti poſſimus , quam nobis bellum eripuerat . Tu vero magis a me deſiderari ſcito litteras tuas , quo longius a nobis nunc abes . Nam quum adhuc Romae eras , videbar mihi tecum una eſſe propter frequentes , ac pro-

pe

pe quotidianos de te nuntios. Laudo vero, ac probo consilium tuum, qui in patriam tamquam in portum te receperis, ubi senectutem tuam, & reliquam aetatem quiete, ac placide agas, gratulorque felicitati tuae, qui inter tuos tam honestum, tam utilem locum sis consecutus. Accepi simul cum litteris tuis epistolam, quam Regi scribis. Sed exemplar ejus, quod a te mitti simul scribis, non accepi; quod oblivione factum puto. Et quoniam jubebas exemplar legeremus Antonius, & ego, antequam epistola redderetur, etsi epistolam tuam talem esse non dubitamus, quae posset doctissimis viris probari, illam solvimus, ac legimus. Deinde exscribi pulcherrimis litteris curavimus. Ita enim visum est Antonio gloriae tuae cupidissimo, ut illam Rex si legere ipse vellet. Itaque exscriptam manu Jacobi Curuli in membranis ad Regem detulimus una cum Matthaeo Malferito, quia Rex forte eo die aucupatum ierat in proximas paludes, qui ut agnovit quid ad se afferremus, confestim, ut eam recitarem, jussit. Legi, ac pronunciavi eam in magno coetu summorum virorum clara voce a capite ad calcem tanta Regis attentione, ut nec oculos unquam a me recitante dimoverit, nec ab aucupibus, qui apparere nescio quas aves clamitabant, quamvis ejusmodi re praeter modum delectetur, ut scis, distrahi potuerit. Admirabatur inter audiendum, quantum potui aliquando animadvertere, locos, quos ad gloriam optimos excogitasti, & tuam illam tum rerum, tum verborum admirabilem copiam variis exornationibus quasi luminibus distinctam. Postquam finem recitandi feci, laudavit eam mirum in modum, ac deferri in Bibliothecam jussit, tibique gratias pro ea re agi. Omnes quoque, qui adfuere, ipsam mirifice laudaverunt. Nos quoque ipsi nonnihil adjecimus. Ut autem sententiam nostram

pau-

paucis agnoscas, sive in commendanda pace Italica, sive in exhortando Rege in expeditionem adversus Teucros suscipiendam nihil omnino a te praetermissum putamus. Quod scire cupis, quid sperem his de rebus; ego quidem Regem omnia facturum puto, quae possit adversus hunc Christiani generis perniciosissimum hostem, & prospere cessura omnia, si ceteri Principes, ac Reges Christiani in id consentiant potissimum nunc, quum Pontifex novus paratissimo animo in id bellum esse perhibeatur. Unum tamen vereor, ne sero apparatus fiant, quoniam non nisi seri esse possunt. Quod autem scire expetis de rebus meis, scito decimum librum rerum a Rege gestarum mihi nunc in manu esse, qui liber omnia continebit, quae usque in hanc diem ab eo facta vel per Duces suos administrata sunt, qui decimus liber huic operi modum imponit. Si suscipietur bellum hoc contra Teucros, in aliud volumen seorsum conferetur, ne modum magnitudo voluminis excedat. A Rege vero mecum perliberaliter agi scito. Ab Antonio nostro tui amantissimo salve, cui velim aliquid scribas. Sed vide, ne nomen ejus obliviscare. Nam pro Antonio Joannem nominasti, quod librarii errore factum scimus, cujus animus fortasse apud amicam erat. Vale ex Neapoli die XIIII. Aprilis 1455. Jannotio Manetto, ac Franco Sacchetto viris clarissimis me commendato.

XIV.

XIV.

POGGIUS PL. SAL. D. BARTHOLOMAEO FACIO V. CL.

MAgnam pluribus de causis voluptatem percepi ex tuis suavissimis litteris, quibus respondes ad eam epistolam, quam una cum litteris Regiis ad te destinaram. Gratum mihi fuit, quamquam nullo modo id dubitaram, tuam erga me pristinam benivolentiam recognoscere. Inciderat enim tempus, ut intermissione litterarum etiam amicorum conjunctio remissior videretur. Nunc reintegrata priori benivolentia, quae tamen nunquam intermissa fuit, gaudeo datam esse nobis facultatem multis invicem litteris colloquendi. Gratissimum vero est & vobis placuisse epistolam meam, & a tanto Rege laudatam, quod mihi summo honori esse puto. Est enim, ut scis, apud Ciceronem nostrum, eam veram existimari laudem, quae a laudatis proficiscitur viris. Recte autem, & amice fecisti, qui exscribi epistolam curaveris, & ejus legendae onus susceperis. Scio enim eloquentiorem multo illam ex tuo ore visam, quam si alter legisset, de qua te tibi gratias ago, quas possum. Nam tua pronuntiatio rem ex se parvam reddidit audientibus ampliorem. Antonio nostro Panormitae, & item Matthaeo Malferito viris praestantissimis verbis meis salutem dicito. Diligo eos tum propter eorum virtutem, & egregiam doctrinam, tum propter eorum erga me benivolentiam singularem. Scriberem ad te pluribus, & item litteras ad Panormitam darem, nisi cras rus essem profecturus, ubi

ubi paucos dies in visitandis meis praediolis commorabor. Sum enim deditior senectutis gratia rei rusticae, quam antea. Quum rediero, uberiores litteras ad vos scribam. Haec paucis dictavi, ne viderer tardior in respondendo, quam nostra amicitia requirat. Vale, & me, ut soles, ama.

XV.

BARTHOLOMAEUS FACIUS AENEAE CARDINALI SENENSI S. P. D.

ET litteras meas, Reverendissime Pater, Dominationi tuae a Legato Senensi redditas, & congratulationem meam tibi gratam extitisse laetor, teque existimare magnae mihi voluptati fuisse dignitatis tuae ascensionem. Ego enim nullum meum in te officium sine magna reprehensione videor mihi posse praeterire. Tanta est enim tui erga me amoris magnitudo, ut quamvis maxima tibi optare, & amplitudini tuae servire debeam. Habere te multos existimo, qui dignitati tuae faveant; quique te in amplissimo statu cupiant. Sed certe non concedam, ut eorum quisquam tibi aut vehementius affectus, aut honoris tui cupidior sit. De quo plura ad te scribere vereor, ne dubitare videar animum in te meum Dominationi tuae non satis exploratum esse. Pollicitationes tuas mihi gratissimas fuisse scito, praesertim quod eas ab optimo animo profectas scio, ac pro his Dominationi tuae gratias ago. Ubi opus fuerit, & opera tua libenter utar, & quid agi velim perscribam. Expectamus Regem brevi ex Apulia Beneventum jam

jam profectum. Ego ad urbem redii, quamvis de terraemotu nonnulla adhuc suspicio fit. Librum, quem *de Viris Illustribus* scripsi, Regi dedicavi; ac tradidi; in quo opere, ut aliquando videbis, si non quantum virtutum tuarum magnitudo postularet, at quantum ingenii mei parvitas potuit, quantumque res ipsa passa est, tibi a me tributum cognosces. Si quid vero est, quod a me agi Dominatio tua cupiat, jube. Vale pater Reverendissime, & Domine mi praecipue. Ex Neapoli.

XVI.

AENEAS CARDINALIS SENENSIS BARTHOLOMAEO FACIO GENUENSI S. P. D.

JOcundissimae fuerunt nobis litterae tuae, quibus amicitiam inter nos Neapoli contractam ex tuo latere affirmas inconcussam, solidamque permanere. Idem tibi persuadeas volumus ex nostra parte fieri. Neque enim nos sumus, qui more adolescentulorum nunc amemus, nunc odio habeamus. Non sumus in contrahenda benevolentia faciles. At neque, postquam contracta est, illam leviter dissolvimus. Diligimus te, postquam novimus quanti esses, neque decepti sumus in eo, quod de te judicium fecimus. Itaque par esset amorem erga te nostrum, dum vixerimus, duraturum, quando & tua virtus te minime relictura est. Quod scribis in eo, quem *de Viris Illustribus aevi nostri* composuisti, libro datum nobis esse locum, non meritis nostris, sed tuae caritati adscribimus,

mus. Et in hoc quidem fatemur imbecillitatem nostram. Non tam inviti supra meritum laudamur, quam vituperamur: Ita enim natura comparatum est, ut nulli laus onerosa videatur. Nos eum librum, quum volueris, cupide videbimus, legemusque. Nunc, quod tibi aliud scribamus, nihil se offert: Cupimus Antonium Panormitam, & Matthaeum Malferitum Jurisconsultum egregium, & si quando Candidum Oratorem praestabilem offenderis, nostro nomine salvos dicas. Carissimum quoque fuerit, si quando Majestati Regiae nos commendaveris, quam prae ceteris nostri saeculi Potestatibus & veneramur, & colimus. Ex Urbe Roma die XXV. Martii 1457.

FINIS.

